

Suomalaisuus ja historiakuva

Nuorille kohdennettu kertomus verrattuna nuorten näkemyksiin Suomen
itsenäisyyden juhlavuonna 1967

Rosa Karhu

Suomen historian pro gradu-tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Maaliskuu 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty: Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department: Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Rosa Karhu	
Työn nimi – Title Suomalaisuus ja historiakuva: Nuorille kohdennettu kertomus verrattuna nuorten näkemyksiin Suomen itsenäisyyden juhluvuonna 1967	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro Gradu –tutkielma
Aika – Month and year Maaliskuu 2019	Sivumäärä – Number of pages 88
Tiivistelmä – Abstract Tässä tutkimuksessa keskityn analysoimaan Suomen itsenäisyyden juhluvuonna 1967 oppilaitoksille jaetun virallisen ”Juhliva Suomi”-ohjeistuksen kirjallisuusviitteitä, joiden avulla oppilaiden oli tarkoitus laajentaa käsityksiään Suomesta. Tarkastelen lähdemateriaalia erityisesti siitä näkökulmasta, millainen käsitys suomalaisuudesta, Suomen historiasta sekä laajemmasta yhteiskunnallisesta kehityksestä nuorille tahdottiin aineistolla antaa. Toiseksi pohdin tutkimuskirjallisuuden avulla miten aineiston näkemykset edeltävistä aiheista kytkeytyivät laajemmin juhluvuoden sekä aikakauden historian ja yhteiskuntaopin oppikirjojen maailmaan pyrkien luomaan käsityksen siitä, minkälainen nuorisoa ympäröivä kokonaisvaltainen virallinen kertomus oli. Lisäksi tarkastelen aineiston suhdetta nuorison esittämiin näkemyksiin aiheista juhluvuoden kirjoituskilpailujen esseissä yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien avulla. Tutkimuksen keskeisimpiä metodeja ovat vertailu, lähiluku sekä aineistolähteinen sisällönanalyysi, joiden avulla tutkimuslähteet on pystytty pilkkomaan osiin ja täten rakentamaan aivan uudenlainen tekstikokonaisuus. Kokonaisuudessaan tutkimukseni edustaa kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta. Analyysini perusteella juhluvuoden teema ”suomalaisen työn, kulttuurin ja kansanvaltaisen yhteiskunnan vaaliminen” on vahvasti esillä aineistossa. Lisäksi yhteneväisyyksiä aikakauden oppikirjoihin on monia; kuten vähittäinen historiakuvien objektiivisuuden vaatimus, Suomen omintakeisen kehityskulun korostaminen sekä katseen suuntaaminen tulevaisuuteen menneeseen kiinnijäämisen sijaan. Aikakauden kansainvälistyminen sekä kaupungistumisen kiihtyminen ovat myös keskeisiä elementtejä tutkimuksen kokonaisuudessa. Yhteneväisyyksiä nuorten näkemyksiin taasen löytyy aineistossa eniten isänmaallisuuden käsittelyssä, vähiten tulevaisuuden kuvaamisessa. Kaiken kaikkiaan nuoret käsittelevät aiheita huomattavasti konkreettisemmalla tasolla kuin virallisessa kertomuksessa.	
Asiasanat – Keywords: Itsenäisyyden juhluvuosi, Juhliva Suomi, Juhlavuoden itsenäisyysaineita, kansallinen identiteetti, historiakuva, lähiluku, sisällönanalyysi, nuoret, oppilaitos, 1967	
Säilytyspaikka – Depository: Jyväskylän yliopiston JYX-tietokanta	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat	1
1.2 Lähdeaineisto ja tutkimuskirjallisuus	4
1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne.....	9
1.4 Tutkimukseen kytkeytyvät käsitteet sekä ajankuva.....	13
2 Kuvaukset suomalaisuudesta.....	20
2.1 Suomalaisen kulttuurin kehityskertomus	20
2.2 Suomalainen kansa	24
2.3 Pienen kansan elinvoimaisuuden ehdot.....	27
2.4 Isänmaallisuus nuorten kirjoituksissa.....	31
3 Suomen historian käännekohtat.....	36
3.1 Sortovuodet ja itsenäistyminen.....	36
3.2 Sisällissota	42
3.3 Talvi- ja jatkosota sekä jälleenrakennus.....	49
3.4 Suomen menneisyys nuorten silmin.....	56
4 Suomalaisen yhteiskunnan kehitys.....	60
4.1 Presidentit parrasvaloissa	60
4.2 Kansanvaltaisen yhteiskunnan haasteet.....	65
4.3 Nuorisossa on tulevaisuus	69
4.4 Nuorten kuvailema tulevaisuus	71
5 Päätäntö	76
Lähteet	83
Alkuperäislähteet.....	83
Tutkimuskirjallisuus	85

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Aloin hahmottelemaan pro gradu-tutkimukseni aihetta loppuvuodesta 2017, jolloin tuli kuluneeksi 100 vuotta maamme itsenäistymisestä. Olin itse historian opiskelijana halunnut kunnioittaa tätä Suomen merkkipaalua osallistumalla juhlintaan monin eri tavoin ja samalla vuoden aikana kiinnostuin siitä miten itsenäisyyden juhluvuosia oli aikaisemmin vietetty. Internet ei antanut minulle vastauksia Kotikuusiprojektia ja juhlarahaa lukuun ottamatta sekä valitettavasti huomasin myös, ettei aiheesta ollut juurikaan julkaistu kiinnostukseni mukaista kirjallisuutta. Suomen itsenäisyyden juhluvuosia koskevat aikaisemmat tutkimuksetkin keskittyvät näkökulmissaan yksinomaan juhluvuosien sanomalehdistön antamaan historiakuvaan. Esimerkiksi Olavi Aution tutkimus ”Itsenäisyyden 60-juhlavuoteen liittyvä lehdistökirjoittelu” vuodelta 1978 käsittelee heti tuoreeltaan edellisvuoden sanomalehtiä niiden poliittisen taustan mukaan varsin tilastollisin keinoin. Simo Ortamo on taasen syventynyt vanhempaan Suomen itsenäisyyden juhluvuoteen poliittisesta näkökulmasta käsin pro gradu-tutkielmassaan ”Juhlapäivinä on oikeus lukea valikoiden historiaa -Suomen itsenäisyyden 20-vuotisjuhlat ja sisällissodan muisto”. Hänen opinnäytetyönsä on vuodelta 2017, mikä osoittaa kenties Suomi100-juhlavuoden inspiroineen muitakin Suomen itsenäisyyteen liittyvään tutkimukseen.

Perehtyessäni aiheeseen huomasin yhä enemmän kiinnostuvani juhluvuodesta 1967, joka koettiin aikanaan selkeästi tärkeäksi – olihan kyseessä Suomen itsenäisyyden 50-vuotisen taipaleen kunnioittaminen. Juhluvuoden kokonaisuutta suunnitteleva neuvottelukunta asetettiin tehtävänsä hyvissä ajoin jo kaksi vuotta aikaisemmin. Neuvottelukunta¹ laati

---

¹ Neuvottelukuntaan kuuluivat seuraavat henkilöt: ylipormestari Lauri Aho, eduskunnan varapuhemies Paavo Aitio, toimitusjohtaja Päiviö Hetemäki, agronomi Veikko Ihamuotila, professori Paavo Kastari, kenraaliluutnantti Yrjö Keinonen, professori Veli Merikoski, maaherra Martti Miettunen, ylijohtaja Aarno Niini, pääjohtaja R.H. Oittinen, kansleri Hugo Edvard Pipping, pääsihteeri Jaakko Rantanen, puheenjohtaja Vihtori Rantanen, pääjohtaja Paavo Kuosmanen, maaherra Kaarlo Pitsinkig, kansliapäällikkö Paul Paavela, hallintoneuvos Heikki Salo, pääjohtaja Eino S. Repo, valtiotieteen lisensiaatti Erkki Salonen, kunnallisneuvos Wiljam Sarjala, valtiotieteen maisteri Kalervo Siikala, arkkipiispa Martti Simojoki, filosofian tohtori Torsten Steinby, professori Heikki Waris, kauppaneuvos Rakel Wihuri, pääjohtaja Martti Virkkunen, valtiotieteen maisteri Heikki V. Vuorinen ja filosofian maisteri Marjatta Väänänen. Mukaan pyydetty akateemikko Kustaa Vilku sai vapautuksen puheenjohtajan tehtävistä, jolloin hänen tilalleen valittiin eduskunnan puhemies Johannes Virolainen. Tulee siis ottaa huomioon, että joukko on koostunut

juhlavuoden teeman² ”suomalaisen työn, kulttuurin ja kansanvaltaisen yhteiskunnan vaaliminen” perusteella ohjelmarungon, jonka pyrkimyksenä oli nostaa esille näitä tärkeiksi koettuja aiheita tasapuolisesti vuoden 1967 aikana. Lisäksi suomalaisilla järjestöillä ja yhteisöillä oli mahdollisuus osallistua juhlavuoden suunnitteluun sekä ohjelmien konkreettiseen järjestämiseen. Neuvottelukunnan yhteistyö median kanssa oli myös tiivistä — erityisesti Yleisradioon, jossa asetettiin oma juhlavuoden toimikunta radio- ja televisio-ohjelmien suunnitteluun.³

Tämä tutkielma pohjautuu vuoden 1967 ”Juhliva Suomi”-teokseen, joka toimi virallisena ohjeistuksena kaikille Suomen oppilaitoksille⁴. Teoksen tarkoituksena oli erityisesti antaa työkaluja ainutkertaiseen itsenäisyyden juhlimiseen. Ohjeistuksen laatinut koulujuhlatoimikunta⁵ ”piti tärkeänä koulunuorison omatoimisuuden herättämistä sekä heidän omaehtoista osallistumista juhlien suunnitteluun ja toteuttamiseen”⁶. Kokonaisuudessaan ohjeistuksesta tuotettiin 10 000 suomenkielistä ja 2 000 ruotsinkielistä painosta, ja se lähetettiin ilmaiseksi kaikkiin Suomen oppilaitoksiin. Sisällöllisesti ohjeistuksessa annettiin seikkaperäisiltä tuntuvia neuvoja erityisesti sekä itsenäisyyspäivän juhlan suunnitteluvaiheeseen että itse juhlan konkreettiseen toteuttamiseen, samalla kuitenkin muistuttaen niiden olevan vain ehdotuksia ja kannustaen etenkin nuoria omaperäisyyteen.⁷

Ohjeistuksen loppuosa koostuu kirjallisuusvinkeistä, joiden avulla oppilaiden oli tarkoitus laajentaa tietämystään ja näkemyksiään Suomesta.⁸ Ryhdyin pohtimaan miksi

---

miespuolisista henkilöistä, eikä mukaan kuulunut esimerkiksi yhtään historioitsijaa. Suomen itsenäisyysjuhlavuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 3.

² Teema oli valtioneuvoston ja Suomalaisuuden Liiton sopima. Suomen itsenäisyysjuhlavuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 3.

³ Suomen itsenäisyysjuhlavuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 3, 14 ja 83.

⁴ Ohjeistuksessa toivotaan materiaalin soveltuvan erityisesti eri koulumuotojen (kansa- ja kansalaiskoulu, keski- ja lukioasteesta koostuva oppikoulu sekä ammatilliset oppilaitokset) itsenäisyyden juhlavuoden juhlinnassa, mutta niiden sanotaan soveltuvan myös kuntien ja kansalaisjärjestöjen käyttöön. Juhliva Suomi 1967, 9.

⁵ Koulujuhlatoimikuntaan kuuluivat opetusministeri R.H. Oittinen, vt. Pääjohtaja Paavo Kuosmanen, opettaja Ragnar Hansson, ylitarkastaja Olavi Pesonen, näyttelijä Vilho Siivola, varatuomari Helvi Sipilä, filosofian tohtori Pekka Suvanto, opettaja Aimo Tammivuori, rehtori Tor Widenius, sihteerinä oikeustieteiden kandidaatti Jouko Hulkko. Koulujuhlatoimikunnan lisäksi teoksen laatimisessa avustajina toimivat monen alan osaajat, mainitakseni Historianopettajat ry:n yhtenä niistä. Suomen itsenäisyysjuhlavuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 7 ja 9.

⁶ Suomen itsenäisyysjuhlavuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 34 - 35.

⁷ Juhliva Suomi 1967, 17 - 33.

⁸ Kirjallisuuden toivottiin inspiroivan nuoria esimerkiksi itsenäisyyspäivän juhlassa pidettäviin puheisiin. Ohjeistus sisälsi runsaasti erilaisia valmiita puheaiheita pikkukysymyksineen. Aiheina toimivat muun

kyseiset ehdotetut teokset oli tahdottu nostaa luettaviksi oppilaitoksissa. Lähtökohtanani tutkimukselleni onkin, että tekstejä ei ole valittu ilman syytä vaan niillä on ollut jokin funktionaalinen tehtävä. Kokonaisuudessaan kirjallisuusvinkkien materiaalin määrä on erittäin laaja sisältäen muun muassa asiatekstejä, proosaa ja runoutta.⁹ Keskityn tutkielmassani tästä kattavasta materiaalimäärästä kuitenkin vain lyhyisiin asiateksteihin, jotka ovat varmasti olleet helpommin käytettävissä oppilaitoksissa eri ikäluokissa – niin luettavuudeltaan kuin saatavuudeltaan. Lisäksi lyhyet tekstit mahdollistavat tarkan sisällönanalyysin, mikä olisi lähes mahdotonta kokonaisten teosten tarkastelussa. Kaunokirjallisten tekstien käsittelyssä taasen ongelmana olisi ollut niiden monitulkintaisuus. Täten aineistoni koostuu kahdeksasta artikkelista, kymmenestä muistelmasta sekä seitsemästä puheesta, jotka ovat pituuksiltaan muutamasta sivusta yli kymmeneen sivuun.¹⁰

Tutkimuskysymyksenäni on, miten oppilaitoksille kohdennetussa aineistossa kuvataan suomalaisuus, Suomen historia ja laajemmassa mittakaavassa suomalaisen yhteiskunnan kehitys – toisin sanoen millainen käsitys nuorille tahdottiin juhluvuonna kirjallisuuslistan laatineiden toimesta antaa kyseisistä aiheista. Toiseksi pohdin tutkimuskirjallisuuden avulla miten aineiston näkemykset edeltävistä aiheista kytkeytyivät laajemmin juhluvuoden, aikakauden historian ja yhteiskuntaopin oppikirjojen kontekstiin. Näin ollen pyrin luomaan käsityksen siitä, minkälainen nuorisoa ympäröivä kokonaisvaltainen virallinen kertomus oli. Kolmanneksi tarkastelen aineiston suhdetta nuorison esittämiin näkemyksiin aiheista juhluvuoden kirjoituskilpailujen esseissä yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien avulla. Siten laajennan näkemystä siitä miten virallinen ja kansanomaiset esitykset saattoivat kohdata toisensa. Tutkimukseni onkin

---

muassa seuraavat otsikot: ”Kansakunnan olemassaolon perusedellytykset”, ”Suomalaisen kokokulttuurin markkinoiminen”, ”Tarvitseeko isänmaa isänmaallisuutta?”, ”Mitä nuorisolle tulee opettaa kansakunnan menneisyydestä?” sekä ”Onko kansallisvaltiolla tulevaisuutta?” Juhliva Suomi 1967, 35 - 40.

⁹ Kokonaisuudessaan ehdotettuja puheita on 7 kpl, artikkeleita 8 kpl, muistelmia 10 kpl, kokoomateoksia 7 kpl, puhekokoelmia 6 kpl, kannanottoja 15 kpl, sosiaaliturvaa koskevia teoksia 3 kpl, työväenliikettä koskevia 5 kpl, kansainvälisyyttä koskevia 10 kpl, yhteiskuntasuunnittelua koskevia 4 kpl, talouselämää koskevia 6 kpl, proosakirjallisuutta 16 kpl, runoja 53 kpl, runoja isänmaasta 12 kpl, runoja luonnosta 6 kpl, runoja kotiseudusta 12 kpl, runoja kansasta 4 kpl, runoja työstä 12 kpl, runoja ihmisen tiestä 9 kpl, runoja pyhistä teistä 9 kpl, runoja nuorilta 10 kpl ja näytelmäviitteitä 30 kpl. Huomattavaa kokonaisuudessa on se, että materiaalissa painottuvat suomenkieliset tekstit. Tästä voidaan myös todeta se, että muiden tekstien perusteella voitaisiin tarkastella myös esimerkiksi nuorisolle kuvattua kertomusta laajemmin hyvinvointivalttiosta. Juhliva Suomi 1967, 41 - 56.

¹⁰ Juhliva Suomi 1967, 41 - 54.

kokonaisuudessaan ainutlaatuinen käsitellessään Suomen itsenäisyyden juhluvuotta 1967 nuorison näkökulmasta sekä yhdistäessään edellä mainitut lähdemateriaalit.

Suomalaisuus ymmärretään tässä yhteydessä lyhyesti kansankulttuurina ja kansallisena identiteettinä, joka ympäröi kansaan kuuluvan kokonaisvaltaisesti. Siihen kuuluvat muun muassa perinteet, tavat, uskomukset, käsitykset kansanluonteesta ja omalaatuisuudesta. Näillä kaikilla kokonaisuudessaan pyritään vastaamaan siihen miten Suomessa asuvat ihmiset käyttäytyvät, kokevat asemansa suhteessa muihin kansoihin ja turvaavat olemassaolonsa. Suomen historia taasen koostuu tässä tutkimuksessa juhluvuoden teeman ”suomalaisen työn, kulttuurin ja kansanvaltaisen yhteiskunnan vaaliminen” vuoksi erityisesti kansanvaltaisen yhteiskunnan synnyn ja säilymisen näkökulmasta. Tästä johtuen autonomian ajan sortovuodet, vuoden 1917 itsenäistyminen sekä Suomen kohtaamat sodat ja jälleenrakennuksen aika ovat avainasemassa tarkastelussa. Suomen kehitystä tarkastellessa sen sijaan keskeisessä osassa ovat tulevaisuuden näkymät ja haasteet. Avaan tutkimukseen kytkeytyviä käsitteitä sekä tutkimuksen sisältöä lisää myöhemmissä luvuissa.

1.2 Lähdeaineisto ja tutkimuskirjallisuus

Kuten aikaisemmin mainitsin, aineistoni¹¹ koostuu ”Juhliva Suomi”-teoksessa suositelluista lyhyistä artikkeleista, muistelmista ja puheista. Tutkimuskysymykseeni sisältyvä suomalaisuus-teema näkyy erityisesti seuraavissa artikkeleissa: Esko Aaltosen ”Suomalainen elämäntyö” vuodelta 1943, Erik Ahlmanin ”Kansallinen itsekritiikki ja kansanluonne” vuodelta 1950, Rafael Koskimiehen ”Maamme” vuodelta 1940, L. A. Puntilan ”Suomi isänmaana” 1950 sekä Sakari Pälsin ”Sisu” vuodelta 1944. Puheissa aihetta käsittelevät puolestaan Teuvo Auran ”Puheita partiojohtajille” vuodelta 1959, Urho Kekkosen ”Kaikki olemme suomalaisia” sekä ”Suomi maailmankartalla” vuodelta 1962, Paavo Ravilan vuoden 1964 puhe ”Suomalainen isänmaallisuus” sekä K. J. Ståhlbergin ”Koulupojan puhe isänmaalle” vuodelta 1883.

Suomen historia näkyy taasen etenkin muistelmissa, jotka ovat Iivar Ahavan ”Eduskunnassa vuonna 1917” vuodelta 1937, Juhani Ahon ”Hajamietteitä

---

¹¹ Käytän jatkossa termejä aineisto tai tekstit kuvaamaan oppilaille kohdennettua materiaalia.

kapinaviikolta” vuosilta 1918 - 1919, Bertel Appelbergin ”Vallankumousvuosi 1917” vuodelta 1919, Jalmar Castrénin ”Pako Svinhufvudin kanssa punaisesta Helsingistä 1918” vuodelta 1944, Gunnar Landtmanin ”Kenraali Mannerheim ja valkoiset joukot Helsingissä” vuodelta 1919, C.G. Mannerheimin ”Loppuluku teoksesta Muistelmat II” vuodelta 1952, A.F. Puukon ”Suomen lipun synty” vuodelta 1928 ja Onni Talaksen ”Itsenäisyyden julistaminen” vuodelta 1960. Suomen kehitystä sen sijaan käsitellään hieman risteävästi eri materiaaleissa kuten vuoden 1961 Ilmari Hustichin ”Kuinka Suomi on muuttunut?”, vuoden 1958 Jan-Magnus Janssonin ”Paasikiven linja” ja vuoden 1957 Yrjö Niiniluodon ”Etuviikossa” artikkeleissa, muistelmissa ”Mannerheim ylipäällikkönä” A.F. Airoilta vuodelta 1951 ja ”Vapaussodan ylipäällikkö” Erik Heinrichsiltä vuodelta 1957 sekä puheissa J.K. Paasikiven ”Puhe itsenäisyyden päivänä 1944” sekä ”Puhe itsenäisyyden päivänä 1947”.

Olen lukenut aineistoni tekstit vuoden 1963 - 1966 ”Suomen sana”-kokoelmateoksista, aivan kuten ”Juhliva Suomi”-teoksessa oppilaitoksia ohjeistetaan. Tekstien alkuperäiset julkaisuvuodet sen sijaan sijoittuvat 1880-luvun ja 1960-luvun välille, määrällisesti painottuen melko lailla aikahaitarin loppupäähän. Arvioni mukaan uudemman materiaalin onkin voitu ajatella olevan helppolukuisempaa nuorisolle niin kielellisesti kuin sisällöllisestikin. Niissä esimerkiksi sivutaan usein luonnollisesti talvi- ja jatkosotia, joihin oppilaille on voinut olla kosketuspintaa vaikkapa vanhempiensa kautta. Puheiden pitäjinä ovat lisäksi toimineet muun muassa presidentti Urho Kekkonen ja Juho Kusti Paasikivi, jotka ovat olleet nuorisolle jollakin tapaa tunnettuja. Muistelmat taas inhimillistävät historian tapahtumia ja tuovat niitä lähemmäs lukijaansa. Kokonaisuudessaan kuitenkin tekstit ovat melko haasteellisia siihen nähden, että tarkoituksena oli, että eri koulumuodot voisivat hyödyntää materiaalia – tekstit ovat siis olleet varmasti hedelmällisimpiä lukioasteen oppilaille, joilla on ollut jo aikaisempaa tietopohjaa teksteissä käsiteltäviin asioihin.

Yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia oppilaiden mielikuviin aineistosta nousevista aiheista tarkastelen juhlavuonna järjestetyn koululaisten kirjoituskilpailun¹² tuotoksilla, jotka

¹² Kirjoituskilpailulla pyrittiin kannustamaan Suomen nuoriso osoittamaan mielipiteensä itsenäisyyden merkityksestä. Kilpailussa oli 13 sarjaa koulumuotojen ja ikäryhmien mukaan. Kilpailu järjestettiin 15.9., 16.10. ja 6.11. oppilaitosmuodosta riippuen. Suomen itsenäisyysjuhlavuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 36 - 38.

julkaistiin WSOY:n toimesta vuonna 1968 teoksessa ”Juhlavuoden itsenäisyysaineita – 100 parasta ja 100 hupaisinta”. Teos sisältää 200 kirjoitusta, jotka valittiin 5000:sta¹³ pääarvostelulautakunnalle¹⁴ päätyneistä aineesta. Näistä kokonaisuudessaan 15 kirjoitusta¹⁵ oli palkittu valtakunnallisesti¹⁶. Teoksen kokoamisessa on otettu huomioon eri sarjojen¹⁷ sekä alueiden edustavuus ja tarkoituksena on ollut tuoda esille monenlaisia kannanottoja. Kirjan kokoajien luokittelemat ”Hupaisat kirjoitukset” ovat enimmäkseen alempien luokka-asteiden kirjoittamia, minkä vuoksi niissä ei käsitellä tarkastelemiani aiheita tarpeeksi laaja-alaisesti, jotta niitä olisi hedelmällistä käsitellä tässä tutkimuksessa. Siksi kaikki käyttämäni esseet sisältyvät valitsijoiden niin sanottuihin ”parhaisiin kirjoituksiin”. Näistä 100:stä esseestä analysoin 45:tä¹⁸, jotka käsittelevät aineistosta nousseita aiheita isänmaallisuus, menneisyys sekä tulevaisuus, jotta pystyin vertailemaan nuorille kohdistetun kertomuksen ja oppilaiden näkemysten yhtäläisyyksiä sekä eroavaisuuksia.¹⁹

Tutkimuskirjallisuutena suomalaisuuden esitysten ymmärtämisessä olen käyttänyt erityisesti Jorma Anttilan, Matti Vainion ja Pentti Savolaisen teoksia. Muun muassa Anttilan ”Kansallinen identiteetti ja kansalaiseksi samastuminen” (2007) on valaissut minua siitä, kuinka merkittävä rooli suomalaisella koululaitoksella on kulttuurin

¹³ Juhlavuonna järjestettyyn kirjoituskilpailuun osallistui noin 900 000 koululaista ja opiskelijaa, karsintojen kautta noin 5000 ainetta päätyi pääarvostelulautakunnalle arvosteltaviksi. Neuvottelukunnan asettama kirjoituskilpailutoimikunta oli vastuussa sekä aiheiden valinnasta että arvostelusta. Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, alkusanat ja toimittajan esipuhe.

¹⁴ Juhlavuoden kirjoituskilpailutoimikuntaan kuuluivat filosofian maisteri Marjatta Väänänen (puheenjohtaja), pääsihteeri Jouko Hulkko (sihteeri), kouluneuvos Lauri Järvi, ylitarkastaja Niilo Lehtonen, ylitarkastaja Eero Lemola, yliopettaja Börje Mattson, toiminnanjohtaja Kyösti Toivonen, Kouluneuvos Urho Tuomola sekä professori Reijo Wilenius. Toimikunta huolehti kilpailun suunnittelusta, aiheiden valitsemisesta sekä aineiden arvostelusta. Suomen itsenäisyysjuhluvuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 7 ja 36 - 38.

¹⁵ Käytän jatkossa termejä essee tai kirjoitelma kuvaamaan tätä materiaalia.

¹⁶ Lisäksi jokaisen koulun jokaisen sarjan paras kirjoittaja palkittiin kunniakirjalla. Suomen itsenäisyysjuhluvuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 36 - 38.

¹⁷ Kirjoituskilpailussa oli yhteensä 13 sarjaa, jotka oli jaoteltu koulumuotojen sekä ikäryhmien mukaan: 1: teknilliset opistot, kauppaopistot, merenkulkukoulujen kapteeniluokat, opettajainvalmistuslaitokset sekä sairaanhoidon erikois- ja jatkokoulukurssit, 2: Kansankorkeakoulu ja kansanopistot, 3: keskikoulupohjaiset tai ammattikoulupohjaiset teknilliset koulut, sairaanhoitajaopistot ja -koulut, lääkintävoimistelijakoulu, laboratorio- ja röntgenhoitajakoulu, merenkulkukoulu, ammattiopistot, maa- ja metsätalousopistot sekä kotitalousopistot, 4: Muut ammatilliset oppilaitokset, kuten kauppakoulu, ammattikoulu, maatalouskoulu, metsäkoulu, kotiteollisuuskoulu ym. vastaavat, 5: lukio, 6: keskikoulun yläaste, 7: keskikoulun ala-aste, 8: kansalaiskoulu, 9: kansakoulun yläaste, 10: kansakoulun ala-aste. Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, IX - XIII.

¹⁸ Näistä seitsemän on palkittu valtakunnallisesti.

¹⁹ Muissa esseissä käsiteltiin esimerkiksi äänestysikää, politiikkaa, hyvinvointivaltion merkitystä sekä uskontoa.

juurruttamisessa. Vainion ja Savolaisen ”Suomi herää: Mistä on suomalaisuus tehty?” (2006) taasen on antanut välineitä tulkita aineiston välittämää isänmaallista ja talonpoikaista näkökulmaa sekä miten vahvasti historian esitykset ovat kytkeytyneet kansallisen identiteetin kulttuuriin.

Juhlavuoden kontekstin pohdinnassani käytän hyväksi Suomen itsenäisyysjuhluvuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomuksen lisäksi erityisesti Mikko Lindgrenin pro gradua ”Kertomus Suomesta – Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa esitetty historia itsenäisyyspäivinä 1967 - 2007” (2012), joka tuo esille juhluvuoden 1967 ilmapiiriä ja yleistä historiakuva.²⁰ Lindgrenin lisäksi muun muassa Ulla-Maija Peltosen tutkimukset sisällissodan muistelemisesta ovat auttaneet hahmottamaan aikakaudella käytyä keskustelua historiaesityksistä ja sisällissodan käsittelyn murrosvaiheesta juuri 1960-luvulla. Esko Salmisen teos ”Päättämätön sota 1918” (2007) on taasen valottanut erityisen hyvin Urho Kekkosen sekä YYA eli ystävyys, yhteistoiminta ja avunanto -sopimuksen merkitystä Suomen itsenäisyyden juhluvuonna nousseisiin näkökantoihin Suomen historiasta.

Opetuskontekstissa apunani ovat taasen toimineet ajankohdan historian ja yhteiskuntaopin oppikirjoja koskevat tutkimukset. Sirkka Ahonen on teoksessaan ”Suomalaisuuden monet myytit – kansallinen katse historian kirjoissa” (2017) käsitellyt toisen maailman sodan jälkeisiä oppikirjoja niiden esittämien suomalaisuuden ja Suomen historian myyttien kautta. Titta Hujakka on taasen pro gradu-tutkielmassaan ”Historianopetus politiikan ristiaallokossa – talvi- ja jatkosodan kuva lukion historian oppikirjoissa toisen maailmansodan jälkeen” (1997) keskittynyt ainoastaan Suomen viimeisimmän sodan esitysten erittelyyn. Oman apunsa tarkasteluihini on antanut myös Riina Hämäläisen pro gradu-tutkielma ”Arvostettu kansalaisuus – tutkimus kansalaisuuden tuottamisesta yhteiskuntaopin oppikirjoissa 1920-luvulta 2000-luvulle” (2014), jonka avulla olen pystynyt muodostamaan laajempaa tulkintaa aineiston ”kansanvaltaisen yhteiskunnan” juhlateemaan.

Syy sille, miksi tarkastelen yleisen juhluvuoden ilmapiirin lisäksi aikakauden oppikirjoja, on se, että ne ovat sidoksissa ympärillä olevaan yhteiskuntaan ja sen ajattelutapoihin.

---

²⁰ Hänen mukaansa kyseisissä lehdissä sodat esiintyivät vuoden aikana ikävinä muistoina, joista piti osaltaan päästä eroon. Vuotta 1917 taasen käsiteltiin lehtien kirjoituksissa Venäjän tilanteiden ja Leninin roolin kautta. Lindgren 2012, 15 - 23.

Täten ne myös tuovat esille yhteiskunnassa vallassa olleita arvoja ja keskustelukulttuuria.²¹ Tällaisilla virallisilla historian tulkinnoilla onkin tapana osoittaa rajauksilla mikä koetaan muistamisen arvoiseksi, kansalliselle kulttuuriperinnölle merkittäväksi. Tarkastelemalla taasen oppilaiden esseitä kirjoituskilpailussa tuon esille kansanomaisen näkemyksen asioihin – sitä mitä yhteisöissä pidetään tärkeänä ja ylläpidetään suullisen perimätiedon avulla. Kokonaisuudessaan tutkimuksessa pyrinkin esittämään kuinka nämä Suomen itsenäisyyden juhluvuoden viralliset ja kansanomaiset esitykset kävivät keskenään vuorovaikutusta.²²

Esitysten vuorovaikutus, keskustelu kulttuurista, historiasta ja yhteiskunnan suunnasta, on tärkeää: sen kautta voidaan tuoda esille yhteiskunnan rakenteita, jotka vahvistavat toivottuja käsityksiä. Tällaisia ovat edellä esitettyjen oppikirjojen lisäksi esimerkiksi museot, näyttelyt, tiedotusvälineet ja elokuvat.²³ En siis väitä, että tarkastelemanı juhluvuoden materiaali olisi ollut ainoa vaikuttaja oppilaiden kirjoituksissa esitettyihin näkemyksiin. Vuoden 1967 juhluvuonna järjestettiin muun muassa erilaisia näyttelyitä ja teetettiin opetuselokuva, joilla voimistettiin tärkeiksi koettujen teemojen sanomaa.²⁴ Hedelmällinen keskustelu tarvitsee kuitenkin toteutuakseen avoimen ilmapiirin. Tällä tarkoitetaan sitä, että demokraattisten periaatteiden mukaisesti osallistumista keskusteluun ei saisi rajoittaa keneltäkään. Lisäksi osallistujilla tulee olla mahdollisuus esittää vapaasti kyseenalaistuksia.²⁵ Tätä aihetta on pohdittu tutkimuskirjallisuudessaakin myös juhluvuosien kautta:

---

²¹ Hujakka 1997, 1.

²² Jorma Kalela nimittää tuota vuorovaikutusta ”yhteiskunnallisen määrittämisen prosessiksi”. Kalela 2000, 24, 37 - 38.

²³ Kalela 2000, 24, 37.

²⁴ Juhluvuoden puitteissa järjestettiin kolme näyttelyä, joihin yleisö pääsi maksutta. ”Suomi itsenäistyy”-näyttelyssä oli esillä alkuperäisiä asiakirjoja, valokuvia, lehtileikkeitä ja esineitä, jotka liittyivät maan itsenäistymiseen. Kyseiseen näyttelyyn pystyi tutustumaan Helsingissä sekä Rovaniemellä. ”Suomen tie”-näyttely oli taasen kiertävä, minkä vuoksi se oli helpommin kansalaisten tavoitettavissa. Näyttelyssä esitettiin Suomen vaiheita uudisasukkaiden saapumisesta 1960-luvulle asti, jonka lisäksi paikkakunnan oman historian esittelylle oli jätetty tilaa. ”Taide vapautuu 1908 - 1920” keskittyi esittämään uutta suomalaista taidetta, jossa yhdistyi yleisemmät taidesuuntaukset osoittaen näin ollen taiteen ja valtiollisen kehityksen kytkeytyvän toisiinsa. Pääosin näyttely järjestettiin Ateneumin taidemuseossa, mutta siitä järjestettiin myös kiertonäyttely. Lisäksi neuvottelukunta teetti juhluvuonna opetuselokuvan ”Suomen itsenäisyys”, joka käsitti sisälleen vuodet 1809 - 1967. Tällä haluttiin kertoa etenkin nuorisolle itsenäistymisen taustoista sekä itsenäisen Suomen myöhemmistä vaiheista käyttäen dokumenttiaineistoa 50 minuutin verran. Teetettyjä kappaleita lainattiin eri puolille Suomea ansioituneesti vielä vuonna 1968. Suomen itsenäisyysjuhluvuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 38 - 43, 71.

²⁵ Karkama 1998, 17 - 18.

”Juhlavuosien historiakulttuurin vastaanotto voi jäädä passiiviseksi, mutta myös virittää aktiivista ja kriittistä keskustelua, joka johtaa historian uudelleenarviointiin. Juhlinta kannustaa yleisöä antamaan uusia merkityksiä menneisyyden teoille ja kokemuksille. Historia ei olekaan muistojen ja tietojen varasto vaan jatkuva prosessi. Elävässä yhteisössä kukin sukupolvi antaa menneisyydelle merkityksiä, jotka liittyvät tulevaisuutta koskeviin odotuksiin.”²⁶

Tämän vuoksi onkin merkittävää, että koululaisille järjestettiin itsenäisyyden juhlavuonna 1967 kirjoituskilpailu, jossa he saivat nostaa omaa ääntään kuuluviin sekä osoittaa, etteivät ota kaikkea heille siirrettyä tietoa sellaisenaan vaan muokkaavat parhaaksi kokemalla tavallaan asioita omanlaisekseen.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne

Olen käyttänyt metodisena apuna lähdekritiikin²⁷ lisäksi lähilukua ja aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Lähiluvussa keskeisintä on tutkimuskohteen lukeminen moneen otteeseen, keskittyen joka lukukerta syvemmin erilaisiin asioihin. Prosessiin kuuluu lukemisen ja aineiston ymmärtämisen lisäksi jatkuva muistiinpanojen tekeminen. Muistiinpanojen avulla luodaan omaa kirjoitusta, joka edetessään alkaa sisältää aineiston reflektointia sekä väittämiä sen sisällöstä. Samalla aineiston lukutapa muuttuu kerta kerralta yhä analyttisemmäksi ja vertailevammaksi. Keskeistä onkin tarkastella aineistoa sekä sanastollisella tasolla, lausetasolla että kokonaisrakenteen kautta. Lähiluku antaa kokonaisuudessaan tilaa tutkijan tulkinnoille.²⁸

Sisällönanalyysi sopii hyvin lähiluvun parivaljakoksi. Sen avulla pyritään ”saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa”²⁹, joka mahdollistuu systemaattisen ja objektiivisen tutkimustavan myötä. Tutkimus alkaa aineiston

---

²⁶ Rantala & Ahonen 2015, 21.

²⁷ Muun muassa pohtiessani mitä asioita teksteissä nostettiin esille, miten asiat esitettiin sekä mistä taasen niissä vaiettiin. Lisäksi olen huomionnut tarkasteluissani esimerkiksi, että kirjallisuusvinkit olivat tiettyjen ihmisten eli koulujuh latoimikunnan valitsemia sekä ”Juhlavuoden itsenäisyysaineita – 100 parasta ja 100 hupaisinta” -teoksessa julkaistut esseet WSOY:n valikoimia.

²⁸ Pöysä 2010, 338 - 343.

²⁹ Tuomi & Sarajärvi 2009, 103.

pelkistämisellä eli tutkimukselle epäolennaisten seikkojen karsimisella aineistosta pois. Tämän jälkeen olen poiminut aineistosta merkintöjen avulla tutkimukselleni olennaisia ilmaisuja ja niiden pohjalta tehnyt listausta aineistossa esiintyvistä aiheista. Niin sanottu ryhmittely on ollut keskeinen osa tutkimusprosessiani. Yksinkertaistetusti sen avulla aineisto pilkotaan osiin ja kootaan uudelleenlaiseksi kokonaisuudeksi aineistosta nousseiden aihepiirien mukaisesti. Tällä tavalla tekstien vertailu eli samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien etsiminen helpottuu. Tutkimusprosessin alussa onkin mahdollista ensin jakaa aineisto karkeasti omiin ryhmiinsä, kuten itse jaoin tekstit aineistosta nousevien aiheiden mukaisesti suomalaisuutta, Suomen historiaa ja kehitystä käsitteleviin, jonka jälkeen näistä kokonaisuuksista muodostuivat tarkemmat luokat omiksi alaluvuiksiin ja siten syntynyt tutkimuksen rakenne.³⁰

Kokonaisuudessaan tutkimukseni edustaa kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta, jonka tarkoituksena on muodostaa tehtyjen havaintojen joukkojen perusteella syvälinen näkemys kyseessä olevasta ilmiöstä. Kuten edellä havainnollistin, hajotin analyysivaiheessa yksittäisillä havainnoillani aineiston pienemmiksi osiksi ja synteessissä kokosin erinäiset havaintoni aivan uudelleenlaiseksi kokonaisuudeksi.³¹ Täten havainnoilla pyritään löytämään kertomuksille yhteisiä piirteitä, minkä vuoksi erilaisuudet suhteutetaan aineiston kokonaisuuteen muodostaen tarkastelussa yleisemmän tason. Jotta esitykseni olisi mahdollisimman todenmukainen, havaintoyksikköjen määrän tuli olla suhteellisen pieni perusteellisen analysoimisen tavoitteen ja aineiston kokonaisvaltaisen tarkastelun vuoksi. Huomattavaa tutkimustuloksissa onkin, että ne ovat päteviä vain tutkituissa kohteissa sekä kysymyksenasettelussa eikä sen vuoksi laajoja yleistämisiä aiheesta voi muodostaa. Aivan kuten aikaisemman esitykseni mukaan, laadullisen tutkimuksen peruspilarina toimivat sanat ja lauseet – niitä tarkastellaan ja niillä myös esitetään kuvaus eli tilastolliset menetelmät eivät perinteisesti kuulu ilmiön tarkasteluun. Siten pystytään muodostamaan ymmärrettävä, kokonaisvaltainen kuvaus ja tulkinta tutkitusta aiheesta.³² Laadullista tutkimusta on kritisoitu siitä, että tutkijat voivat muodostaa samasta tutkimusaineistosta erilaisia havaintokokonaisuuksia ja teemoja, sekä näin ollen tietysti toisistaan poikkeavia tutkimustuloksia. Eroavaisuudet muodostuvat

---

³⁰ Tuomi & Sarajärvi 2009, 108 - 112.

³¹ Metsämuuronen 2008, 48 sekä Varto 1992, 64.

³² Kananen 2017, 32 - 35, Alasuutari 2011, 38 - 43, 237.

kuitenkin usein erilaisesta kysymyksenasettelusta, minkä vuoksi laadullisen tutkimuksen tulkinat eivät suinkaan ole mielivaltaisia.³³

Havainnollistaakseni metodiani avaan hieman tutkimukseni rakennetta. Seuraavassa pääkappaleessa tarkastelen aineistoa suomalaisuuden kautta. Ensimmäinen alaluku käsittelee suomalaisen kulttuurin kehittymistä, joka muodostui sanojen perinteet, tavat, kulttuurivaihto, muokkautuminen sekä omaleimaisuus kautta. Näiden avulla selkeästi luodaan kuvaa suomalaisuuden muodostumisesta historian saatossa sekä pohditaan mikä on suomalaisuuden ydin. Tähän aiheeseen kytkeytyvät vahvasti 1800-luvun taiteilijat, joiden merkitystä kehitysprosessissa erityisesti korostetaan. Toisessa alaluvussa taas käsittelem suomalaisien piirteitä. Analyysin pohjana olivat sanat suomalaisuus, kansanluonne, identiteetti, esi-isät sekä jatkuvuus. Aiheeseen yhdistyy etenkin puheiden retoriikassa käytetty me-muoto erinäisissä yhteyksissä, esimerkiksi ”ilman ponnistuksia emme pääse nousemaan” sekä ”oman henkemme, omien ihanteidemme”.³⁴ Näillä muodostetaan selkeästi kansallista ryhmää, joka elää, tuntee ja kokee asioita yhdessä – erityisesti monia vaikeita aikoja, jotka ovat hitsanneet ryhmää entistä enemmän yhteen. Kolmannessa alaluvussa analysoitavana taas ovat kansan elinehdot, jotka muodostuvat työstä, sivistyksestä, koulutuksesta isänmaallisuudesta, itsenäisyydestä sekä puolustamisesta. Näillä osoitetaan jokaisen kansalaisen panoksen maansa puolesta olevan tärkeää ja kunnioitettavaa. Luvun aiheet linkittyvätkin toisiinsa osoittaen niiden olevan erottamaton osa elinvoimaista yhteiskuntaa.

Toisessa pääkappaleessa käsittelem Suomen historian esityksiä. Käsiteltävinä ovat erityisesti menneisyyden tapahtumat, jotka keskittyvät kansanvaltaisen yhteiskunnan syntyyn sekä sen säilymiseen. Ensimmäisen alaluvun keskiössä ovat sanat venäläistämisvaara, isänmaan ja sen oikeuksien puolustaminen, vapaus sekä uusi vaihe historiassa. Nämä kuvaavat vuosien 1899 - 1917 sortovuosia sekä niitä seurannutta itsenäistymistä vuonna 1917. Kaiken kaikkiaan näin osoitetaan näiden tapahtumien olleen syystäkin merkittäviä Suomen kehitykselle samalla korostaen suomalaisten roolia ja yhdistymistä sorron alla sekä itsenäistymisen olleen pitkäaikainen toteutumaton haave. Toisessa alaluvussa sisällissotaa käsitellään sanontojen hirmuvalta, kapinan

---

³³ Varto 1992, 64.

³⁴ Lainaukset Paasikivi 1944, 395 sekä Paasikivi 1947, 397.

puhkeaminen ja kukistaminen, isänmaan pelastus ja vapauden aamu kautta. Nämä kaikki osoittavat aineiston esittävän vuoden 1918 tapahtumat pääosin sodan voittaneiden valkoisten näkökulmasta, vaikkakin ohuesti sodan ristiriitaisuutta pyritään ymmärtämään ja osallistuneita inhimillistämään. Kolmannessa talvi- ja jatkosotaa sekä jälleenrakennusta käsittelevässä luvussa puhutaan Neuvostoliiton taholta uhkaavasta vaarasta, taistelemisesta yksin ja joutumisesta vedetyksi sotaan. Tuon uhan torjuneiden nähdään lunastaneen isänmaan vapauden ja turvanneen Suomen itsenäisyyden. Siksi heitä tulee kunnioittaa, joskin samalla katsoa tulevaan ja keskittyä rakennustyöhön.

Viimeinen pääkappale käsittelee Suomen kehitystä laaja-alaisesti. Ensimmäisessä alaluvussa nousevat Suomen tasavallan presidentit Suomea eteenpäin työntävänä voimana. Luku perustuu sanontojen ”isänmaallinen mies” ja ”pelastanut isänmaan”³⁵ kaltaiseen ajatukseen. Toisessa alaluvussa keskiössä ovat erilaiset Suomea koskevat haasteet. Tässä yhteydessä tärkeitä elementtejä ovat demokratian ja rauhan säilyttäminen, suomalaisten luontosuhteen muutos, alueellinen epätasa-arvo sekä uudet paineet. Kolmas alaluku on pyhitetty koko aineiston läpäisevän temalle, nuorison puhutteluun tulevaisuuden toivona: heidän tulee ylläpitää kansan yhtenäisyyttä, oppia menneisyyden virheistä ja löytää itse parhaimmat keinot itsenäisyyden varjelemiseksi. Tähän heitä ohjaa kasvatus, jonka tavoitteena on vahvistaa aineiston mukaan isänmaallisuuteen, avoimuuteen ja suvaitsevaisuuteen.

Käsittelen jokaisessa pääkappaleessa ensin oppilaitoksille kohdennettua kirjallisuutta juhluvuoden ja oppikirjojen kontekstin kautta muodostaen kuvaa virallisesta kertomuksesta. Pääkappaleiden viimeinen luku taasen käsittelee koululaisten kirjoituskilpailun esseitä ja niiden suhdetta aikaisemmissa luvuissa esitettyihin huomioihin. Näin ollen mahdollistuu oppilaitoksille kohdennettujen kirjallisuusviitteiden moninkertainen sekä selkeämpi vertailu eli eroavaisuuksien ja yhtenäisyyksien havainnointi.

---

³⁵Jansson 1958, 369 sekä Landtman 1919, 167.

1.4 Tutkimukseen kytkeytyvät käsitteet sekä ajankuva

Tässä vaiheessa on hyvä tuoda esille erilaisia aiheeseen kytkeytyviä käsitteitä. Suomalaisuudesta puhuttaessa on kyse pitkälti kansallisesta identiteetistä. Kansallinen identiteetti taasen pohjautuu käsitykselle kansanluonteesta. Kansanluonne on erityisesti romantiikan aikoihin kytkeytyvä käsite, joka sisältää ajatuksen muuttumattomasta kansan perusluonteesta.³⁶ Kansallinen identiteetti antaakin kansanluonteelle laajemman merkityksen ollen enemmän tietoisesti tuotettua käsitystä kansasta pyrkien muodostamaan hegemonisen identiteetin. Kansallinen identiteetti on näin ollen monien valintojen tulos, joka syntyy aina jossain määrin auktoriteettien muodostamana, ajaen sitä haluttuja päämääriä kohti. Täten kansallinen identiteetti voi olla ajassa muuttuvaa ja muokkautuvaa.³⁷

Kansalliselle identiteetille on keskeistä tutkiskelun ja tunnistamisen prosessi, jossa apuna toimivat yhteisiksi jaetut merkitysmuodostelmat kuten erilaiset symbolit, myytit ja kertomukset. Suomalaisuuden kontekstissa tällaisia ovat esimerkiksi Suomi-neito, Suomen leijona, sauna ja Kalevalan kertomukset. Ne säilyvät läpi sukupolvien ja luovat historiallisen omakuvan yhteisölle. Tätä perinnettä on jatkanut koulumaailmassa erityisesti historian oppiaine.³⁸ Kansalliseen identiteettiin sisältyy myös vahvasti käsitys pyhästä: siitä mikä meille on äärimmäisen tärkeää ja suojeltavan arvoista. Pyhän käsite liitetään erityisesti perusarvoihin sekä siihen keitä me olemme ja mitä me emme ole. Siten yhteisölle muodostuu muista eroavia ihanteita, sääntöjä ja päämääriä, joilla järjestys menneisyydestä ja tulevaisuudesta ylläpidetään.³⁹

Kansalliseen identiteettiin liittyy siis keskeisesti erottelut ”meihin” ja ”muihin”.⁴⁰ Ajatusmallia käytetään useasti muun muassa sotien yhteydessä. Esimerkiksi suomalaisia valmistettiin talvisotaan julkisen vallan toimesta luomalla tietynlaista mielikuvaa vihollisista, jopa lietsomalla venäläisvihaa. Kansalaisten haluttiinkin näkevän tulevat vastustajat epäsankarillisina barbaareina, jotka olivat täysin vastakohtaisia Johan Ludvig Runebergin Vänrikki Stoolin tarinoiden kaltaisille kunniakkaille suomalaisille. Siten

---

³⁶ Anttila 2007, 6 - 8.

³⁷ Esim. Anttila 1993, 108.

³⁸ Ahonen 2017, 12 - 13.

³⁹ Anttonen 1993, 34.

⁴⁰ Saukkonen 2005, 91.

suomalaiset miellettiin rohkeiksi ja taistelutahtoiksi isänmaan taistelijoiksi sekä länsimaisen kristikunnan satureiksi. Tällainen mielikuva oli kenties omiaan luomaan uskoa sodasta selviämisestä sekä yhdistämään sisällissodan jälkeistä kahtiajakautunutta kansaa yhtenäiseksi siniristilipun alle toivoen parempaa tulevaisuutta, minkä usein on kuvailtu jälkikäteen näkyneen sodassa niin sanottuna ”talvisodan ihmeenä”.⁴¹

Myyttien avulla luodaan erityisesti historiakuvaa vahvistamalla kansallistuntoa muodostaen eräänlaisen kansan kasvukertomuksen. Esimerkiksi niin sanotun itsenäistymismyytin kautta on pyritty etsimään juuria Suomen itsenäistymiskehitykselle. Pisimmillään tapahtumaketjun alun on voinut ajoittaa syntyneen vuosien 1741 - 1743 pikkuvihasta. Yleisimmin kehityksessä korostetaan kuitenkin sortovuosia 1899 - 1917 ja jääkäri liikettä sekä laajemmin koko autonomian aikaa valmistautumista itsenäiseksi julistautumiselle. Sortovuosista eläkin yhä vahva kertomus Venäjän hyökkäyksestä Suomen autonomista asemaa kohtaan, jota vahvistaa vuonna 1899 tekemä Eetu Iston maalaus ”Hyökkäys” Venäjän kotkasta, joka yrittää repiä lakikirjaa Suomi-neidon käsistä. Pitkään eli myös käsitys siitä, ettei Nikolai II ollut ilkeyttään heikentänyt Suomen asemaa, vaan hänet oli harhautettu toimimaan näin.⁴² Myytin voimakkuudesta kertoo siis se, että tarinat elävät pitkään ihmisten mielissä, vaikka ne eivät vastaa aina todellisuutta: ”Myytit ovat ihmisten mieliin juurtuneita totuuksia, joiden uskottavuus ei ole tieteellisen totuuden tapaan riippuvainen todistusaineistosta vaan yhteisöllisestä merkityksellisyydestä.”⁴³

Kolmanneksi voidaan nähdä vasta sisällissodan taanneen Suomen varsinaisen itsenäisyyden. Tässä yhteydessä on yleistä korostaa valkoisten voiton vapauttaneen Suomen lopullisesti Venäjästä – punaisten valta olisi ajanut sen alaisuuteen. Neljäs kertomus taas esille Suomen sosiaalidemokraattien merkityksen sekä Leninin hyvyyden suodessaan Suomen itsenäistyä – hän antoi ikään kuin Suomelle lahjan. Tällainen keskustelu lisääntyi juuri 1960-luvulla Urho Kekkosen ja YYA-sopimuksen toimesta. Siten etenkin Suomen itsenäisyyden juhluvuonna 1967 sosiaalidemokraatit yrittivät vahvistaa käsitystä, että he olivat yksinään ajaneet Suomen itsenäistymispyrkimyksiä, kun porvaristo oli siirtynyt miellyttämään Venäjän väliaikaista

---

⁴¹ Jokinen 2006, 141 ja 153.

⁴² Esim. Jussila 2007, 15 - 16, 151 ja 183.

⁴³ Rantala & Ahonen 2015, 46.

hallitusta. Tässä yhteydessä työväenliike ja itsenäisyysliike rinnastettiin vahvasti toisiinsa keskusteluissa.⁴⁴

Eräiden näkemysten mukaan suomalaisen kansallisen identiteetin rakennusprosessi on lähtenyt liikkeelle 1500 - 1600-luvulla, jolloin kulttuurista erottautumista alkoi muodostua. Tähän yhteyteen liitetään usein muun muassa jumalanpalvelusten muuttuminen kansankielisiksi⁴⁵ reformaation myötä. Katse kehityksessä kohdistuu kuitenkin usein 1800-luvulle eurooppalaisen nationalismin eli kansallisuusaatteen heräämisen aikaan. Nationalismi houkutteli kannattajia luvatta kansan janoamaa vapautta epäoikeudenmukaisten vallanpitäjien alaisuudesta, ja sen avulla rakennettiin yhteenkuuluvuuden tunnetta. Suomalaisessa yhteydessä syntyi siten erityisesti tarve määrittellä suomalaista ominaislaatua, jonka avulla perustella tarvetta irrottautua Venäjältä siihen sulautumisen sijaan. Suomalaisuusliikkeessä ajettiin ideaa ”suomalaisista kansana, jolla on oma rajattu alueensa, historiallinen menneisyytensä ja identiteettinsä”⁴⁶. Nämä ajatukset jäljittelivät etenkin saksalaisen filosofi J.G. von Herderin ajatuksia, jossa kansallisuus ja kieli muodostivat kiinteän symbioosin. Muun muassa Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ryhtyi täten edistämään suomen kielen ja suomalaisen kirjallisuuden asemaa yhdistäen kansakuntaa.⁴⁷ Lisäksi useat taiteilijat osallistui kehitykseen kuvaamalla Suomea eri näkökulmista luomalla identiteetille näin ollen ymmärrettävämmän muodon, ja kulttuurista tuli tärkeä sekä erottamaton osa kansallista identiteettiä.⁴⁸

Kansallinen identiteetti nähdään usein muuttumattomana pysyvine ominaisuuksineen.⁴⁹ Todellisuudessa se, kuten yksittäisen ihmisen identiteetti, on ajassa muuttuvaa ja muokkautuvaa. Kansallinen identiteetillä on myös uhka kadota, minkä vuoksi sen ylläpitämiseen ja vahvistamiseen tulisi kohdentaa voimavaroja.⁵⁰ Kansallisten identiteettien nykytilasta ja tulevaisuudesta ollaankin yleisesti huolissaan, sillä

---

⁴⁴ Jussila 2007, 16 ja 203.

⁴⁵ Suomenkielessä sana kansa on monimerkityksellinen – sillä voidaan viitata rahvaaseen väestönosaan sekä kokonaiseen kansakuntaan. Perinteisesti kansalliseen ja kansallisuuteen liittyvät käsitteet ovat kietoutuneet vahvasti kansanomaisuuteen, joka kumpuaa erityisesti kouluttamattomasta talonpoikaisväestöstä. Anttila 2007, 11.

⁴⁶ Vainio & Savolainen 2006, 65.

⁴⁷ Jalava, Kinnunen, Sulkunen 2013, 10.

⁴⁸ Vainio & Savolainen 2006, 35, 65 - 66 ja 83.

⁴⁹ Vilho & Moisio 2000, 55.

⁵⁰ Saukkonen 2005, 91.

kansallisvaltiot ja niiden kansalliset kulttuurit eivät enää määritä ihmisen identiteettiä samassa määrin mitä ennen globalisaatiokehitystä. Suomalaisuudenkin on kuvailtu olevan kriisinalainen yhä kiihtyvän individualismin ja maailmankansalaisuuden myötä.⁵¹ Jopa lähdeaineistossa näkyy pohdintoja maailman muuttumisen vaikutuksista:

”On tapana pitää eräitä hyveitä ja ominaisuuksia meille tyypillisinä: tyytymistä, sisukkuutta, kätevyyttä, kyky selviytyä maastossa ym. hyveitä, jotka eivät enää nykyisin ole yhtä merkittäviä kansassamme kun ne olivat kerran, nähtyinä Topeliuksen ja Runebergin silmillä.”⁵²

Yhtenäisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta voidaankin luoda kansallisen identiteetin lisäksi kulttuuri-identiteetillä, jonka avulla muodostetaan käsitystä erityisesti kansan menneisyydestä.⁵³ Suomalaisessa kontekstissa ei tule myöskään unohtaa paikallisidentiteettien asemaa kansan keskuudessa. Sen myötä tuotetaan eroavaisuuksia eri heimojen välillä luonnehtimalla esimerkiksi aineiston kaltaisesti karjalaisia sukkelaälyisiksi, savolaisia vilkkaiksi ja hämäläisiä hitaiksi.⁵⁴ Edellisten lisäksi yksilön identiteetti voi perustua myös sosiaaliseen asemaan, kieleen, uskontoon, poliittiseen suuntaukseen tai etnisyyteen.⁵⁵

Suomalaisen koulutuksen myötä ei ole opetettu vain tietoja ja taitoja, vaan sen avulla on pyritty valistamaan kansaa kansallisesta luonteestaan ja identiteetistään.⁵⁶ Vielä tänäkin päivänä kulttuurisen identiteetin muodostuminen on yksi opetussuunnitelman osa-alue, ja historian opetus koetaan sen keskeisimmäksi aineksien tarjoajaksi. Tulee kuitenkin huomata, että ”suomalainen identiteetti” on ajassa muuttuva käsite eikä sitä voi näin ollen tarkastella vain tietystä aikaisemmasta näkökulmasta käsin vaan tuotava siihen jatkuvasti uusia ulottuvuuksia.⁵⁷ Kasvatusta ohjaavat siten eräällä tavalla kulttuurin arvot, normit ja tavat – siten koulutuksen myötä sosiaalistetaan uusi yhteiskunnan yksilö sopeutumaan

⁵¹ Esim. Anttila 1993, 124 sekä Ahonen 2017, 9.

⁵² Hustich 1961, 529.

⁵³ Vainio & Savolainen 2006, 28 - 34.

⁵⁴ Pälsi 1944, 68.

⁵⁵ Anttila 2007, 24 sekä Vainio & Savolainen 2006, 21.

⁵⁶ Anttila 1993, 111 sekä Tolonen 1999, 10.

⁵⁷ Rantala & Ahonen 2015, 48, 59 sekä Saukkonen 2005, 90.

ympäröivään kulttuuriympäristöönsä.⁵⁸ Kasvatuksen eräänlaisena tehtävänä onkin nähty ylläpitää moraalialia, jonka avulla yksilöt kokevat kuuluvansa osaksi yhteisöä ja yhteiskuntaa.⁵⁹ Kansalaiseksi ei siis vain synnytä, vaan siihen kasvetaan. Kulloisenakin aikana kasvatuksessa korostettavat aiheet riippuvat yhteiskunnallisesta tilanteesta, mikä tekee kasvatuksesta ajassa muuttuvaa. Tämä tarkoittaa myös kasvattajan näkökulmasta sitä, että hän ei ole toiminnassaan yksilö, vaan hänen tulee edustaa aikansa sosiaalisia rakenteita ja instituutioita.⁶⁰

Kouluissa kansakunnan rakentamista on harjoitettu historian välityksellä aina 1800-luvulta asti. Kuten aikaisemmin mainitsin, 1800-luvulla historian käyttömerkitys vahvistui kansallisvaltioaatteen vaikutuksesta – sillä rakennettiin kokonaisuudessaan kuvaa kansakunnan olemassaolosta kertomalla osaksi seipitettyjäkin tarinoita syntyajoista ja korostamalla itsenäisyysajattelun pitkäjänteisyyttä. Täten historiasta muodostui yksi kansakoulun keskeisimmistä oppiaineista 1860-luvulla perustelemalla historian tuntemuksen olevan keskeinen osa suomalaisten yleissivistystä.⁶¹ Oppikirjojen selkärangaksi muodostui pidemmäksi aikaa Yrjö Koskisen ”Suomen kansan historia”-teos, joka pyrki kohottamaan suomalaisten kansallistuntoa luomalla Suomen historian kaanonin muun muassa kertomuksilla yhteisestä alkukodista ja itsenäistymisajatusten jatkumosta. Näin ollen Koskinen muodosti pohjaa kansalliselle identiteetille nostamalla suomalaiset jalustalle muiden kansojen joukossa sekä esittämällä kansan niin uhrina, sankarina kuin myös selviytyjänä.⁶²

Huomattavaa on se, että Suomen kaltainen historian käyttö nationalismin pyrkimyksissä väheni osaltaan toisen maailmansodan jälkeen kansainvälistymiskehityksen myötä. Valtioissa historianopetuksen ohjenuoraksi muodostui objektiivisuus, jonka avulla pyrittiin opettamaan nuorille taitoja tunnistamaan historian faktat ideologisuuden sijaan. Täten Suomessa akateeminen tutkimustieto sai korostuneemman aseman opetuksessa yhdistettynä koulun kasvatukselliseen ja yhteiskunnalliseen tehtävään luoden yhteisöllistä identiteettiä. Saksassa objektivisuuden pyrkimys näyttäytyi lähes

---

⁵⁸ Esim. Antikainen 1993, 11 sekä Karkama 1998, 16 - 17.

⁵⁹ Antikainen, Rinne & Koski 2013, 21 sekä Koski 1999, 21.

⁶⁰ Antikainen 1993, 11.

⁶¹ Rantala & Ahonen 2015, 41.

⁶² Ahonen 2017, 20 - 21, 27.

yksinomaan lähteiden tutkimisena sen jälkeen kun oppiaine palasi kouluopetukseen kahden vuoden opetuskiellosta.⁶³ Lisäksi Suomessa ryhdyttiin kyseenalaistamaan aiempaa ”suurta kertomusta”, jossa oli korostettu tiettyjä toimijoita ja tapahtumia Suomen kehityksessä. 1960-luvulla historian opetuksessa alkoikin näkyä aiempaa enemmän kuvauksia laajemmasta yhteiskunnan muutoksesta hyvinvointivaltioksi samalla painottaen taitojen oppimista tietojen osaamisen rinnalla.⁶⁴

Tutkimuksen ajankohta osuikin kaiken kaikkiaan mielenkiintoiseen vaiheeseen koulumaailmassa. Ensinnäkin 1960-luvulla yhteiskuntaopin, jonka tavoitteena on muun muassa kasvattaa valveutuneista kansalaisia, opettaa valmiuksia poliittisessa yhteisössä toimimiseen sekä siirtää yhteiskunnan arvomaailmaa, opetus systematisoitui. Lisäksi opetuksen painopiste siirtyi teollistuvan yhteiskunnan tarpeisiin tuomalla esille uusia aiheita kuten elinkeinoelämän muutosta sekä hyvinvointiyhteiskunnan palveluja. Täten osoitettiin kansalaisten yleisvastuu yhteiskunnasta sekä yksilön oikeus hyvinvointiin.⁶⁵

Toiseksi historianopetus sai 1960-luvulla⁶⁶ osakseen kritiikkiä yksipuolisuudestaan ”kansallisten myyttien ylläpitäjänä”.⁶⁷ Toinen merkittävä tekijä historianopetuksen muovaantumiseen oli uusi opetussuunnitelma, joka otettiin asteittain käyttöön vuodesta 1963 lähtien. Opetussuunnitelmassa painotettiin opettajia pyrkimykseen objektiivisuuteen opetuksessaan, mikä merkitsi vastuuta ottaa esille monipuolisesti historian tapahtumia sekä esitellä myös omien näkemysten vastaisia käsityksiä. Sisällöllisesti käsiteltävien aiheiden pääpaino siirtyi uusimman ajan historiaan sekä suurempiin kehityslinjoihin ja yleisiin ongelmiin, jolloin sotatapahtumien tarkka käsittely menetti merkitystään. Kuitenkin talvi- ja jatkosota koettiin merkityksellisiksi opetuksessa

---

⁶³ Rantala & Ahonen 2015, 42 - 43.

⁶⁴ Rantala & Ahonen 2015, 107.

⁶⁵ Arola 2014, 217 - 218 ja Hämäläinen 2014, 3 - 5, 65.

⁶⁶ Kouluissa käytettiin pitkään 1900-luvun alkupuolella julkaistuja oppikirjoja. Muutosta asiaan tapahtui vasta 1960-luvulla, jonka jälkeen uusien kirjojen julkaisu kiihtyi. Ahonen 2017, 16 - 19.

⁶⁷ Myös historiantutkimuksessa uudistettiin 1960-luvulla vanhoja näkemyksiä. Muun muassa Matti Klinge ja Osmo Jussila uudenaikaistivat kertomuksia Suomen valtion ja kansakunnan synnystä. Liikanen 2005, 223.

niin sanottujen sosiaalieettisten päämäärien saavuttamiseksi.⁶⁸ Samalla katsetta pyrittiin menneisyyden sijaan kohdistamaan aiempaa vahvemmin myös tulevaisuuteen.⁶⁹

Edellistä taustaa vasten on mielenkiintoista, että Martti Ruudun ”Suomen historia”-oppikirja vuodelta 1961 pyrki jo ennen opetussuunnitelmauudistusta käyttämään väitteissään perusteluna tutkimuksia sekä jättämällä väitteiden erheellisyydelle liikkumavaraa. Sen sijaan vuoden 1964 Salme Vehvilän ”Suomen historia”-oppikirja oli vielä kansallisromantiikan sävyttämä sisältäen monia todeksi väitetyjä myyttejä Suomen historiasta. Vuoden 1967 Salme Vehvilän ja Matti Castrénin yhteistyönä tekemässä oppikirjassa taasen kansallismielisyyttä löytyi. Tämä osoittaa, kuinka uudistus tuli käytäntöön erittäin hitaasti, mutta kokonaisuudessaan kuitenkin tutkimukset ovat osoittaneet, että kansallismieliset tulkinnat ja myytit hiipuiivat vähitellen antaen tilaa yhä monipuolisemmalle historianesitykselle seuraavalle oppikirjasukupolvelle.⁷⁰

Suuremmassa katsannossa tulee ottaa huomioon, että historia ei ole pelkkää tutkimustietoa menneisyydestä, vaan sitä muodostavat yhteisöjen kertomukset sekä ympäristön muodostama historiakulttuuri. Historiakulttuurin käsite on alkujaan Keski-Euroopasta, tarkemmin Saksasta. Sillä tarkoitetaan kaikkia niitä tapoja, ”joilla menneisyyttä koskevia mielikuvia ja tietoja tuotetaan, välitetään ja käytetään sekä miten menneisyyttä ylläpidetään ja mitä merkityksiä sille annetaan” ja sen myötä muokataan ihmisten ajatusmaailmaa niin menneestä, nykyisyydestä kuin tulevaisuudesta.⁷¹ Historiakulttuurin tapoja käytettiinkin Suomen itsenäisyyden juhluvuonna 1967 muun muassa museoiden ja opetuselokuvien kautta. Näin ollen pitäisi muistaa, ettei kouluissa opetettu historia ole ainut historiakäsitysten muodostaja. Sen voi kuvitella työkaluna, ”joka auttaa suhteuttamaan paikalliset kokemukset laajemman yhteisön kokemuksiin ja siten selittämään niitä”.⁷²

---

⁶⁸ Sosiaalieettisiksi päämääriksi luokiteltiin muun muassa itsenäisyys, isänmaanrakkaus, yhteiskunnallinen ja valtiollinen aktiivisuus sekä halu ja kyy yhteistyöhön. Nämä linkittyvät hyvin yhteen itsenäisyyden juhluvuoden materiaalin teemoihin, joita käsittelem tutkimuksessani. Hujakka 1997, 2, 16 - 18, 43 - 44.

⁶⁹ Väisänen 2005, 45.

⁷⁰ Ahonen 2017, 16 - 19, 55 - 56, 67.

⁷¹ Jalava, Kinnunen, Sulkunen 2013, 9 - 10.

⁷² Rantala & Ahonen 2015, 19 - 25.

2 Kuvaukset suomalaisuudesta

2.1 Suomalaisen kulttuurin kehityskertomus

Suomalainen kansankulttuuri eli menneisyydestä perityt tiedot, taidot ja tavat⁷³ esitetään analysoitavissa teksteissä lukijalle vahvasti omalaatuisena verrattuna muihin maailman kulttuureihin. Muun muassa J.K. Paasikivi lausuu puheessaan vuonna 1944 näin: ”Jokaisella kansalla on omat erikoisuutensa, oma luonteensa, oma elämäkatsomuksensa ja omat historiaan pohjautuvat perinteensä.”⁷⁴ Siten hän osoittaa Suomen kansalla olevan erityinen paikkansa maapallolla. Muodostumisen omalaatuiseksi kuvaillaan teksteissä tapahtuneen eri hallitsijoiden ja valtakulttuurien alaisena, ottaen vieraat tavat vastaan muokkaamalla niitä omaan käyttöön sopiviksi. Kulttuuriset muutokset ovat täten selkeästi tapahtuneet unohtamatta omaa kansankulttuurin ydintä eli sitä mikä koetaan tärkeäksi. Tätä aihetta lähestyy muun muassa Esko Aaltonen vuoden 1943 artikkelissaan ”Suomalainen elämäntyö” keskittyessään pitkälti suomalaiseen talonpoikaiskulttuuriin. Hän kuvaileekin talonpoikaiskulttuurin olevan suomalaisuuden selkäranka, kaikessa luontoon ja sukuun kytkeytyvässä ”vanhoillisuudessaan”, jossa piilee muutoksien yli kantava alkukantainen voima. Tuota suomalaisuuden ydintä varjelevat maataomistavat ja -viljelevät, jotka ovat valmiita varjelemaan maatansa ja sen ainutlaatuista kulttuuria ylimystön ihannoimissa uusia kulttuurin tuulahduksia vieraillessaan muualla maailmalla.⁷⁵

Aiempien tutkimuksen valossa talonpoikaiskulttuurin ihannoiminen kuuluu niin sanottuun uuteen kulttuurikäsitteeseen, jonka myötä ikään kuin jätetään syrjään aikaisemmat kulttuuritaustat. Kyseinen linja on ollut pitkään esillä koulujen oppikirjoissa, joissa on korostettu esimerkiksi talonpoikien tärkeää roolia nuijasodan ja isovihan yhteydessä.⁷⁶ Täten aiheen nouseminen aineistossakin on linjassa laajemmin koulujen opetusmaailmaan. Suomalaisen kulttuurin omalaatuisuutta taasen 1960-luvun oppikirjoissa luotiin aineiston tavoin esittämällä Suomen kehitys eriävänä eurooppalaisista suuntauksista ja aatteista.⁷⁷ Kokonaisuudessaan aiheen esiintyminen ei

---

⁷³ Vainio & Savolainen 2006, 21.

⁷⁴ Paasikivi 1944, 395.

⁷⁵ Aaltonen 1943, 24.

⁷⁶ Esim. Ahonen 2017, 200 ja Arola 2007, 36.

⁷⁷ Ahonen 2017, 125.

ole ihme myöskään Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 konteksteissa, sillä Suomen erityisyyttä korostettiin vuoden aikana muun muassa ”Vapausperinteen viikolla” 26.2. - 2.3.1967.⁷⁸

Edellä esitettyyn suomalaisuuden ytimen säilymiseen sisällytetään aineistossa talonpoikaiskulttuurin juurevuuden lisäksi rinnakkaisiakin syitä. Yksi niistä on kieli: rahvaan kansan käyttäessä suomenkieltä ja ylimystön ruotsinkieltä väestönsien välille muodostui luonnollinen kuilu, joka esti ulkomaisten vaikutteiden siirtymisen kanssakäymisen myötä. Toiseksi merkittäväksi tekijäksi analysoitavissa teksteissä nostetaan useasti Suomen syrjäinen maantieteellinen asema – ja tähän yhdistettynä heikot liikenneyhteydet alueelle. Siten esimerkiksi pakanalliset tavat elivät pitkään alueella kristinuskon verrattain myöhäisen leviämisen myötä.⁷⁹

Eräänlaiseksi käännekohdaksi suomalaiselle kulttuurille nostetaan aineistossa monesti 1860- ja 1870-lukujen taite. Tämä on linjassa aikaisempien tutkimusten kanssa, sillä näkemysten mukaan suomalaisen kulttuurin representaatio eli kuvaileminen on alkanut erityisesti 1800-luvulla suomalaisuusaatteen ja fennomaanien toiminnan myötä.⁸⁰ Aaltonen kuvailee suomalaisuusaatteen lisäksi artikkelissaan Suomen alkaneen tuolloin ottaa askelia suuremmassa mittakaavassa teollisemman yhteiskunnan suuntaan kaupunkien kasvaessa ja liikennevälineiden kehittyessä. Samoin hän tuo esille sen, että aikakaudella syntyi ymmärrys kansakoulujen tehtävästä kansalaisten sivistämisessä sekä suomenkielisen kirjallisuuden merkityksestä.⁸¹

Teksteissä nousevatkin laajemmin esille kirjailijat – nuo suomalaisuuden suurmiehiksi kutsutut Runeberg, Snellman, Lönnrot ja Topelius. Runebergin ”Maamme”-kansallislaulua kuvaillaan ”isänmaalliseksi hymniksi, jonka aiheissa maa, kansa ja historia ovat tasavertaisina rinnastettuna ja joka on kirjoitettu samalla kertaa ylevään ja läheisen lämpimään tapaan”⁸². Snellmanin ja Lönnrotin ansioksi taasen luetaan

---

⁷⁸ Tapahtuman lisäksi julkaistiin ”Vapauden perintö” niminen kirjanen, jolla pyrittiin herättämään keskustelua esimerkiksi oppilaitoksissa. Suomen itsenäisyysjuhluvuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 22 - 23.

⁷⁹ Esim. Aaltonen 1943, 24.

⁸⁰ Anttila 1993, 109 - 110.

⁸¹ Aaltonen 1943, 24.

⁸² Koskimies 1940, 255.

suomalaisten keskuudessa tehty herätystyö, joka mahdollisti itsenäistymisen kun kansa oli siihen vihdoin valmis.⁸³ Topelius saa huomiota erityisesti ”Maamme”-kirjastaan, johon palaan tarkemmin vielä myöhäisemmässä vaiheessa.

Kaiken kaikkiaan kansallisrunoilijoita kiitetään siis muodostaneen selkeitä kuvia maastamme, kansastamme, sen historiasta ja hiukan tulevaisuudestakin, tehden näin ollen hyvän työn kansalleen.⁸⁴ Tämä näkyi myös itse juhluvuoden ohjelmassa, johon kuuluivat juhlallisuuudet Runebergin ja Snellmanin päivinä.⁸⁵ Huomattavaa kokonaisuudessa on kuitenkin se, että kirjailijat olivat juhlinnan keskiössä muiden taiteenalojen jäädessä näin ollen ulkopuolelle, vaikka niilläkin on nähty olleen merkitys kansankulttuurin ja kansallisen identiteetin rakentamisessa, kuten jo johdannossa osoitin.

Kulttuurin kehitystarina ei ole analysoitavissa teksteissä juhluvuoden kontekstistaan huolimatta jatkuvaa voittoa. Artikkeleissa suomalaisen kulttuurin alamäksi kuvaillaan aikaa, jolloin kaupungistuminen sai jalansijaa Suomessa. Muun muassa Aaltonen esittää kansan jättäneen tuolloin taakse hyväksi todetut talonpoikauskulttuurin tavat ja siirtyneen asumaan täysin juurettomiin kaupunkeihin toteamalla seuraavaa:

”Kaupunkien kulttuurimerkitystä on jouduttu liioittelemaan siitä syystä, että niihin on ollut keskitettynä maan johto. Mutta ihmiskunnan historia on monesti osoittanut, että kaupunkien mukana korkeampi kulttuurimuoto sammuu, kun samaan aikaan maalaiskulttuuri kestää myrskyajat ja versoo jälleen kukkaan parempien aikojen koittaessa.”⁸⁶

Maaseudun ja kaupunkien vastakkainasettelu osoittautuu vahvaksi tekstien pohtiessa uuden ja vanhan kulttuurin suhdetta toisiinsa, mikä oli tyypillistä myöhemmälle sodan jälkeiselle ajalle. Aihe tuotiin esille myös 1960-luvun oppikirjoissa muun muassa liittämällä tämän vastakkainasettelun laajempaan yhteiskunnan muuttumisen

---

⁸³ Kekkonen 1962b, 117.

⁸⁴ Koskimies 1940, 256.

⁸⁵ 1800-luvun kirjailijat huomioitiin myös virallisessa Suomen itsenäisyyden juhluvuoden ohjelmassa. 5.2. Runebergin päivänä järjestettiin juhlallisuuksia sekä Porvoossa että Helsingissä ja 12.5. J.V. Snellmanin päivänä Kuopiossa sekä Helsingissä. Suomen itsenäisyysjuhluvuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 16 - 17.

⁸⁶ Aaltonen 1943, 27.

prosessiin.⁸⁷ Kokonaisuudessaan aineisto haastaakin lukijaansa miettimään mikä kulttuurissa on säilyttämisen arvoista ja onko muutos aina pahasta. Aineistossa painotetaan kuitenkin vastakkainasetteluista huolimatta melko yksimielisesti näkökulmaa siitä, että jatkuva kulttuurivaihto on Suomen elinvoimaisuuden voimavara – eli vaikka talonpoikaiskulttuuri kokee ylistämistä ja romantisoitua, se tarvitsee selkeästi kosketuspintaa kaupunkielämään. Kaupungin kautta maaseutu hyötyy esimerkiksi uudistuvasta teknologiasta, joka helpottaa arkiaskareidenkin tekoa. Kaupunki ei kuitenkaan ole myöskään mitään ilman kontaktia maaseutuun, josta suomalaisuuden ytimen osoitetaan kumpuavan.⁸⁸

Sisäisen kulttuurivaihdon lisäksi aineistosta löytyy analyysini mukaan kannustusta harjoittaa sitä valtion rajojen ulkopuolellakin. Etenkin Suomen tasavallan presidentit tuntuvat asettavan puheissaan eristäytymisen ja oman kulttuurin pakonomaisen säilyttämisen huonoon valoon. Esimerkiksi Urho Kekkonen painottaa puheessaan ylioppilaskokelaille vuonna 1962 suomalaisen kulttuurin rikastuneen ulkoapäin tulevien vaikutusten johdosta: sen myötä suomalaiseen yhteiskuntaan on syntynyt monikerroksellisuutta muun muassa ruotsinkielisen väestön, länsimaisen kirkon sekä pohjoismaisen oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen muodossa. Siten kulttuuripohja on muokkautunut laajaksi luoden suomalaisuudelle yksilöllisen aseman maailman mittakaavassa. Tämän vuoksi hän antaa myönteisen kuvan kulttuurivaihdokselle tulevaisuudessakin, vaikka samaan hengen vetoon muistuttaa omien kulttuuripiirteiden vaalimisen tärkeydestä.⁸⁹ Kekkonen totesi siten seuraavaa:

”Elämme rajamaastossa lännen ja idän välillä. Voimme säilyttää kansallisen omaperäisyytemme, jos meillä on ihmiskunnan kokonaisuuden pohjalta lähtevä perusnäkemys itsestämme ja maailmasta, niin että saamme kansalliset arvomme nivoutuaan ajan ja kansainvälisyyden asettamiin vaatimuksiin.”⁹⁰

---

⁸⁷ Arola 2014, 221.

⁸⁸ Aaltonen 1943, 26.

⁸⁹ Kekkonen 1962b, 117.

⁹⁰ Kekkonen 1962b, 119.

Kokonaisuudessaan aineistossa tasapainoillaan selkeästi kahden pääsanoman välillä: vaikka suomalaisuuden piirteet esitetään ymmärrettävästi näissä teksteissä useaan otteeseen ihannoivassa sävyssä, samalla pinttyneissä tavoissa pysyminen kuvataan kuitenkin suuriksi esteiksi eteenpäin pääsemiselle tulevaisuudessa: rohkeus uudistumiselle unohtamatta selkärangan muodostavia perinteitä osoittaa kansan ja kulttuurin elinvoimaiseksi.

2.2 Suomalainen kansa

”Luonnoltaan on Matti niitä, jotka eivät hätäile. Hän on jörömainen ja ujosteleva.[- -] Vaikka hän tavallaan on harvapuheinen ja hiljainen, saattaa hän silloin puhua enemmän kuin mitä toinen jaksaa kuunnella. Matin vikoja on näet sekin, että hän usein on vaiti, milloin pitäisi puhua, ja joskus puhuu, milloin olisi parempi olla vaiti. Matti on niin tuiki rehellinen mies, että hänen täytyy lainata varkaan nimitys toisesta kielestä. Hän on myöskin tyyni mies. [- -] Että Matti on itsepintainen kuin synti, senkin tietää koko maailma; hänen itsepintaisuutensa onkin hänen kestävyytensä nurja puoli. [- -]”⁹¹

Edellisessä lainauksessa aineistossa kuvaillaan suomalaista Mattia, joka on ”tyypillinen” kansansa edustaja. Analysoitavissa teksteissä onkin löydettävissä huomattava määrä edellisen kaltaista tavoitetta kuvailla suomalaisten perusolemusta. Yhteisiksi ominaisuuksiksi luetellaan muun muassa suomalaisten päättäväisyys, rohkeus, sitkeys ja tahto taistella isänmaan puolesta. Edellä mainitut kuvaavat selkeästi kansan vahvuutta ja luonteen kestävyyttä. Lisäksi kansaa kuvaillaan kuitenkin myös rauhaa rakastavaksi ja eräänlaiseksi sovittelijaksi maailman mahtimaiden välissä, mikä oli tyypillistä laajemmin myös juhluvuoden 1967 YYA-aikakauden oppikirjoille.⁹² Rehellisyys ja sanassa pysyminen taasen kytketään talonpoikaiskulttuurista kumpuaviksi ominaisuuksiksi, joka tuo ilmi myös suomalaisten pitkäaikaisen vahvan suhteen luontoon. Teksteissä osoitetaan myös pienen kansan tarvitsevan viisautta ja nokkeluutta pärjätäkseen.⁹³ Näitä kaikkia

⁹¹ Koskimies 1940, 257 - 258, lainaus alun perin Topeliuksen ”Maamme”-kirjasta.

⁹² Ahonen 2017, 201.

⁹³ Esim. Aaltonen 1943, 28 sekä Hustich 1961, 529.

edellä lueteltuja suomalaisille koettuja tärkeitä ominaisuuksia on korostettu myös pitkään koulumaailmassa, vaikuttaen nuorten luonteenpiirteisiin pyrkien kasvattamaan heitä ”kunnollisiksi kansalaisiksi”.⁹⁴

Kaikilla edellä mainituilla pyritään kokonaisuudessaan muodostamaan positiivista kuvaa suomalaisista. Samalla ne osoittavat kansalliseen identiteettiin kuuluvaa pohdintaa ”mikä meille on pyhää, keitä me olemme ja mitä me emme ole” pyrkien muodostamaan kuvaa kansan hegemonisesta perusluonteesta. Yhteisiksi koettujen ominaisuuksien luetteluun tehtävänä on täten luokitella ja selittää ympäristöstä tehtyjä havaintoja tehden erotteluja muihin kansoihin ja korostaen jo aiemmin esille tullutta omintakeisuutta.⁹⁵ Analysoitavien tekstien suomalaisten kuvauksessa esiintyy näin ollen aineistossa samankaltaisia kansanluonteen määrittelyn tapoja, joita esittelin johdannon alaluvussa 1.4.

Erityisesti sotien yhteydessä korostettua suomalaisia yhdistävää rohkeutta ja taistelutahtoa esiintyy myös, kun erityisen aseman suomalaisten ominaisuuksista saa aineistossa sisu – niin sanottu suomalaisuuden ydin. Muun muassa Sakari Pälsi pureutuu artikkelissaan ”Sisu” vuodelta 1944 pohtimaan tätä mystistä käsitteeksi asti muodostunutta ominaisuutta. Sisun suosiota hän selittää sillä, että sen avulla on edistetty yhteiskuntaamme, saavutettu valtiollinen itsenäisyys sekä voitettu karut luonnonolosuhteet. Sisun suurimmiksi vastustajiksi luetellaan siten olevan kylmä ilma, karu maa, metsän pedot sekä ihmisviholliset. Yhteenvetona ominaisuus esitetäänkin selviytymiskeinona, joka ei anna pelon vallata mieltä ja saa ihmisen suuriinkin tekoihin vastoinkäymisistä huolimatta uskoen omiin taitoihinsa.⁹⁶ Samalla kuitenkin aineistossa annetaan varoituksen sana siitä kuinka sisuun kytkeytyvät sitkeys, tarmo ja päättäväisyys voivat näyttäytyä joskus epämiellyttävinä ominaisuuksina. Pahimmillaan sen kerrotaan nimittäin voivan saada jopa vihan ja aggressiivisuuden muodon. Tämän vuoksi sisu on saanut ajan myötä osakseen glorifioinnin eli ylistämisen lisäksi myös negatiivista kaikua.⁹⁷

---

⁹⁴ Simola 1999, 51.

⁹⁵ Anttonen 1993, 34.

⁹⁶ Pälsi 1944, 67 - 68.

⁹⁷ Ahlman 1950, 158 - 159.

Tekstejä ole selkeästi valittu juhluvuoden kontekstiin siksi, että ne antaisivat pelkästään myönteistä kuvaa suomalaisuudesta.⁹⁸ Esimerkiksi suomalaisten ”jörömäisyys”, harvapuheisuus ja itsepintaisuus asetetaan jokseenkin naurunalaiseen asemaan.⁹⁹ Teksteissä otetaan esille myös muun muassa suomalaisten taipumus mielen synkkyyteen sekä haikeamielisyyteen. Kansalta kuvaillaan kaiken kaikkiaan puuttuvan lisäksi sosiaalista rohkeutta tuoda itsestään asioita muiden arvostelun kohteeksi, jonka vuoksi omista vaikeista asioista ja vioista pyritään vaikenemaan sekä piiloutumaan kaikin tavoin harmaaseen massa.¹⁰⁰ Nämä kaikki seikat osoittavat ilmeisesti itsetutkiskelun ja itsetunnon kohottamisen olevan tärkeitä kehittämisen kohteita – vain sen kautta kansakunta voi kehittyä ja kitkeä huonoja tapoja, joita ei haluta perusuonteeseen.¹⁰¹

Negatiivisia suomalaisia ominaisuuksia pyritään kuitenkin joissakin kohdissa aineistossa myös häivyttämään ja kääntämään joissakin yhteyksissä parempaan päin. Esimerkiksi ulkomaalaisten kutsuessa meitä hidasälyisiksi kyseinen ominaisuus tulisi tekstien mukaan tulkita suomalaisten olevan vain päätöksissään pysyviä.¹⁰² ”Takapajuisuuteen” ja omien kummallisten tapojen harjoittamiseen syytä etsitään taasen useasti vaikeasta maantieteellisestä asemasta.¹⁰³

Aineiston suuri anti lieneekin siinä, että tekstit antavat syytä itsetutkiskeluun sekä pistävät lukijan pohtimaan ”Tätäkö suomalaisuus todella on?”, mikä on tyyppillistä kansallisen identiteetin rakentamiselle. Edellä esitetyt ominaisuudet ja piirteet saattavat tuntua aika ajoin stereotyyppisiltä¹⁰⁴ kuvauksilta. Suomalaisista ei silti todellisuudessa voida puhua kokonaisesta yhteisestä ryhmästä, jonka yksilöt ovat täysin identtisiä ominaisuuksiltaan ja käyttäytymismalliltaan, vaikka näin tyyppillisesti kuvataan.¹⁰⁵ Tätä näkökulmaa aineistossa lähestyy muun muassa Erik Ahlman vuoden 1950 artikkelissaan ”Kansallinen itsekritiikki ja kansanluonne” tuoden esimerkeiksi suomalaisten runsaan alkoholin käytön

---

⁹⁸ Nimittäin tutkimusten mukaan on varsin yleistä, että oma kansa nähdään muita parempana ja ”ainoana oikeana”. Alho 1994, 71.

⁹⁹ Koskimies 1940, 257 - 258.

¹⁰⁰ Tutkimusten valossa suomalaisilla onkin ollut aina esittää itsensä juroina ja hitaina. Virtanen 1994, 43

¹⁰¹ Ahlman 1950, 159 - 160.

¹⁰² Ravila 1964, 355.

¹⁰³ Esim. Aaltonen 1943, 24.

¹⁰⁴ Stereotyyppioilla luodaan pelkistettyjä kuvia, yksinkertaistuksia asioista. Suomalaisuuden näkökulmasta tähän kuuluu muun muassa liioitellun voimakas oletus kaikille kansalaisille yhtenäisistä ominaisuuksista. Virtanen 1994, 51 sekä Vuorinen 2005, 248.

¹⁰⁵ Virtanen 1994, 50.

sekä riskin syyllistyä väkivaltarikoksiin. Ne eivät suinkaan ole tunnusomaisia kaikille yksilöille, ollen näin yhteinen perusolemus kansan sisällä. Hän kuvaileekin niiden yleisyyden harhakuvan syntyneen vertailussa kansainvälisesti muihin kansoihin, jolloin negatiiviset piirteet ovat nousseet herkemmin esille yleistyksen muodossa.¹⁰⁶

Lisäksi nuorilla on ollut syytä pohtia, ovatko suomalaisiin kytketyt piirteet oikeasti omalaatuisia muihin kansoihin verrattuna. Sisustakin todetaan aineistossa, että sitä on löydettävissä muista kansoista – Suomessa ominaisuudelle on vain keksitty oma nimityksensä.¹⁰⁷ Tutkimustenkin valossa on merkittävää muistaa, ettei suomalaisuutta ole olemassa sellaisenaan todellisuudessa – sitä voidaan näin ollen kutsua sosiaalisesti representaatioksi eli esitykseksi, jonka avulla ihmisille tuotetaan tulkintoja maailmasta ja eräänlaista kuviteltua todellisuutta. Esityksellä pyritään siten luomaan yhteyksiä yksilön ja yhteisön välille, jotta yksilö käsittäisi paremmin ympärillään olevaa ja pystyisi sijoittamaan itsensä kokonaisuuteen.¹⁰⁸

2.3 Pienen kansan elinvoimaisuuden ehdot

Kolmas aineistossa korostuva sisältökokonaisuus on pienen kansan elinvoimaisuuden ehdot: isänmaallisuus, työ ja koulutus. Teksteissä ne kytketään toisiinsa vahvasti osoittaen kokonaisuuden pyrkivän turvaamaan kansan olemassaolon sekä itsenäisyyden, jonka tulisi olla K.J. Ståhlbergin vuoden 1883 puheen sanoin kansalle tärkein:

”Kurjan kurja on se kansa, jolla ei ole omaa omituista maata. Ei ikinä juureton, paikoltansa temmattu puu rehoittavana voi kohota ilmoja kohden, ei koskaan kansa maankulkijana, kodittomana kierrellen voi edistyä, kehittyä ja sen kautta siunauksella vaikuttaa ihmiskunnan oloihin.”¹⁰⁹

”Koti, uskonto ja isänmaa” on usealle tuttu lausahdus. Tutkimuksien mukaan yhdessä ne muodostavat eräänlaisen pyhän kolmiyhteyden keskenään: isänmaa on uskonnon suojelema, uskontoa harjoitetaan kodeissa ja kotien turva on isänmaa. Tällä tavalla yksilö

---

¹⁰⁶ Ahlman 1950, 158.

¹⁰⁷ Pälsi 1944, 69.

¹⁰⁸ Anttila 1993, 109 - 110.

¹⁰⁹ Ståhlberg 1883, 273.

ja yhteiskunta tulevat toisistaan erottamattomiksi osiksi.¹¹⁰ Aineistossa käytetään edellä olevan kaltaista ajatteluketjun tapaista esitystapaa. Isänmaa kuvaillaan nimittäin lämpimäksi kodiksi, joka on jokaiselle tutuin, viihtyisin ja rakkain paikka maailmassa.¹¹¹ Täten siihen kytkeytyvät myös vahvasti aikaisempien sukupolvien työt ja jatkuvuuden ajatus, jolloin maahan kiinnittyy kansan keskuudessa tunnearvo. Tutkimukset ovatkin osoittaneet, että tällöin maan hyväksi tahdotaan työskennellä ja tarvittaessa sen puolesta taistella viimeiseen asti.¹¹²

Isänmaallisuus kytkeytyy aineistossa erityisesti itsenäisyydelle annettavaan arvoon. Esimerkiksi Paavo Ravila artikkelissaan ”Suomalainen isänmaallisuus” vuodelta 1965 muistuttaa, ettei Suomen itsenäisyys ole ollut itsestäänselvyys: se on kohdannut vaaran paikkoja ja kansan on täytynyt olla valmiina puolustamaan sitä. Hän esittää, että tämän vuoksi itsenäisyyspäivä on saanut Suomessa korostuneen aseman juhlapyhien joukossa. Kuitenkin samaan hengenvetoon hän esittää ihmetyksensä siitä, että Suomessa isänmaallisuus on kokenut halveksuntaa, vaikka ulkomaiden patriotismia on osattu useaan otteeseen ihaila.¹¹³

Isänmaa -käsitteen käytön esitetäänkin analysoitavissa teksteissä useasti jakautuneen Suomessa eri ryhmien välillä — oikeiston ja varttuneemman väen keskuudessa se on käytetympää kuin vasemmiston ja nuorten. Maaseutuväestön isänmaallisuuden nähdään myös kumpuavan syvemmin tunnesiteestä omaan maahansa verrattuna esimerkiksi Suomessa asuvien ruotsinkielisiin, jotka ovat ajatelleet isänmaa-käsitteen aika ajoin kytkeytyvän ennemmin Ruotsiin. Lisäksi aineistossa nostetaan esille huomioitavaksi käsitteen käytön ailahtelevaisuus vaaran ja turvallisten aikojen välillä – sodat yhdistävät kansaa taistelemaan yhteistä vihollista vastaan, mikä kohottaa luonnollisesti isänmaallisuuden tunnetta.¹¹⁴

Toisaalta isänmaallisuus liitetään aineistossa työntekoon, jota Suomessa on perinteisesti kunnioitettu.¹¹⁵ Esimerkiksi Urho Kekkonen määrittelee vuoden 1962 puheessaan

---

¹¹⁰ Vainio & Savolainen 2006, 122.

¹¹¹ Koskimies 1940, 257.

¹¹² Anttonen 1993, 34.

¹¹³ Ravila 1964, 354 - 356.

¹¹⁴ Puntila 1950, 261 - 263.

¹¹⁵ Virtanen 1994, 21.

”Kaikki me olemme suomalaisia” isänmaallisuuden kaikkien yhteiseksi vastuuksi isänmaasta: se vaatii jokaisen työpanosta yhteisen hyvän parhaaksi, joka tarkoittaa myös yhteiskunnassa heikko-osaisempien auttamista. Kekkonen muistuttaakin, että työtä tehdään niin tehtaissa, työpajoissa, liikenteessä pelloilla kuin myös metsissä, ja jokaisen tulisi olla ylpeä ammattitaidostaan.¹¹⁶ Vaikka työ ei olisi aina mieluisa, jokaisen suomalaisen pitäisi ”täyttää paikkansa elämässä, muistaen, että yksityinenkin, halvinkin työ vaikuttaa yleisen kokonaisuuden menestykseen”¹¹⁷. Työtä ei siis tehdä vain itsensä vuoksi, vaan vastuusta koko kansalle. Kekkonen lausuu siten toisessa saman vuoden puheessaan ylväin sanoin ylioppilaille: ” Hyvät nuoret ystävät. Tämä on suurten mahdollisuuksien maa. Se odottaa teidän työtänne. Valmistautukaa huolella ja innostuksella kansanne palvelukseen.”¹¹⁸

Juhlavuoden teemaan kuului suomalaisen työn juhliminen, joka näkyi itsenäisyyden juhlavuoden ohjelmassa muun muassa ”Suomalaisen työn viikkona” 25.11. - 1.12.1967. Viikon kunniaksi järjestettiin muun muassa kirjoituskilpailu maataloushallituksen alaisissa oppilaitoksissa sekä kaikille kansalaisille avoin tietokilpailu lehdissä. Lisäksi lehdistössä ja televisiossa aihetta käsiteltiin runsaammin kuin muulloin vuoden aikana ja viikon aikana järjestettiin erilaisia juhlatilaisuuksia ja tehdasvierailuja.¹¹⁹ Varmasti siksi myös aineistosta löytyy näin ponnekkaita kannanottoja työnteon tärkeydestä.

Luterilaisessa Suomessa työn korostaminen oli olennainen osa myös aikakauden yhteiskuntaopin oppikirjoissa, joissa osoitettiin aineiston kaltaisesti työnteon tapahtuvan teollistuvassa yhteiskunnassa yhä monipuolistuvimmista ammateista niin maaseudulla kuin kaupungeissa. Samoin oppikirjojen avulla työn osoitettiin kuuluvan olennaisena osana suomalaista yhteiskuntaa ja sen kehitystä sitouttamalla nuoriso ajatukseen yksilöstä yhteiskunnan rattaana. Kokonaisuudessaan työnteon nähtiinkin perustuvan ”kansalaisten pyrkimyksenä rationaaliseen hyötyyn ja erilaisten etujen saavuttamiseen”¹²⁰. Täten yksilön ja yhteisön turvallisuus olivat taattuina.¹²¹

---

¹¹⁶ Kekkonen 1962a, 114.

¹¹⁷ Ståhlberg 1883, 275.

¹¹⁸ Kekkonen 1962b, 119.

¹¹⁹ Suomen itsenäisyysjuhlavuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 65.

¹²⁰ Arola 2014, 220.

¹²¹ Hämäläinen 2014, 68 - 69.

Työnteon lisäksi kansan sivistystyö ja koulutus saavat osansa aineistossa, sillä käyhän teksteissä selväksi, että Suomessa tavat ovat olleet sivistymättömät. Sivistyselämän kehittämisen sanotaankin olleen jo Snellmanin mukaan ”pienen kansan varsinainen tehtävä”¹²² ja Ståhlberg lausuu puheessaan vuonna 1883 näin: ”Mutta mikä voipi saada Suomen vastaisuuden onnelliseksi, valoisaksi? Se on valpas, yhä selvenevä kansallinen ja valtiollinen itsenäisyyden tunto ja sen perusteena yhä korkeammalle kohonnut sivistys.”¹²³ Samalla tuo sivistys kytketään isänmaallisuuteen, Rafael Koskimies tuo vuoden 1940 artikkelissaan esille ”Maamme”-kirjan merkityksen isänmaallisuuden siemenen kylvämiseen kouluissa. Hänen mukaansa kirjan avulla ylistävin sanoin muodostettiin tarinoin lasten mieliin ajatusta isien valitsemasta ja varjelemasta maasta, kokonaisuudessaan suuren kodin kuvaa.¹²⁴

Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneetkin, että ”Maamme”-kirjasta tuli erityisesti kansakouluissa¹²⁵ tärkeä väline, jonka avulla luotiin uskoa omintakeisesta kansasta, oman kielen tärkeästä asemasta sekä pohjaa menneisyyden kunnioittamiselle. Yleisesti erityisesti menneiden sukupolvien työn kunnioittaminen onkin ollut pitkään keskiössä kouluissa, ja sen avulla syvennetään historiallisen jatkumon käsitystä, joka omalta osaltaan vahvistaa käsitystä kansasta ja kotiseuturakkaudesta.¹²⁶ Lisäksi on korostettu, että Topeliuksen kertomukset vetivät lukijansa mukaan, ollen fiktion ja faktan sekoitusta. Teoksen tärkein anti oli näin ollen tietopohjaisuuden sijaan sen herättämät isänmaalliset tunteet. Kirjan suosio kasvoikin erityisesti autonomian aikaisen venäläistämiskauden aikoihin, siis samaan aikaan kun yleisesti suomalaisuutta ryhdyttiin ”herättelemään”. Se sallittiin kuitenkin ihmeiden kautta koulujen oppikirjaksi venäläisten toimesta, sillä sen esittämän isänmaallisuuden ei koettu uhkaavan lojaalisuutta Venäjän valtaistuimelle.¹²⁷

---

¹²² Kekkonen 1962a, 116.

¹²³ Ståhlberg 1883, 274.

¹²⁴ Koskimies 1940, 257.

¹²⁵ Maamme-kirja oli alun perin kohdennettu noin 10-vuotiaalle ja sitä käytettiin historianopetuksessa jopa 1940-luvulla useimmissa kansakouluissa. Teoksella oli laajemmalti vaikutus suomalaisten historianoppikirjojen kehitykseen: kirjojen helppolukuisuuteen ja johdonmukaisuuteen kiinnitettiin aikaisempaa enemmän huomiota sekä niiden pyrkimykseksi muodostui herättää nuorissa tunteita ja kiinnostusta historian tuntemiseen, kokonaisuudessaan isänmaallisuuteen kasvattamiseen. Vaikka historianopetus koettiin tärkeäksi, samalla sitä pidettiin haasteellisena oppiaineena, minkä vuoksi sitä opetettiin pitkään vain kansakoulun kahdella ylimmällä luokalla. Kaarninen 2013, 149 ja 154 - 155.

¹²⁶ Arola 2007, 35 - 36.

¹²⁷ Syväoja 2004, 194 - 195.

Myöhemmin esimerkiksi vuoden 1907 ”Isänmaallinen lukukirja” jatkoi ”Maamme” -kirjan perinnettä tarkoituksenaan ”juurruttaa lasta yhä syvemmin ja kiinteämmin samaan isänmaahan, josta ’Maamme-kirja’ kertoo”¹²⁸. Erilaisilla lukukirjoilla tuotiin siten isänmaalliset symbolit koulumaailmaan lapsille kohdennettujen kertomuksien kautta. Huomattava merkitys kirjoissa oli esimerkiksi luonnolla, jonka avulla saatettiin kertoa vertauskuvallisin keinoin Suomen tapahtumista. Tyypillistä lukukirjoille on myös, että niillä pyrittiin rakentamaan idyllistä kuvaa hyvästä isänmaasta – niillekin, jotka eivät välttämättä niin kokeneet esimerkiksi sukulaistensa huonojen kokemusten vuoksi. Itse oppikirjoissa uskonto, äidinkieli, historia ja maantiede olivat oppiaineina isänmaallisia, mikä ilmeni niiden materiaalisesta sisällöstä ja kirjoitustavasta.¹²⁹

Kaiken edellä esitetyn tiivistää L.A. Puntila: ”Olemme täten voineet todeta, että Suomi isänmaana on olojemme kehittyessä ja sivistystason kohotessa tullut yhä selkeämpänä kansalaisten tietoisuuteen.”¹³⁰ Itsetietoisuuden myötä suomalaiset ovatkin ymmärtäneet kuuluvansa itsenäisinä muiden kansojen joukkoon, joka osaltaan pakottaa kehittymiseen ja toisaalta omalaatuisuuden vaalimiseen. Sen myötä ihmisten mielissä kaikuu yhä isänmaamme syntysanat: ”Ruotsalaisia emme enää ole, Venäläisiksi emme voi tulla, meidän siis täytyy olla Suomalaisia.”¹³¹

2.4 Isänmaallisuus nuorten kirjoituksissa

Julkaistuksi valituissa nuorten kirjoituskilpailun esseissä suomalaisuuden käsittely näkyy tapahtuvan pitkälti yksinomaan isänmaallisuuden kautta¹³². Nuoret määrittelevät isänmaan ennen kaikkea kotimaaksi, johon syntyy vahva tunneside, jolloin ei olekaan oleellisinta missä henkilö konkreettisesti asuu vaan mihin hänen sydämensä palo kohdistuu. Esimerkkinä tästä nuoret käyttävät kertomuksia ihmisistä, jotka ovat muuttaneet läntiseen naapuriin Ruotsiin paremman elannon vuoksi, mutta

¹²⁸ Syväoja 2004, 194 - 195.

¹²⁹ Syväoja 2004, 192 - 193, 195.

¹³⁰ Puntila 1950, 565.

¹³¹ Ståhlberg 1883, 274.

¹³² Aihetta käsittelevät nuoret kirjoittivat lautakunnan valmiiksi asettamilla aiheotsikoilla ”Merkitseekö isänmaa kaikille samaa?”, ”Maailmanrauha ja isänmaallisuus”, ”Isänmaallisuus ennen ja nykyään”, ”Missä leipä, siellä isänmaa”, ”Isovanhempieni isänmaa – minun isänmaani” sekä ”Isänmaallisuuden uusia muotoja”. Täten yhteensä 13 kappaletta sadasta parhaasta julkaistusta kirjoitelmasta on pyhitetty tälle kansakunnan säilymisen edellytykselle.

ruotsalaisuuden sijaan ovat yhä tunteneet olevansa suomalaisia. Tunnesiteen lisäksi toisaalta kirjoituksissa tulee esille näkemys isänmaasta fyysisempänä rajattuna alueena, jonka sisällä olevilla kansalaisilla on sama kieli, kulttuuri, yhteneväisiä asenteita ja tottumuksia sekä yhteinen menneisyys ja tulevaisuus. Yhtäläisyyksien vuoksi nuo ihmiset kuuluvat samaan omintakeiseen yhteisöön ja isänmaallisuus syntyy näin ollen siitä, että tunnustaa olevansa tuon yhteisön jäsen omaksuen sen tavat ja haluten puolustaa tuota yhteistä aluetta. Kolmannessa esitetyssä näkemyksessä nuoret eivät halua rajata isänmaata täysin sulkeutuneeksi alueeksi, joka palvoo vain omaa kulttuuriaan ja arvoaan, vaan avoimeksi yhteisöksi, joka on kiinnostunut yhteistyöstä muiden kansojen kanssa. Näin ollen nuoret osoittavat kansainvälisyyden olevan yhä merkittävämmässä osassa kansojen tulevaisuutta ja kehittymistä sekä haluaan seurata tätä tietä.¹³³

Nuorten kirjoituksissa vertaillaankin paljon ”vanhaa” ja ”nuorta” isänmaallisuutta ikään kuin osoittaen heidät muutoksena toimivana voimana. 1800-luvun nationalismia nuoret eivät juurikaan käsittele kuin sivulauseessa Topeliuksen ja Runebergin yhteydessä, keskittyen täten enemmän omien isovanhempiensa ja vanhempiensa isänmaallisuuteen, joka on heille läheisempää ja tutumpaa. 1900-luvun alkupuoliskon isänmaallisuuden kuvaillaan muodostuneen sotien vaikutuksesta korostamaan lähes yksinomaan sankaruutta, rohkeutta ja uhrautuvaisuutta – isänmaallisuuden idealistisuus tulikin näin ollen esille maanpuolustuksen, epäluulojen muita kansoja kohtaan ja uhrimielen kautta.¹³⁴

Tämä ”vanha” isänmaallisuus nähdään nuorten toimesta erittäin konservatiivisena vakavamielisenä ”pönötyksenä” valtiolipun edessä kansallispuvut päällä ja menneiden tapahtumien sekä merkkihenkilöiden palvomisena. Toisaalta kuitenkin nuoret pyrkivät sopuun ”vanhan” isänmaallisuuden kanssa osoittaen kirjoituksiaan ymmärrystä sille, että edellä kuvatun mukaista isänmaallisuutta oli tarvittu aikanaan. Sen tärkeys todistetaan etenkin itsenäisyyden alkuvaiheessa: sen avulla keuhettiin niin epätoivo, väkivalta kuin sortokin saaden taisteluvoimaa saavutuksiin.¹³⁵

1960-luvun eli nuorten oma isänmaallisuus asetetaan aikaisempaa taustaa vasten erittäin erilaiseksi kuin aikaisempien sukupolvien. Nuoret haluavat nähdä isänmaallisuuden

¹³³ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, esim. 15, 67, 74 - 76, 158 ja 186.

¹³⁴ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, esim. 12 - 13, 32 - 33, 35 ja 186.

¹³⁵ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, esim. 67, 106, 158, 185 - 186.

laajemmassa merkityksessä yhdistäen sen sotimisen sijaan yhä enenevässä määrin näkymättömiin epäitsekäisiin tekoihin yhteiskunnan hyväksi, joiden avulla pyritään poistamalla epäkohtia yhteiskunnan kehitykseen vanhan vaalimisen sijaan. ”Uusi” isänmaallisuus nähdään näin ollen realistisena idealismin ja fanaattisuuden sijaan, tarttuvan oikeisiin asioihin piiloutumatta korupuheisiin. Uutena piirteenä luetaan olevan lisäksi jo aikaisemmin mainitun kansainvälisyyden yhteensovittaminen isänmaallisuuden kanssa: samalla kun annetaan arvo omalle kansalle, nuoret kokevat olevan mahdollista kunnioittaa ja oppia tuntemaan yhä paremmin muita kansoja sekä tehdä yhteistyötä niiden kanssa esimerkiksi maailmanrauhan säilyttämiseksi.¹³⁶

Keskeisintä suuressa mittakaavassa ”uudessa” isänmaallisuudessa nähdäkseni onkin rauhanaate – isänmaallisuus ei enää näy vain aseeseen tarttumisenä eikä rajoitu sotaan, vaan uhrautumisen sijaan asiat ratkaistaan rauhanomaisesti. Tämä on yhteneväinen tutkimuksiin: mitä pidemmälle 1960-luvulle tultiin, sitä vahvemmin nuorison keskustelussa yleistyi pasifismin aate.¹³⁷ Nuorten kirjoituksissa tuodaan vahvasti esille se, että vanhemmat sukupolvet ovat esittäneet kritiikkiä siitä, onko nykynuoriso lainkaan isänmaallista, onko se kykenevä puolustamaan maataan. Osa kirjoittajista tuntuukin olevan hieman loukkaantunut epäilyistä:

”Sanotte, että nuoriso ei enää ole isänmaallista. Nuoriso on valmis hylkäämään isiltä perityn itsenäisyyden. [- -] On toki tunteet minullakin. Minä rakastan tätä karua maata aivan yhtä paljon kuin tekin, vaikka joskus haluaisinkin muuttaa täältä pois. [- -] Älkää sanoko minua passiiviseksi, vaikka en haluaisikaan tarttua aseeseen yhtä mielelläni maani puolesta kuin te. [- -] Minun isänmaallisuuteni on toisenlaista. Ei se ole kokonaan hävinnyt. En vain voisi selvittää asioita teidän tavallanne [- -] Siksi voitte huolta kallistaa päänne lepoon. Me kyllä pidämme huolen tästä maasta. Onhan se meidän velvollisuutemme, mutta ennen kaikkea oikeutemme.”¹³⁸

¹³⁶ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, esim. 33 - 34, 36, 159.

¹³⁷ Meinander 2014, 268.

¹³⁸ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 68.

”Nykympolven tehtävä ei ole sen helpompi kuin aikaisempienkaan: itsenäisyyden säilyttäminen ja isänmaan talouden, politiikan ja kulttuurien kehittäminen niin, että itsenäisillä suomalaisilla todella olisi syytä olla ylpeitä ja onnellisia itsenäisestä Suomestaan.”¹³⁹

Näin valikoiduissa kirjoituksissa osoitetaan, että nuoriso ei ole lainkaan välinpitämätön isänmaansa tilasta ja tulevaisuudesta. Päinvastoin se ottaa vastaan haasteen uusista yhteiskunnan kehityksen kohdista ja haluaa tehdä työnsä kunnolla. Lisäksi nuoret tuovat esille kuinka muuttuneessa maailmassa on tarvetta uudentlaiselle keskustelevalle ja suvaitsevalle isänmaallisuudelle.¹⁴⁰

Olkoon kyseessä ”vanha” tai ”uusi” isänmaallisuus, sitä käsitellään joka tapauksessa sekä tekemisen että tunteiden kautta. Samalla sen nähdään olevan toisaalta kaikille yhteistä, toisaalta eroavan henkilöstä riippuen. Yksimielisyys liitetään kirjoituksissa vahvasti etenkin toiminnalliseen isänmaallisuuteen, joka tavoittelee kansan elinkelpoisuutta ja jatkuvuutta hyvinvoinnin, turvallisuuden sekä isänmaan koskemattomuuden puolustamisen kautta. Tässä yhteydessä korostetussa asemassa ovat lisäksi yhteiset perusarvot ja ylpeys kansan erikoispiirteistä, jotka ohjaavat toimintaa sekä toivoa vielä paremmasta yhteiskunnasta.¹⁴¹

Isänmaallisuus toiminnan sijaan tunteena taasen käsitetään ennemmin jokaisen omana sisimpänä. Eroavaisuuksien nähdään johtuvan siitä, mille asioille kyseessä oleva henkilö antaa kulloinkin eniten painoarvoa. Tässä yhteydessä nuoret ottavatkin huomioon sen seikan, että kansa koostuu monenlaisista ihmisistä erilaisine elämänmahdollisuuksineen, jotka vaikuttavat ylipäänsä henkilön kokemukseen isänmaasta: käsitys isänmaasta ei voi olla positiivinen, mikäli yksilö kokee jääneensä unohdetuksi yhteiskunnassa ja saaneensa liikaa taakkaa kannettavakseen. Pahimassa tapauksessa kuvaillaan kansalaisten katkeroituvan sekä muuttavan pois Suomesta parempaa tulevaisuutta toivoen. Useat nuoret toteavat kuitenkin, että ihmisillä tulisi olla edes jonkinlainen käsitys ja suhde isänmaallisuuteen – isänmaallisuutta täysin tuntematon ihminen on jollakin tavalla vajaa.

¹³⁹ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 107.

¹⁴⁰ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, esim. 13, 159.

¹⁴¹ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, esim. 8, 14.

Kirjoituksissa väitetään siten, että isänmaanrakkauteen tulee kasvaa ja sidettä isänmaahan vahvistaa etenkin tieto vastoinkäymisistä historian aikana.¹⁴²

Kun vertailen nuorten kirjoituksia aineistossa esitettyihin näkemyksiin isänmaallisuudessa, yhtäläisyyksiä esitetyissä näkemyksissä löytyy monia. Ensinnäkin kirjoituksissa on esillä sekä isänmaan tunnearvo että alueellisuus, joita painotettiin myös aineistossa. Tosin samanlainen suuren rakkaan kodin korostaminen niistä pidemmän päälle puuttui, sillä nuoret korostivat vahvemmin, etteivät kaikki koe Suomen tarjoavan parhaita mahdollisuuksia ja täten muuttavat muualle. Toiseksi molemmissa tuodaan esille käsitys omintakeisesta kansasta, jolla on oma kielensä sekä kulttuurisensa taustansa. Tuota omintakeisuutta halutaan selkeästi jollakin tavalla varjella, mutta erityisesti nuorten kirjoituksissa painotetaan kehityksen edellytyksenä yhteistyötä muiden kansojen kanssa. Sulkeutumista ei siis nähdä vaihtoehtona Suomen tulevaisuudelle, mikä tuli esille aineistossa esimerkiksi Urho Kekkosen puheen kautta.

Kolmanneksi sekä aineistossa että nuorten kirjoituksissa arvostetaan selkeästi aikaisempien sukupolvien tekemää työtä yhteiskunnan hyväksi. Itsenäisyyttä ei haluta pitää itseisarvona, minkä vuoksi puolustustahto esiintyy etenkin aineistossa pääroolissa. Nuoret taasen korostavat tekojen merkitystä omassa ajassaan ja korostavat menneisyyden tuntemisen merkitystä isänmaallisuus-kasvatuksessa, mutta samalla haluavat jättää yltiöisänmaallisuuden aikaisemmille sukupolville sekä osoittaa isänmaanrakkautensa muillakin tavoin kuin asein. Samanlaista ajattelutapaa tosin on löydettävissä aineistossa Urho Kekkosen puheessa, jossa korostettiin työnteon merkitystä eli annettiin arvoa usein huomaamattomaksi jäävää tekemistä kohtaan. Neljänneksi yhtäläisyyttä löytyykin siinä, kuinka kaiken kaikkiaan kerrotaan isänmaa-käsitteen merkityksen vaihtelusta eri aikoina sekä eri ryhmien ymmärtävän isänmaa-käsitteen eri tavoin omista lähtökohdistaan. Oppilaille kohdennetussa aineistossa aiheen käsittely on poliittisempi sekä laajempi nuorten keskittyessä tarkastelussa omien isovanhempiensa ja vanhempiensa tasolle. Kokonaisuudessaan kaikesta materiaalista jää kuva, kuinka kansakunnan tulee kaikessa toiminnassaan pyrkiä jatkuvuuteen.

---

¹⁴² Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, esim. 6 - 7, 9 - 11, 16.

3 Suomen historian käännekohtat

3.1 Sortovuodet ja itsenäistyminen

Suomen itsenäisyyden juhlavuoden 1967 teemana oli paitsi suomalaisen työn ja kulttuurin korostaminen myös kansanvaltaisen yhteiskunnan vaaliminen. Osittain varmasti tämän vuoksi aineiston painopiste Suomen historian esityksissä on autonomian ajan sortovuosissa, vuoden 1917 itsenäistymisessä sekä talvi- ja jatkosodassa jälleenrakennuksen aikaa unohtamatta – eli kokonaisuudessaan valtion synnyssä sekä kansanvaltaisen yhteiskunnan säilymisessä. 1900-lukua edeltävää aikaa ei siis juurikaan aineistossa käsitellä: 1800-luku tulee käsitellyksi pitkälti ainoastaan aikaisemmin mainittujen kansalliskirjailijoiden kautta ja tätä aikaisemmasta menneisyydestä nousevat keskiöön Suomen alueelle aikoinaan saapuneet esi-isät.

Sortovuoksiksi kutsutaan kaiken kaikkiaan vuosia 1899 - 1917, jolloin Suomessa tehtiin monia venäläistämistoimenpiteitä samalla heikentämällä Suomen autonomista eli itsehallinnollista asemaa Venäjän keisarikunnassa. Tutkijoiden mukaan jo 1880-luvulta lähtien Venäjällä oli ollut pyrkimyksiä yhtenäistää maan läntinen osa suurempaan kokonaisuuteen, mutta Aleksanteri III:n kuolema loi hetkellisen katkoksen kehitykselle. Nikolai II jatkoi kuitenkin pian isänsä jalanjälkiä muun muassa lakkauttamalla Suomen armeijan sekä vahvistamalla venäjän kielen asemaa virkakielenä Suomen alueella. Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov alkoi siten 1890-luvun lopulla ajamaan kovalla kädellä näitä keisarin määräämiä uudistuksia, jotka saivat suomalaiset varpailleen.¹⁴³

Kuten aikaisemmin johdannossa olen todennut, kansalliseen identiteettiin kuuluu oleellisena osana kansojen erottelu toisistaan – näkemys ”meistä ja ”heistä”. Tuota erottelua pyritään tekemään kulttuurillisesti, kielellisesti tai muiden ominaisuuksien kautta. Suomalaisessa katsannossa tämä onkin tarkoittanut erottautumista erityisesti venäläisistä hakien yhteyksiä ennemmin eurooppalaisuuteen.¹⁴⁴ Samaa ajatusta kytkeytyy aineistossa sortovuosien käsittelyyn. Ensinnäkin lukijoille siis esitetään käsitys siitä, että itäisen naapurin venäläistämispolitiikka suomalaisia kohtaan vahingoitti pysyvästi maiden välisiä suhteita työntäen suomalaisia yhä lähemmäksi eurooppalaista ja

---

¹⁴³ Meinander 2014, 185 - 186.

¹⁴⁴ Vilho & Moisio 2000, 55 - 57.

länsimaista kulttuuria nostattaen kansalaisten itsenäistymisinnokkuutta. Esimerkiksi Yrjö Niiniluoto kirjoittaa näin artikkelissaan ”Etuvartiostossa” vuodelta 1957: ”sortovuodet synnyttivät kansallisen hädän, sillä oivallettiin, että Suomen valtiollisten oikeuksien riistämistä seuraisi sen koko kansallisen elämän ja sivistyksen tuho”.¹⁴⁵ Aineistossa täten korostetaan, että sortovuodet koettiin aikanaan vaaraksi omille oikeuksille sekä kielen ja kulttuurin säilyttämiselle.¹⁴⁶

Edellä esitetty huomioni aineistosta on linjassa tutkimuksissa esitettyjen historiakertomusten kanssa. Suomalaiset kokivat käsiensä olevan sidotut viimeistään vuonna 1899 julistetun helmikuun manifestin myötä. Keisarin toimet saivat täten aikaan mielenosoituksia, jotka vastustivat aikaisemmin annetun hallitsijavakuutuksen rikkomista, ja täten Suomessa syntyi aikaisemmin vallalla olleen venäläistämistoimenpiteiden passiivisen vastarinnan lisäksi huomattavasti aktiivisempaa ja rikollisempaa toimintaa. Tämä konkretisoitui muun muassa kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikovin murha vuonna 1904. Vastarinta jatkui yhä keväällä 1905 yleislakon muodossa, vaikka osaan vaatimuksista oli saatu myönnytyksiä kuten asevelvollisuus uudistuksen peruminen. Merkittävin suomalaiset rauhoittava uudistus olikin vuonna 1906, kun yksikamariset valtiopäivät myönnettiin Suomeen.¹⁴⁷

Aiempien tutkimusten mukaan suomalaiset kokivat venäläistämistoimenpiteet epäoikeudenmukaisiksi sekä keisarin pettäneen lupauksensa Suomen asemasta, koska Suomea koskevat päätökset tehtiinkin täysin Suomen ulkopuolella. Tuota keisarin epäoikeudenmukaisen toiminnan kuvaa vahvistivat Suomessa myöhemmin Venäjän vallankumouksessa vuonna 1917 keisarin kukistaneet bolševikit, joiden nähtiin yhä toisen maailmansodan jälkeenkin antaneen Suomelle itsenäisyyden. Sen sijaan 1960-luvulla historian tutkimuksissa pyrittiin lieventämään sortovuosista asti syntyneitä venäläisvihaa¹⁴⁸ korostamalla ennemmin keisarin anteliaisuutta autonomian

---

¹⁴⁵ Niiniluoto 1957, 463.

¹⁴⁶ Ahava 1937, 132.

¹⁴⁷ Meinander 2014, 185 - 188.

¹⁴⁸ Venäläisvihalle on tutkimuksissa esitetty kahdenlaisia tulkintoja. Ensinnäkin ajattelutavan voidaan nähdä alkaneen jo 1700-luvulla isovihan aikoihin. Täten vihamielisyyden koetaan olleen aina olemassa, muodostuneen eräänlaiseksi muuttumattomaksi tosiasiaksi, jonka ei oleteta koskaan katoavan. Toinen näkemys, jota muun muassa Matti Klinge edustaa, korostaa taasen viileiden välien syntyneen oikeistolaisen politiikan myötä itsenäisyyden jälkeen. Siten ilmiön koetaan olevan ennemminkin tietoisesti tuotettua ja sillä olleen funktio muun muassa sisällissodan hajottaman kansan yhdistäjänä.

syntyvaiheilla sekä sisällöllä. Tuota Venäjän politiikan normalisoivaa tutkimussuuntaa edustivat muun muassa Päiviö Tommila tuodessaan tutkimuksissaan esille Aleksanteri I:n tarvetta turvata toiminnallaan valtionsa turvallisuus ja Keijo Korhonen, joka tutki ajanjaksoa venäläisten asiakirjojen avulla.¹⁴⁹ Itse juhluvuoden ohjelmassa maiden välisiä suhteita pyrittiin lämmittelemään taasen esimerkiksi YYA-ajan hengessä varsinaisen itsenäisyyspäivän 6.12. juhlimisen lisäksi Tampereella järjestetyn Suomen itsenäisyyden tunnustamisen juhlalla 31.12. Huomattavaa tilaisuudessa oli se, että juhlintaan kutsuttiin vieraita aina Neuvostoliitosta asti.¹⁵⁰

Nähdäkseni aineistossa ei kuitenkaan ole pyrkimystä tällaiseen sovitteluvaan näkökulmaan, vaan teksteillä sen sijaan juuri pyritään vielä ylläpitämään rakoa valtioiden välillä, sillä aineistossa sortovuosia ja itsenäistymistä käsittelevissä teksteissä tulee vahvasti ilmi jo aikaisemmin monesti mainittu suomalainen ominaislaatuinen kulttuuri, joka esitetään näissä yhteyksissä vahvasti eroavana entisen emämaan eli Venäjän maailmaan. Esimerkiksi Niiniluoto pohtii kuinka Suomen asemaksi on muodostunut pitkänaikavälin aikana eräänlainen rajavaltiona olo eri elämänmuotojen välillä: ”Itsenäistynyt Suomi oli saanut tuhatvuotisesta menneisyydestä perinnöksi vakaumuksen, että se sijaitisi erään sivistysmuodon uloimmalla rajalla, jonka takana tuli vastaan kokonaan toisenlainen elämänmuoto”¹⁵¹. Lisäksi aineistossa kerrotaan ylioppilaiden kannattaneen Suomen itsenäisyyttä korostaen juuri kulttuurin omintakeisuutta sekä kansan oikeutta määrätä omasta kohtalostaan. Heidän mielestään kansa olikin yhdistynyt sorron alaisena kokonaisuudeksi ja täten ”valmis astumaan itsenäisten kansojen joukkoon”.¹⁵²

Tällä tavalla tekstien avulla tahdotaan osoittaa nuorille lukijoille, että Suomella ja Venäjällä ei ollut minkäänlaisia perusteita kuulua yhteen ja siten oikeuttaa taistelu itsenäisyydestä, mikä oli tyypillistä yleisemmällä tasolla 1960-luvulla käytetyille historian oppikirjoille. Nimittäin aikakauden oppikirjoissa yhä enenevässä määrin tuotiin

---

Kokonaisuudessaan viholliskuvan tuottamisessa onkin kyse oman kulttuurin ja kansan rajaamisesta sekä siihen kuuluvien jäsenten yhtenäisyyden ja uskollisuuden vahvistamisesta. Vilho & Moisio, 65 - 67 sekä Vuorinen 2005, 247.

¹⁴⁹ Soikkanen 2010, 15,18 ja 21 - 27.

¹⁵⁰ Suomen itsenäisyysjuhluvuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus 1968, 68.

¹⁵¹ Niiniluoto 1957, 463.

¹⁵² Appelberg 1919, 7.

esille luvun alussa nostetut Suomen yhteydet läntiseen kulttuuripiiriin, esimerkiksi kertomalla Euroopan vaikutteiden etenkin taiteessa lisääntyneen mitä lähempänä itsenäistyminen koitti. Kuitenkaan Euroopassa levinnyttä äänioikeusliikettä ja pienten kansojen valtapyrkimyksiä ei haluttu liittää Suomen tapaukseen, vaan Suomen tapahtumaketju pyrittiin esittämään tyystin erillisenä kansainvälisistä suuntauksista. Lisäksi oppikirjoissa tuotiin esille, että vaikka itsenäistymisen ensimmäisinä vuosikymmeninä yhteydet länteen talouden muodossa vahvistuivat, suomalainen kulttuuri pyrittiin pitämään mahdollisimman suljettuna ja omalaatuisena.¹⁵³

Taistelun itsenäisyydestä koetaan yleisen käsityksen mukaan saaneen siis pontta sortovuosista: suomalaiset näkivät Venäjän uupuvan samoihin aikoihin Japania vastaan käydystä sodasta, minkä vuoksi kansalaiset kokivat Venäjän armeijan menettäneen otettaan valtaan Suomen kamaralla. Tämä loi aikaisempaa enemmän toivoa valtiollisesta riippumattomuudesta emämaasta. Tähän ajatukseen rohkaisivat myös bolsevikit, jotka antoivat etukäteen lupauksia itsenäistymisestä, mikäli saisivat kaapattua vallan Venäjällä itselleen. Suomalaiset pitäytyivät kuitenkin toiveissaan maltillisina, sillä yleisesti tiedostettiin, että emämaan jättäminen merkitsi monenlaisia haasteita muun muassa talouden ja ulkoisen turvallisuuden saralla.¹⁵⁴

Oppilaille kohdennetussa aineistossa korostetaan toiseksi, että Venäjän vallankumouksen yllätyksellisyys suomalaisille johti pikaisiin pohdintoihin luopumista aikaisemmin vahvistuneesta saksalaissuuntauksesta ja jääkäritoiminnasta, jonka tarkoituksena oli ollut vapauttaa maa sorrosta. Nuoruuden intoa ja isänmaallisuutta puhkuvat ylioppilaat kuitenkin painottivat aktivismia ja vaativat konkreettisia muutoksia.¹⁵⁵ Teksteistä käykin ilmi, että bolsevikkien puheiden koettiin loppupeleissä olevan pelkkää ”sanahelinää” ja kansan mieliä kerrotaan painaneen yhä tietoa siitä, että Venäjä koki Suomen asioiden kuuluvan yhä vahvasti toimivaltaansa. Kansa ei kokenutkaan Suomen valtiollisen aseman olevan lainkaan turvattu ja suhteita jäyti yhä muisto sorrosta, joka johti vahvemmin

---

¹⁵³ Ahonen 2017, 123 – 125.

¹⁵⁴ Meinander 2014, 191 - 193.

¹⁵⁵ Appelberg 1919, 10.

puheisiin itsenäistymisestä: ”Suomen kansa tarvitsee vapaana vapaan Venäjän rinnalla oman paikkansa kansojen tulevassa, pysyvässä veljesliitossa.”¹⁵⁶

Aineistossa kuvaillaan kaiken lisäksi suhtautumisen Venäjän vallankumouksen jälkeiseen väliaikaiseen hallitukseen olleen erittäin haasteellinen: jopa Ruotsista oli esitetty eduskunnalle pohdintoja siitä, ettei väliaikaista hallitusta tulisi tunnustaa vallan lailliseksi perilliseksi, mutta toisaalta suomalaiset eivät halunneet sitä suoralta kädeltä kieltääkään. Lukijoille korostetaankin kuinka tärkeää kokonaisuudessa oli muistaa, että Suomi tarvitsi Venäjän valtiovallan suostumuksen, mikäli se halusi muuttaa valtiollista asemaansa, vapautua Venäjästä. Lainaus ”ohdakkeita kasvava näytti olevan se tie, jonka päässä häämötti vapaus, tuo kaikkien kansojen oikeus, onni, ilo ja kunnia”¹⁵⁷ kuvaa hyvin tilannetta, jossa Suomen oli tarkoin pohdittava siirtojaan ja yritettävä ennakoida Venäjän toimia. Aineistossa annetaankin ymmärtää Suomen selkeästi vähitellen kääntyneen sen puoleen, että väliaikaista hallitusta oli käytettävä hyväksi ajan voittamiseksi kehittääkseen suunnitelman, jonka avulla valta saataisiin oman maan eduskunnalle.¹⁵⁸ Toisena vaativana tehtävänä lukijoille esitetään pohdinta siitä kuinka itsenäisyyspropaganda tulisi järjestää, sillä ulkomailla nimittäin vallitsi käsitys, että ”Suomi yleensä oli tyytyväinen nykyiseen asemaansa eikä muuta toivonut kuin autonomiaa ja jatkuvaa Venäjään kuulumista”¹⁵⁹. Aineistossa painotetaan toisaalta myös, että ulkomaisten lisäksi ajatusta vapaasta maasta oli vakiinnutettava kotimaassa, sillä muun muassa vanhasuomalaiset yhä pyrkivät kylvämään ajatusta väliaikaisen hallituksen puoltamista.¹⁶⁰

Edeltävät seikat teksteistä osoittavat, ettei Suomen kohtalo ollut vain sen omissa käsissä, vaan vaati laajempaa kannatusta ja tukea. Aineisto on täten osaltaan linjassa myös 1960-luvulla ilmestyneiden Martti Ruudun ”Suomen historia”-oppikirjan vuodelta 1961 sekä vuoden 1964 Salme Vehvilän ”Suomen historia”-oppikirjan kanssa. Nämä oppikirjat eivät nimittäin aikaisempien oppikirjojen tavoin yrittäneet etsiä historiasta pitkää kehityslinjaa Suomen itsenäistymiselle ennen vuotta 1917, vaan tunnustavat alueen olleen pitkälti muiden kansojen pelinappulana. Näin ollen myös itse itsenäistymisen

---

¹⁵⁶ Ahava 1937, 133.

¹⁵⁷ Ahava 1937, 136.

¹⁵⁸ Ahava 1937, 136.

¹⁵⁹ Appelberg 1919, 10.

¹⁶⁰ Appelberg 1919, 10.

mahdollisuudet olivat riippuvaisia Suomen ulkopuolisista tekijöistä eikä ollut ainoastaan ennalta määrätty kohtalo.¹⁶¹ Nimittäin vielä toisen maailmansodan jälkeisissä oppikirjoissa kansallisvaltion muodostuminen esitettiin kauaskantoisena tapahtumaketjuna, tietoisena pyrkimyksenä, joka saavutettiin kansanominaisuuksiin kuuluvan sisun avulla eikä ulkoisten tekijöiden kuten Venäjän heikkouden ansiosta.¹⁶² Kuitenkin toisaalta teksteissä selkeästi pyritään korostamaan myös suomalaisten omaa toimintaa itsenäistymiskehityksellä häivyttämällä kertomuksesta pois esimerkiksi maininnat bolševikkien kannustuksesta itsenäistymistaisteluun.

Varsinainen itsenäistymisen h-hetki on kuvattu aineistossa etenkin Onni Talaksen vuoden 1960 muistelmissa eduskunnasta käsin. Hän muistutti, että syksyn vaaleissa porvarilliset puolueet olivat enemmistössä ja hallituksen päämieheksi oli valikoitunut P.E. Svinhufvud, joka oli alun perin ollut passiivisen vastarinnan kannattaja. Muodostetun hallituksen tavoitteeksi oli tästä huolimatta syntynyt syksyn aikana vahvasti Suomen itsenäisyyden julistaminen, josta tuli totta marraskuun viimeisenä päivänä. Erinäisten hämminkien vuoksi julistus päästiin kuitenkin esittämään vasta 4.12., jonka vuoksi Talaksen mielestä on syntynyt tietyissä piireissä ”erheellinen käsitys” senaatin odottaneen Saksalta tukea päätökselleen.¹⁶³ Joka tapauksessa julistuksen hyväksyminen ei aiheuttanut riemujuhlia eduskunnassa vaan suomalaiseseen tapaan tapahtuman merkitystä käsiteltiin sisäisesti. Talas toteaa:

”Mutta kaikki tunsimme kuitenkin syvästi, että olimme tehneet Suomen historian tärkeimmän ratkaisun. [- -] Kun itsenäisyysjulistus oli hyväksytty, istuimme me senaatin jäsenet jonkin aikaa hiljaa. Tehdyn ratkaisun merkitys oli niin valtava, että tunteitamme ei voitu sanoin ilmaista. Toteutettu oli se, mitä nuoruudessamme olimme pitäneet unelmana, jota ei voitaisi toteuttaa. Nyt olimme sen itse toteuttaneet.”¹⁶⁴

Tilanteen merkityksestä paikallaolijoille kertoo myös se, että esittelijäsihteeri Rautavaara oli lukiessaan itsenäisyysjulistuksen Talaksen mielestä ollut liikuttuneessa tilassa ja

---

¹⁶¹ Ahonen 2017, 64 ja 70.

¹⁶² Ahonen 2017, 63 - 66.

¹⁶³ Talas 1960, 497 - 498.

¹⁶⁴ Talas 1960, 498.

hänen äänensä väriseen. Talas pohtii tapahtumaa muistelmissaan siltä kannalta, että ”se oli ainoa mahdollisuus Suomen pelastamiseksi”, vaikka monet olivat pitäneet jo ajatusta itsenäisyydestä vaarallisena ja jopa pelotelleet Venäjän toimilla, jotta ajatuksesta olisi luovuttu.¹⁶⁵ Tällä on varmaankin tahdottu todistaa materiaalia lukeville oppilaille, että itsenäisyyden haave oli ollut pitkäaikainen sekä muodostuneen sydämenasiaksi sen toteuttaneille.

Havaintoni aineistosta ovat yhteneväisiä Lindgrenin pro gradu-tutkimuksen kanssa, jonka mukaan itsenäistymisvuosi 1917 oli toisen maailmansodan lisäksi eniten palstatilaa saanut aihe lehdissä vuonna 1967. Punaisena lankana lehdissä korostettiin aineiston kaltaisesti suomalaisten osuutta itsenäistymisen saavuttamisena – sitä ei siis niinkään koettu vain Leninin antamana lahjana, jollaista näkemystä pyrittiin ylläpitämään julkisessa keskustelussa Kekkonen toimesta YYA-sopimuksen hengessä osoittaen Leninin hyvyttä suodessaan itsenäistymisen¹⁶⁶. Omalla työllään itsenäistynyt Suomi ansaitsi täten asemansa muiden kansojen joukossa ja oli valmis kehittymään vielä vahvemmin omanlaisekseen kansakunnaksi. Itsenäistymistä edeltävä aika kuvattiin lehdissä pitkälti aineiston kaltaisesti alistamisen kautta, jolloin autonomian sijaan sitä kutsuttiin tsaarinvallan ajaksi. Tämän vuoksi 1800-luvun tapahtumia ei juuri lehdistössäkään käsitelty.¹⁶⁷

3.2 Sisällissota

Kansalaissota, luokkasota, punakapina, sisällissota, vallankumous, vapaussota ja niin edelleen – vuoden 1918 tapahtumille on monta nimeä, jotka vaihtelevat näkökulmasta ja aikakaudesta riippuen. Kaikilla tarkoitetaan joka tapauksessa samaa Suomen historian tapahtumaa, joka sai alkunsa Venäjän vallankumouksesta, jota seurasi kaaos ja epäselvyys maan johtajasta niin Venäjällä kuin Suomessa. Tästä syystä sekä porvarit että sosialistit perustivat Suomessa kaarteja, joiden tarkoituksiksi asetettiin järjestyksen ylläpitäminen – samalla kun bolševikit pyrkivät myöntäessään itsenäisyyden edistämään vallankumouksen puhkeamisen myös Suomen alueella. Tammikuussa 1918 porvariston valkokaartin asettaminen valtion viralliseksi järjestyksen valvojaksi sai sosialistit

---

¹⁶⁵ Talas 1960, 498 - 499.

¹⁶⁶ Salminen 2007, 173.

¹⁶⁷ Lindgren 2012, 19 - 22.

kokemaan sen merkkinä porvariston etujen edistämisenä ja työläisten sortona, mikä johti punakaartilaiden hyökkäykseen virastoihin Helsingissä. Aseelliset yhteenotot yleistyivät ajan kuluessa punaisten ja valkoisten välillä ja katkeruus vastapuolta kohtaan johti yhä raaempiin tekoihin vaatien uhrikseen kokonaisuudessaan arviolta 38 500 ihmishenkeä. Punakaartin apuna oli maahan jääneitä venäläisiä, ja valkokaarti voitti sodan huhtikuussa apunaan saksalaisia sotilaita.¹⁶⁸

Huomattavaa on, ettei itse aineistossa ole tekstejä, jotka käsitelisivät edellisen kaltaisia syitä sisällissodan taustalla, vaan ne keskittyvät yksinään sodan ilmapiiriin ja lopputapahtumiin. Sisällissodan syttymisen merkkejä on näkyvillä aineistossa ohuesti ainoastaan A.F. Puukon vuoden 1928 artikkelissa ”Suomen lipun synty”. Hallituksen alkuperäinen ehdotus valtionlipustahan oli alkuvuodesta 1918 Suomen leijona kokopunaisella taustalla sekä merenkulku- ja kauppaliipusta punaisella pohjalla risti keltaisella, sinisellä ja valkoisella värityksellä. Puukko muistuttaakin, ettei ehdotusta hyväksytty suorilta käsin sellaisenaan vaan asiasta käytiin kiivasta keskustelua, joka osoitti kansan olevan jakautumassa kahtia: oli olemassa ”toinen osa”, joka kannatti vastakkaisia näkemyksiä. Hänen mielestään lippuasias muodostuikin riitakysymykseksi ja porvarillisten muutaman äänen enemmistö aiheutti kitkaa eduskunnassa. Tilannetta kuvaa hyvin myös se, että päätös lipusta koettiin isänmaan suureksi kysymykseksi sekä käsillä oleva tilanne historialliseksi hetkeksi, jolloin lipun väri ja muoto eivät olleet kenellekään yhdentekeviä.¹⁶⁹

Mielenkiintoista on lisäksi se, että vuoden 1918 sodan jälkeinen aika on myös esillä vain lyhyinä sivuhuomautuksina aineistossa. Tutkimusten myötä on tuotu esille sisällissodan lopputuloksen negatiivisiakin puolia: sen myötä korostui valkoisten näkemys suomalaisuudesta. Tähän kuvaan kuuluivat yksinkertaistettu arvostus sotilaallisuutta, aitosuomalaisuutta, luontoa ja 1800-luvun kirjailijoita kohtaan.¹⁷⁰ Samoin aihetta ainoana aineistossa käsittelevä Yrjö Niiniluoto muistuttaa tekstissään myös siitä, kuinka sisällissodan vuosipäivinä useasti veistä väännettiin punaisten osapuolten haavassa ja kiitollisuuden velka Saksalle ylläpiti siteitä maiden välillä.¹⁷¹ Sodan voittaneiden

---

¹⁶⁸ Meinander 2014, 197 - 202.

¹⁶⁹ Puukko 1928, 600 - 602.

¹⁷⁰ Esim. Meinander 2014, 220.

¹⁷¹ Niiniluoto 1957, 464.

valkoisten näkökulma nousikin sodan päättymisestä aina 1930-luvulle asti kirjallisuudessakin ”viralliseksi totuudeksi”, joka ei antanut tilaa punaisten tulkinnoille. Tämä johti lisäksi siihen, että valkoisten puolella sotineiden muistaminen koettiin sallituksi rajaten täten punaiset joukot kokonaan ulkopuolelle.¹⁷²

Tuleekin muistaa, että sodan jälkipuintiin on kokonaisuudessaan kuulunut vahvasti nimikiista tapahtumista. Käsitys tapahtumista julmana vapaussotana oli käytössä sodan päättymisestä aina 1930-luvulle asti. Vapaussota korostaa valkoisten näkemystä, jonka mukaan heidän tavoitteenaan oli vapauttaa Suomi vieraan vallan alaisuudesta ja punaisten terroristista. Nimitys luokkasota taas kielii työväenluokan ja porvariston eriävistä mielipiteistä ja yhteiskunnallisista mahdollisuuksista. Kansalaissota oli sen sijaan aikalaisten käyttämin käsite, mutta myös 1960-luvulla uudestaan pinnalle noussut puhetapa, jonka tavoitteena oli tuoda ääripäiden näkemykset lähemmäs toisiaan sekä häivyttämään aikaisemmin korostunutta valkoista näkökulmaa sotaa tuomalla punaisista inhimillisen puolen. Sisällissota-käsite, joka yleistyi 1990-luvulla, on koettu kaikista nimityksistä neutraaleimmaksi. Sen mukaan sodassa haviteltiin valtaa ja suomalaiset olivat sen pääosapuolet. Vallankumous-nimitys osoittaa selkeimmin sen, että vallan epäselkeä tilanne ja havittelu johtivat kaaokselliseen tilanteeseen, jonka myös käsitys kapinasta sisältää.¹⁷³

Toinen maailmansota ja etenkin 50-luvun jälleenrakennuksen aika mahdollistivat laajemmin varsinaisen yhtenäistymisen sekä rajalinjojen laskemista antaen tilaa lukuisille kertomuksille ja kaatuneiden muistamiselle myös punaisten puolelta. Muistoja vuoden 1918 tapahtumista alettiinkin vähitellen systemaattisemmin kerätä, joka mahdollisti uudenlaisen historiantutkimuksen sekä ennennäkemättömien tulkintojen muodostamisen.¹⁷⁴ 1960-luvulle tultaessa sisällissotaa alettiin yhä vahvemmin vastakkainasettelujen sijaan muokkaamaan ajatusmallissa sisällissota yhteiseksi kansalliseksi yhteiskuntaa vahvistavaksi kokemukseksi. Ilmapiirin vapautumiseen vaikutti osaltaan Väinö Linnan ”Täällä Pohjantähden alla”-trilogia, joka muokkasi

---

¹⁷² Peltonen 2013, 202 - 203.

¹⁷³ Peltonen 1996, 14 - 15 ja Peltonen 2013, 200, 202.

¹⁷⁴ Myöhemmin 1980-luvulla keskustelu keskittyi väkivaltaisiin tekoihin ja koston kierteeseen jättäen sivuun pohdinnat kuinka samanlaiset tilanteet voisi tulevaisuudessa välttää. 1990-luvulla Neuvostoliiton hajottua luokkasodan kaltaiset näkemykset vähenivät entisestään. Peltonen 2013, 207 - 208 ja Salminen 2007, 223 - 224.

historiantutkimuksen lisäksi ihmisten sisällissota-kuvaa. Asioista vaikeneminen siten vaaralliseksi – koko kansakuntaa kohdannut trauma tuli siis kohdata ja ymmärtää kokonaisuudessaan sodan inhimillinen puoli.¹⁷⁵ Kehityskulku näkyi historian oppikirjoissa niin, etteivät 1960-luvulla oteta suurempaa kantaa sodan nimityksestä. Sisällissodan käsittelyssä pyrittiinkin mahdollisimman paljon neutraalisuuteen, mistä kieli muun muassa molemmista osapuolista liitettyjen kuvien samankaltaisuus.¹⁷⁶

Aineistossa sisällissodan kuvaukset ovat lähes yksinomaan valkoisten näkökulmasta.¹⁷⁷ Sisällissodasta käytetään aineistossa sekaisin nimityksiä kapina, vallankumous sekä vapaussota, jotka osoittavat kielteisen suhtautumisen punaisten toimiin. Tapahtumien sanotaan olleen lisäksi hirmumyrsky, punainen hirmuvalta sekä kolme kauheaa kuukautta, joita ohjaavat suuret ja pyhät aatteet. Keskeisiä sanoja kokonaisuudessa ovat myös kapinan puhkeaminen, kukistaminen sekä sodan loppuvaiheeseen liittyvä sankarimieli. Lisäksi aineistossa Svinhufvudin kuvaillaan olleen melko rauhallisin mielin sodan syttyä eikä epäröineen toimineensa väärin aikaisemmin ajaessaan maan itsenäistymistä: ”Hän luotti varmasti valkoisten voittoon ja Suomen kansan valoisaan tulevaisuuteen, sillä hän oli varma siitä, että kansan terve ruumis oli voittava ulkoapäin tulleen kulkutaudin.”¹⁷⁸

Täten myös valkoisten voitto esitetään materiaalissa pääosin iloisena asiana. Gunnar Landtmanin muistelmä ”Kenraali Mannerheim ja valkoiset joukot Helsingissä” vuodelta 1919 esitteleekin sisällissodan loppuvaiheiden isänmaallisia voittojuhlallisuuksia. Sanat sankaripataljoona, kunnioitus, kiitollisuus ja pelastus osoittavat kuinka ihailtuja valkoiset joukot olivat helsinkiläisten keskuudessa. Sotilaat kuvataan urhoollisiksi ja Mannerheim johtajaksi, jonka Suomi oli ehdottomasti tarvinnut. Toisaalta teksti on mielenkiintoinen siitä perspektiivistä, ettei siinä puhuta punaisista kielteiseen sävyyn – punaisia ei mainita sanallakaan. Ainoa viittaus sotatoimiin on maininta Tampereen valtauksesta, mutta muuten tapahtumista ei juhlahumun kuvaamisen lisäksi ole kirjoitettu eikä siinä anneta nimitystä sisällissodalle lainkaan.¹⁷⁹

---

¹⁷⁵ Peltonen 2013, 204 - 205.

¹⁷⁶ Ahonen 2017, 142.

¹⁷⁷ Toki tulee huomioida, että uudet tulkinnat sisällissodasta olivat vasta vähitellen yleistymässä.

¹⁷⁸ Castrén 1944, 238.

¹⁷⁹ Landtman 1919, 167 - 168.

Juhani Ahon tekstissä ”Hajamietteitä kapinaviikolta” valkoisten valloitus Helsingissä kuvataan myös aluksi vapauden aamuksi ja isänmaan pelastumiseksi, joka tuottaa suurta iloa ja sankarimieltä. Tilanne saa kuitenkin tummempia sävyjä, kun valkoiset joukot käyvät rohkeammiksi ja ottavat oikeuden omiin käsiinsä luomalla vaatimuksia sovitusuhreista ja kuolemantuomiota täysin syyttömillekin ihmisille. Tämän kuvaillaan vaikeuttavan loppuselvityksen inhimillisyyttä ja oikeudenmukaisuutta sekä luo pidemmän päälle välinpitämättömyyttä. Aho syystäkin pohtii sitä, minkälaisia vaikutuksia sodalla on nuorelle, ”joka on katsonut kuolemaa silmiin, [ollut] mukana kaikkea nykyistä kokemassa, kuten ammuntaa, nähnyt ruumiita ja verta [- -]” ja täten on kasvamassa aivan toisenlaiseksi sukupolveksi kuin aikaisemmat.¹⁸⁰ Täten Ahon teksti edustaa siis omalta osaltaan juhluvuoden katsannosta 1960-luvun asenteiden muutosta esittäessään nuorille sisällissotaan ja vallalla olleeseen valkoiseen totuuteen kriittisempiä tarkasteluja, jota harjoitettiin laajemmin historiantutkimuksenkin piirissä.¹⁸¹

Pyrkimystä 1960-luvulla alkaneeseen sodan inhimillistämiseen ja vastakkainasettelun lopettamiseen on nähtävissä aineistossa Ahon tekstin kautta laajemmaltikin. Hän nimittää tapahtumia vallankumoukseksi ja korostaa venäläisten osuutta punakaartilaisten toimintaan – he ovat pistäneet tietämättömät rehelliset kunnan suomalaiset työmiehet ja perheenisät asialleen. Itse venäläisiä ei hänen mukaansa näy katukuvassa, mutta heidän tiedetään olevan edistämässä tapahtumia muun muassa aseistamalla joukkoja. Aho pyrkii inhimillistämään vastapuolen sotilaita kertomalla, että ”pistinpojat, joita puhuttelimme, olivat muuten siistejä, viattoman näköisiä ja kohteliaita poikia” sekä pohtimalla useimpien tietävän toimivansa moraalialla vastaan, mutta kokevat aatteensa velvoittavan heitä toimintaan.¹⁸²

Tekstissä on huomattavissa siis Ahon surumielisyyttä siitä, että kansa on jakautunut kahtia ja käy sotaa omiaan vastaan, mutta toisaalta oman näkemyksen vuoksi kuoleminen

---

¹⁸⁰ Aho 1918 - 1919, 340.

¹⁸¹ Lisäksi samaan aikaan tutkimuksissa kiinnitettiin aikaisempaa enemmän huomiota sotaan johtaneita taloudellisia ja sosiaalisia tekijöitä. Kaiken kaikkiaan ilmapiirin muuttuessa avoimemmaksi muistitiedon kerääminen ajasta lisääntyi. Muun muassa Suomalaisen kirjallisuuden seura keräsi vuosina 1956 - 1969 kertomuksia yhteensä noin 21 000 sivua, mutta ehdotuksesta huolimatta se ei julkaissut tuloksia Suomen itsenäisyyden 50-vuotisjuhlan aikana. Myös Työväen muistitietotoimikunta järjesti oman keräyksensä vuosina 1960 - 1961 sekä 1964 - 1965 täyttääkseen arkistojen puutteellisuutta sisällissodasta, kokien työnsä kulttuuritekona. Peltonen 1996, 15 ja 70 - 76.

¹⁸² Aho 1918 - 1919, 326.

koetaan urheaksi pelkkien korupuheiden sijaan. Toiveena esitetäänkin, että tapahtumat saisivat edes jotain positiivista aikaiseksi:

”Koetan uskotella itselleni, että tästä sittenkin tulee jotain hyvää. En tietä, mitä se olisi. Jos ne sittenkin voisivat pitää pyörät käynnissä ja rattaat voiteessa, jos ne voisivat saada uutta verta virtaamaan vanhan yhteiskunnan suoniin, epäkohtia korjatuksi, maailman parannetuksi. Sieltä alhaalta päin se sittenkin kansojen elämänneste pursuaa.”¹⁸³

Ahon lisäksi Puukon artikkelissa esitetään punaisten joukoissa taistelevien joutuneen sotaan kehnon tietämyksensä vuoksi: ”kun muut ryhmät ponnistivat voimansa saadakseen venäläisen sotaväen täältä poistumaan, annettiin vasemmiston taholta valiokunnassa lausuntoja [- -], joissa jokseenkin selvään ilmituotiin ajatus, ettei pitäisi venäläisten lähtöä kiirehtiä. Pian kyllä selvisi, mihin heitä tarvittiin – Suomen yhteiskunnallisen järjestyksen hävittämiseen, omien harhaanjohdettujen työläistemme kanssa.”¹⁸⁴ Täten osoitetaan osaksi myötätuntoa punaisten puolella taistelleille.

Entä miten aineistossa käsitellään punaisten ja valkoisten osapuolten lisäksi sodassa mukana olleet ulkomaalaiset? Huomattavaa on, että kuten aikaisemmin olen todennut, Ahon tekstissä venäläisten rooli sodassa on korostuneessa asemassa – ainoa huomautus saksalaisista tulee hänen vankileirillä olleen tuttavansa suusta, joka näkee saksalaisten tulleen ”sorkkimaan” asioita ja sotkemaan punikkien suunnitelmat.¹⁸⁵ Lisäksi jääkäritoimintaa hän ei mainitse sanallakaan. Aineistossa Onni Talas tuo ainoana kunnolla esille saksalaisten ja jääkäri liikkeen merkityksen tapahtumakulkuihin: ”Suomen kansan piti kuitenkin verellään vahvistaa itsenäisyytensä, kuten miltei kaikkien kansojen on täytyntä tehdä. Vapaussodan voitti Suomen valkoinen armeija, johon kuuluivat jääkärit, jotka vapaaehtoisesti, tulvillaan uhrimieltä, olivat vaaroja uhmaten lähteneet Saksaan sotilaskasvatusta saamaan, sekä vapaaehtoisina valkoisen armeijan riveihin astuneet upseerit ja sotilaat.”¹⁸⁶ Täten kuten kertomuksessa itsenäistymisestä, myös

---

¹⁸³ Aho 1918 - 1919, 330.

¹⁸⁴ Puukko 1928, 600.

¹⁸⁵ Aho 1918 - 1919, 347.

¹⁸⁶ Talas 1960, 499.

sisällissodan kohdalla on tahdottu häivyttää ulkopuolisten voimien vaikutusta ja keskittyä enemmän suomalaisten toimiin.

Vuoden 1967 lehdistössä sisällissota esiintyi analysoitavani aineiston kertomusten tavoin ikävänä muistona. Ristiriitaisuus syntyi täten etenkin siitä, että sen käsitteleminen koettiin merkittäväksi kansakunnan yhtenäisyyden tärkeyden ymmärtämiseksi, mutta toisaalta sodan haamut olisi jo haluttu jättää takaa-alalle ja siirtyä menneisyyden sijaan kohdistamaan katsetta tulevaisuuteen. Kuten ajankuvaan kuului, yleisessä keskustelussa vallitsi pyrkimys diplomaattisuuteen sisällissodan tarkastelussa. Täten kumpaakaan osapuolta ei tahdottu syyllistää tapahtumista, vaan tarkoituksena oli ennemminkin ymmärtää ja hyväksyä sodan kokonaisuus. Molempien osapuolten nähtiin tavoitelleen itsenäisyyttä, vaikka keinot olivat olleet niin kovin toisistaan poikkeavat. Kuten aineistossa myös juhluvuoden aikaisessa lehdistössä monesti esitellyksi tulivat sodan järjettömyys ja raadollisuus sekä kuinka taistelleet olivat usein olleet tietämättömiä. Tämän vuoksi vuoden 1918 tapahtumat olivat varoittava osoitus epäyhtenäisyyden seurauksista.¹⁸⁷

Kokonaisuudessaan Suomen itsenäistymisen alkuvaiheiden ja sisällissodan nostaminen jalustalle syntyivät teemoiksi juhluvuonna tasavallan presidentin Urho Kekkosen toimesta. Hän pyrki varovaisuuteen puheissaan itäisestä naapurista, minkä vuoksi tulkintaa vuoden 1918 tapahtumista vapaussotana pyrittiin välttämään.¹⁸⁸ Pyrkimys kansan yhtenäisyyteen ja punaisten kokeman kärsimyksen huomioimiseen näkyi taasen konkreettisesti Kekkosen laskiessa seppeleen punaisten haudalle Helsingissä sekä korostaessaan itsenäisyyspäivän valtakunnallisessa pääjuhlassa messuhallissa sovittelun tärkeyttä.¹⁸⁹ Osaltaan näiden seikkojen vuoksi juhluvuoden 1967 lehdistössä sisällissota saikin enemmän tilaa kuin viimeisimmin käydyt talvi- ja jatkosota.¹⁹⁰

Sisällissotaa kuvataan julmuudestaan huolimatta tärkeäksi etapiksi Suomen historiassa – siitä selviämisen kautta Suomi varsinaisesti saavutti ja vakinaisti itsenäisyytensä. Esimerkiksi Carl Gustaf Mannerheim kirjoittaa muistelmissaan vuodelta 1952, että

¹⁸⁷ Lindgren 2012, 15, 18 - 19.

¹⁸⁸ Salminen 2007, 168 - 172.

¹⁸⁹ Peltonen 2013, 207 ja Salminen 2007, 172.

¹⁹⁰ Muun muassa Huvudstadsbladet listasi historiantutkijoiden ja kirjakauppiaiden suosittamat Suomen itsenäisyyttä käsittelevät kirjat, joista Stig Jägerskiöldin ”Mannerheim 1918” sekä Tuomo Polvisen ”Venäjän vallankumous ja Suomi 1917 - 1920” nousivat kärkisijoille. Salminen 2007, 170.

Suomen vapaus vaati välttämättä vuoden 1918 uhrauksen, sillä vain sitä kautta Suomi pystyi vahvistamaan sisäisen rauhan sekä lujittamaan demokraattisen valtiovallan ja puolustuslaitoksen.¹⁹¹ Lisäksi Yrjö Niiniluoto tuo esille tämän katsantotavan: ”Vasta kukistettuaan tämän [Venäjän] vallankumouksen inspiroiman punaisen kapinan omassa maassaan saattoi Suomi vakaannuttaa itsenäisyytensä.”¹⁹² Kokonaisuudessaan tulisi kuitenkin muistaa, etteivät sisällissodat ole harvinaisia valtioiden itsenäistymisprosessissa – Suomi ei täten ole poikkeustapaus maailmassa. Näin ollen myöskään tapahtumien muistelun kehityskulku ei ole ainutlaatuinen.¹⁹³ On myös pidettävä mielessä, että vuoden 1918 tapahtumat liittyivät vahvasti laajemmin Euroopan tapahtumiin, ensimmäiseen maailmansotaan ja Venäjän vallankumoukseen, vaikka aineistosta ei juurikaan sellaista näkemystä tullut esille.

3.3 Talvi- ja jatkosota sekä jälleenrakennus

Vuonna 1939 Neuvostoliitto vaati Suomea rajojen tarkistukseen vedoten Leningradin turvallisuuteen. Suomen puolelta ei suostuttu esitettyihin vaatimuksiin, koska länsivaltojen arveltiin antavan apua mahdollisessa aseellisessa selkkauksessa. Avunantoa ei kuitenkaan kuulunut, kun Neuvostoliitto tyytymättömyydessään aloitti sodan marraskuun lopulla vuonna 1939 lavastaen suomalaisten rajaloukkauksen. Reilun kolmen kuukauden¹⁹⁴ jälkeen maaliskuussa vuonna 1940 talvisota päättyi Moskovan rauhansopimukseen, jonka alueluovutuksien myötä noin 400 000 suomalaisen evakuointi käynnistyi. Vielä raskaammat rauhanehdot Suomi kohtasi syyskuussa vuonna 1944 jatkosodan päättyttyä, ja sotakorvauksien maksaminen aloitettiin jo heti seuraavana keväänä. Koska Neuvostoliitto oli määrännyt maksun tapahtuvan metallituotteiden välityksellä, maan metalliteollisuuden uudistaminen muodostui välttämättömäksi.¹⁹⁵

Aineistossa pohditaan useaan otteeseen sodan syttymistä. Esimerkiksi Teuvo Auran puheessa partiojohtajille vuonna 1959 mainitaan edellisen kuvauksen kaltaisesti Suomen tulleen vedetyksi mukaan totaalisen maailmansodan taisteluihin, jotka vaikuttivat

---

¹⁹¹ Mannerheim 1952, 494.

¹⁹² Niiniluoto 1957, 464.

¹⁹³ Peltonen 2013, 211 - 212.

¹⁹⁴ Neuvostoliitto arveli sodan päättyvän muutaman viikon jälkeen, sillä voimasuhteet olivat täysin heidän puolellaan – Suomella ei ollut edes pohjoismaista tukea, kun Tanska ja Norja olivat miehitettyjä. Siksi on esitetty, että Suomelle ei juurikaan jäänyt vaihtoehtoja olla tarttumatta Saksan apuun. Jokisipilä 2010, 262 - 263, 268 - 269.

¹⁹⁵ Meinander 2014, 227 - 231, 252.

maailmanpolitiikkaan aikaisempaa oletettua suuremmin. Tästä kertoi hänen mielestään se, etteivät sotaan johtaneet erimielisyydet olleet ratkaistuja vieläkään 15 vuotta sodan jälkeen.¹⁹⁶ Lisäksi Jan-Magnus Jansson toteaa artikkelissaan ”Paasikiven linja” vuodelta 1958 Suomen turvautuneen Saksan apuun, jonka seurauksena meidät vedettiin mukaan sotaan ja lähes tuhon partaalle.¹⁹⁷

Samankaltaista myöhemmin nimityksen ”ajopuu-teoria” saanutta käsitystä esittelivät 1960-luvun käytetyimmät lukio-asteen historianopetuksen kirjat Martti Ruudun ”Suomen historian oppikirja” vuodelta 1951 sekä Salme Vehviläisen ”Suomen historia lukioluokkia varten” vuodelta 1955, jotka olivat käytössä vielä 1970-luvulle asti. Ruudun teoksessa tosin pyrittiin käsittelemään talvi- ja jatkosotaa neutraalisti, mikä näkyi muun muassa siinä, että Neuvostoliitto ei ole tekstissä ”hyökkääjä” vaan ”vastustaja” ja jatkosotaan ajaututtiin Saksan vetämänä. Tämän vuoksi tulee ottaa huomioon kirjan julkaisuaika, jolloin idänpolitiikan linja varoi suuttamasta Venäjää. Muutamia vuosia myöhemmin ilmestynyt Vehviläisen oppikirja taasen osoitti ilmapiirin muutoksen ja venäläispelon hiipumisen avoimemmalla sodan esityksellään esittäen Neuvostoliiton ”hyökkääjänä” ja ”pakottajana” sotaan muun muassa mainitessaan hyökkäämättömyyssopimuksen sekä lisäpöytäkirjan.¹⁹⁸

Laajemmalla katsannolla talvi- ja jatkosotaan johtaneita seikkoja käsittelee analysoitavissa teksteissä kuitenkin Yrjö Niiniluoto artikkelissaan ”Etuvarviossa” vuodelta 1957 tuodessaan esille kuinka sodan syttyminen oli monien osien summa: siihen vaikuttivat niin kansainväliset tapahtumat, Neuvostoliiton historialliset intressit Suomen alueeseen sekä Suomen erehdykset, jotka antoivat tekosyyn hyökkäykselle. Niiniluoto lisäksi pohtii kritiikkiä siitä, että sota olisi voitu kenties kokonaan välttää myönnytyksillä ja loistavalla neuvottelutaktiikalla, lopputuloksessaan kuitenkin torjuen ajatuksen. Hän painottaa, ettei sota missään nimessä ollut turha, ja ilman kansan yhtenäisyyttä ja yksimielisyyttä Neuvostoliiton tavoitetta ei olisi pystytty torjumaan.¹⁹⁹

---

¹⁹⁶ Aura 1959, 188.

¹⁹⁷ Jansson 1958, 368.

¹⁹⁸ Vuoden 1960 toisessa painoksessa korostettiin myös aiempaa enemmän Rytin merkitystä jatkosodan lopussa sekä tuotiin esille länsivaltojen roolia kokonaisuudessa. Hujakka 1997, 34 - 50.

¹⁹⁹ Niiniluoto 1957, 465 - 466.

Niiniluodon esittämät ajatukset ovatkin yhteneväiset 1960-luvun oppikirjojen kanssa tuodessaan esille sodan moninaiset syyt sekä Suomen roolin kokonaisuudessa. Kuten aikaisemmin totesin, vielä 1950-luvulla oppikirjoissa pidettiin vahvasti kiinni ajatuksesta, että Suomi oli yrittänyt vältellä sotaa kaikin tavoin, mutta lopulta joutui vedetyksi sotaan suurvaltojen myötä. Sen sijaan 1960-luvulla oppikirjoissa alettiin esittää aiempaa kriittisiä tarkasteluja Suomen viattomuudesta. Esimerkiksi vuonna 1967 julkaistussa Salme Vehvilän ja Matti Castrénin ”Uusi historian oppikirja lukiolaisille”-teoksessa muistutettiin miten Suomi oli ollut joustamaton ennen sotaa Venäjän kanssa käytävissä neuvotteluissa sekä tuotiin esille Suomen liiallinen Saksaa myötäilevä politiikka.²⁰⁰ Oppikirjassa täten esiteltiin uuden opetussuunnitelman mukaisesti laajemmin talvisotaa edeltäviä tilanteita sekä tuotiin ilmi ajatuksia siitä, että sota olisi mahdollisesti voitu välttää, mikäli Neuvostoliiton pyrkimykset olisi osattu ennakoida paremmin.²⁰¹

Sen sijaan teksteissä Carl Gustaf Mannerheim esittää muistelmissaan ”Loppuluku teoksesta Muistelmat II” vuodelta 1952 ajatuksensa jälkikäteen siitä, että talvisodalta olisi voitu välttyä – tosin hänen mielestään tämä olisi kuitenkin vaatinut maan puolustuslaitoksen huomattavasti parempaa kuntoa. Lisäksi hän toteaa, että talvisotaan johtaneet tapahtumat eivätkä muutkaan erheet hänestä ole olleet vain Suomen syy, vaan siihen on vetänyt mukaansa Pohjoismaiden ”puutteellinen poliittinen ja sotilaallinen yhteistyö”. Kolmanneksi käänteentekevää kokonaisuudessa olivat maantieteelliset ja maailmanpoliittiset tekijät kuten etelässä Saksan asema maailmassa ja bolsevismin nousu itäisessä naapurissa. Siten hän kuvailee Suomen tulleen vedetyksi mukaan sotaan, olleen eräänlainen pelinappula suurvaltojen pelialustalla. Kuitenkaan Mannerheimin mielestä ei voida kokonaan unohtaa Suomen vastuuta tapahtumakulkuihin.²⁰² Siten Mannerheimin muistelmat ovat ikään kuin kompromissi aiemmin esitellyistä teksteistä.

Aineiston tekstit siis esittelevät näkemyksiä siitä miksi sota syttyi ja olisiko sen voinut välttää, jättäen kertomukset sodan kokemuksista ja luettelot tarkoista sotastrategioista syrjään. Toinen aineistosta nouseva keskeinen aihe on itsenäisyyden turvaaminen ja uhkan torjuminen. Muun muassa Mannerheim osoittaa näkemyksensä kuinka yhtenäisen kansan avulla Suomi lunasti ”itselleen oikeuden vatedeskin elää omaa elämäänsä

---

²⁰⁰ Ahonen 2017, 82 - 88.

²⁰¹ Hujakka 1997, 51 - 52.

²⁰² Mannerheim 1952, 495 - 496.

vapaiden kansakuntain piirissä”.²⁰³ Lisäksi aineistossa korostetaan Suomen selvinneen Neuvostoliiton hyökkäyksestä täysin ilman apuvoimia. Nämä ovat linjassa 1950- ja 1960-luvun oppikirjojen viljelemiin uhri- ja sankarimyytteihin. 1950-luvulla valloituksen torjumisen kuvailtiin tapahtuneen suomalaisten selviytymiskyvyn ja kansan yhtenäisyyden ansiosta, jonka vuoksi suomalaiset olivat retoriikassa pelkän uhrin aseman sijaan myös sankareita. 1960-luvulla taasen oppikirjoissa korostettiin Suomen torjuntavoittoa, pärjäämistä taistelussa itseään isomman vastustajan kanssa täysin ilman apuvoimia. Tämä oli mahdollistunut sisukkaan elinvoimaisen kansan kautta.²⁰⁴ Täten historiankertomuksiin yhdistyi vahvasti luvussa kaksi esitettyjä suomalaisuuden piirteitä.

Edellisten pohdintojen lisäksi kolmas aihe nousee selkeästi esille: taistelleiden muistaminen ja kunnioittaminen. Tätä tapahtuu erityisesti puheissa osoittaen sotilaiden täyttäneen kansalaisvelvollisuutensa uhrivalmiudellaan ja muistuttaen jokaisen sukupolven tehtävästä isänmaansa hyväksi.²⁰⁵ Samaan hengenvetoon katse suunnataan kuitenkin tulevaisuuteen:

”Me olemme kiitollisuuden velassa niille, jotka omalla elämällään lunastivat isänmaan vapauden ja jotka tämän päämäärän hyväksi uhrasivat terveytensä ja työkykynsä. Meidän sukupolvemme, sekä ne, jotka joutuivat ase kädessä puolustamaan isänmaataan, että ne, jotka ovat varttuneet miehuuteen vasta sodan päätyttyä, ovat nyt saaneet kannettavakseen toisenlaisen, mutta yhtä painavan vastuun. Meidän tehtävänä on koettaa muuttuneisiin olosuhteisiin mukautuen varmistaa kansallemme oikeus ja mahdollisuus jatkuvaan itsenäiseen olemassaoloon. Tämä on mahdollista vain lähtemällä oman maamme rakennustyöstä.”²⁰⁶

Sodassa taistelleet tekivät siis tekstien mukaan uroteon puolustaessaan maataan ja siitä heille tulee olla kiitollisia, mutta valtion rattaat on saatava pyörimään entistä tehokkaammin, jolloin menneisyyteen ei voi jäädä ikuisiksi ajoiksi kiinni. Auran

---

²⁰³ Mannerheim 1952, 495 - 496.

²⁰⁴ Ahonen 2017, 82 - 88.

²⁰⁵ Paasikivi 1944, 396.

²⁰⁶ Aura 1959, 189.

puheessa keskitytään erityisesti talvi- ja jatkosodan jälkeisiin muutoksiin niin Suomessa kuin muualla maailmassa. Suomen asemaa vertaillaan muihin maailman pieniin valtioihin ja korostetaan sitä, että kaikki ei ole vielä itsestään selvää sillä suurvaltojen suhteet ovat yhä jännittyneet – pienet kansat ovat vain pelinappuloita, joita suuremmat käyttävät päämääriinsä. Puheessa annetaan ymmärtää, että Suomen ei kannata turvautua rauhantahtonsa, puolueettomuutensa ja eristäytymisen takaavan turvaa tulevaisuudessa. Toivottomuuteen tai välinpitämättömyyteen tilanteen suhteen ei ole myöskään syytä upota, sillä sen avulla vain ”ajamme itsemme kansallista itsetuhoa kohden”. Menestyksen avaimiksi luetellaankin kansainvälistyminen, kehittäminen ja keskittyminen tulevaisuuteen nuorison kasvattamisen kautta – käyttäen kaikissa toimissa ”tervettä itsekritiikkiä” ja ”riittävää omanarvontuntoa”, ponnistaen ”omien voimavarojen puitteissa”.²⁰⁷ Näitä aiheita käsittelen lisää tarkemmin luvussa neljä.

Tekstien kuva talvi- ja jatkosodista on hyvin samankaltainen, mitä lehdistössä esitettiin juhluvuonna 1967: maailmansodan tapahtumat Suomessa esittäytyivät muistutuksena siitä, kuinka tärkeää kansan yhtenäisyys on kansakunnalle. Talvi- ja jatkosotaan ei kuitenkaan asian arkuuden vuoksi aina viitattu suoraan, vaan kertomuksessa käytettiin useita vertauskuvia etenkin luonnosta. Kuten aineistossa myös juhluvuoden aikaisessa lehdistössä sodat esiintyivätkin ikävinä muistoina, jotka auttoivat käsittämään nykyhetken saavutukset ja suuntasivat kansan katsetta tulevaisuutta kohden. Historiasta tuli täten kunnioituksen lisäksi osata irtautua.²⁰⁸ Lisäksi Kekkonen toimesta juhluvuoden aikoihin pyrittiin välttämään kertomuksia talvisodan syttymisestä Neuvostoliiton aloitteesta.²⁰⁹

Suomelle olisi voinut käydä pahemminkin talvi- ja jatkosodassa – esimerkiksi miehitys Saksan tai Neuvostoliiton toimesta olisi ollut mahdollinen. Suosiollisen kehityksen syiksi on listattu muun muassa oikeankaltainen ajoitus rauhansolmimisessa, taistelutahto sekä kohtalaisen syrjäinen asema toisen maailman sodan keskeisimmistä taistelulentistä. Tarkkaavaisuutta ja varovaisuutta oli silti harjoitettava yhä sodan jälkeen, minkä vuoksi Paasikiven linja sai osakseen suosiota.²¹⁰ Yleisesti on myös todettu, että Suomen

---

²⁰⁷ Aura 1959, 188 - 189.

²⁰⁸ Lindgren 2012, 15 - 17.

²⁰⁹ Salminen 2007, 173.

²¹⁰ Rentola 2010, 285.

eräänlaisessa pakkoraossa hyväksymä välirauhasopimus oli raskas. Olot olivat sekasortoiset ja ihmisten mieliä painoi epävarmuus Neuvostoliiton aikomuksista. Toisaalta sopimukseen suhteuduttiin kuitenkin myös positiivisuuden kautta – se lopetti vihdoin pitkät sotavuodet.²¹¹

Paasikiven puhe vuodelta 1944 tuo aineistossa aikalaisnäkökulmaa sodan loppumiseen ja rauhaan palaamisen jälleenrakennuksen aikakauteen. Puheessa korostetaan hyvien suhteiden ylläpitämistä Neuvostoliittoon: ”epäluulo on poistettava, ystävyys perustettava” sekä pyrittävä edistämään rauhaa ja sopua – siitä ”kansamme tulevaisuus riippuu”. Lisäksi Paasikivi luettelee demokraattisen järjestelmän, sosiaaliset uudistukset, elävän yhteiskunnan mielen sekä välirauhan ehtojen täyttämisen oleellisiksi jälleenrakennuksen aikana, sillä monet haasteet odottavat nurkan takana – etenkin kahden seuraavan vuoden kuvaillaan olevan vaativia²¹²:

”Sisäistemme olojemme päävaikeudet eivät olekaan valtiosäännönmukaisen demokratian jälleen täysin voimaan saattamisessa. Ne ovat enne kaikkea taloudellisella alalla: sodan aiheuttamien seurausten korjaamisessa. Sotakorvauksen maksaminen, uusien elämänmahdollisuuksien hankkiminen kotinsa, maansa ja omaisuutensa menettäneille veljillemme ja sisarillemme, huolenpito sotavammaisista, sotaleskistä, ja sotaorvoista, työttömyyden torjuminen [- -] siinä ovat vaikeudet, joiden selvittäminen on valtava tehtävä.”²¹³

Paasikivi osoittaakin, ettei Suomen hyväksymiä rauhanehtoja koeta missään nimessä helpoiksi toteuttaa, mutta ne halutaan täyttää viimeistä pilkkua myöten – vain siten Neuvostoliiton vallasta Suomeen voidaan päästä irti. Laajemmin aineiston myötä syntyy kuitenkin kuva, ettei Suomen haluta missään nimessä katkeroituvan Neuvostoliitolle eikä varsinkaan kääntyvän sitä vastaan. Etenkin Paasikivi korostaa rauhaa ja yhtenäisyyttä puheessaan vuodelta 1947, jossa ottaa esille sitoutumisen kieltäytymisestä minkäänlaisiin Neuvostoliittoa vastaan tehtäviin toimiin osallistumisesta. Hän esittää lisäksi positiivisen

---

²¹¹ Visuri 2015, 76.

²¹² Paasikivi 1944, 396.

²¹³ Paasikivi 1944, 396.

yllättyneisyytensä siitä, miten hyvin suomalaiset selviytyivät hävitystä sodasta – tosin hän muistuttaa tehtävää olevan vielä paljon.²¹⁴

Aikaisemmissa tutkimuksissa on korostettu sitä kuinka pitkäaikainen ja kivikkoisen jälleenrakennusprosessi oli: täytyi maksaa sotakorvaukset, rakentaa infrastruktuuria, katsoa tulevaisuuteen ja parantaa sekä fyysisiä että henkisiä haavoja. Ei siis ollut yksinkertaisesti aikaa eikä voimia käydä koettuja asioita läpi – kansalaiset kokivat sotaväsymystä ja kaiken paineen vuoksi muistot jouduttiin siirtämään syrjään. Lisäksi mielissä kaiveli pelko siitä mitä Neuvostoliitto keksisi seuraavaksi Suomen pään menoksi, vaikka lehtien palstoilla pyrittiin vahvistamaan luottoa tasapainoisen yhteiskunnan muodostamiseen pelkäämättä etukäteen Neuvostoliiton mahdollisia toimenpiteitä ja vaatimuksia. Propagandistisen sanoman avulla pyrittiin myös tehostamaan ihmisten vieraanvaraisuutta, sillä kaupungeissa kärsittiin asuntopulasta ja evakot oli revitty kotijuuriltaan. Kansalaisia muistutettiin siitä, etteivät maan sisäiset ristiriidat saisi hajottaa juuri sodasta selvinnyttä kansaa muun muassa korostamalla evakoiden avointa vastaanottoa, jotta he olisivat integroituneet mahdollisimman hyvin uuteen yhteisöön. Kokonaisuudessa haluttiinkin muodostaa eräänlainen selviytymistarinaa, jossa Suomi ja suomalaiset pystyivät mihin vain, kunhan valtiovalta sai kansalta tarvitsemansa tuen.²¹⁵ Tässä tehtävässä Paasikivellä oli suuri rooli.

Jan-Magnus Janssonin artikkelissa eritelläänkin edellä vielä tarkemmin Paasikiven ulkopoliittikkaa, jonka hän kuvaa olevan ”Suomen omien etujen kannalta paras mahdollinen” ja pyrkimyksenä ”turvata Suomen asema turvattomassa maailmassa” muun muassa idästä päin uhkaavalta vaaralta. Neuvostoliiton ja Suomen suhteiden kerrotaan lämmenneen epäluulojen sijaan. Samalla Jansson muistuttaa, että Suomi on lähentynyt myös länsivaltojen ja Pohjoismaiden kanssa, vaikka sodassa eli ”historiansa traagisimmalla hetkellä sai taistella aivan yksin”. Kaiken kaikkiaan täten Suomella on Euroopan mittakaavassa ”ainutlaatuinen suhde Neuvostoliiton ja länsimaisen demokraattisen valtion välillä”. Kuitenkin artikkelissa otetaan myös huomioon se, että sodan jälkeinen aika loi tilanteen, jossa oli ”vältettävä kaikkea, mikä voisi antaa aiheutta

---

²¹⁴ Paasikivi 1947, 397 - 398.

²¹⁵ Holmila & Mikkonen 2015, 11 - 12, 35 - 48 ja 105 - 110.

epäluuloihin Suomea kohtaan Neuvostoliitossa” ja annettava siten myönnytyksiä kuten vuoden 1948 YYA-sopimus.²¹⁶

Suomi tosiaan solmi Neuvostoliiton kanssa vuonna 1948 YYA-sopimuksen, jonka mukaan Suomi oli valmis torjumaan oman alueensa kautta suoritettavat hyökkäykset Neuvostoliittoa vastaan. Paasikivi piti kuitenkin huolen, että asiakirja sisälsi maininnan siitä, että Neuvostoliitto ei saanut lähettää sotilaitaan Suomeen varotoimeksi ilman yhteistä neuvottelua ja päätöstä lisäjoukkojen tarpeesta. Länsivallat kokivat silti YYA-sopimuksen kohtalokkaana Suomelle ja näkivät sen sitovan alueen idän vaikutusvallan alaiseksi. Suomessa taasen päinvastoin sopimuksen allekirjoittaminen nähtiin historian valossa lähes ainoaksi mahdollisuudeksi ylläpitää hyviä luottamuksellisia suhteita Neuvostoliittoon.²¹⁷

Aineistossa esiintyykin lisää arvioita YYA-sopimuksesta. Niiniluoto sanoo sopimuksen keventäneen ilmapiiriä jopa siinä määrin, että neuvostoliittolaisilla oli ”varaa osoittaa pientä jalomielisyyttä Suomea kohtaan” Porkkalan palautuksen muodossa ja osoitti täten luottamusta naapurivaltioon. YYA-ajan mukaisesti tekstissä ei ihmetytäkään se, että Neuvostoliitto esitetään kaiken kaikkiaan armollisena: ”Neuvostoliitto kuitenkin [oli] sallinut Suomen liittyä Pohjoismaiden neuvostoon ja siten vahvistaa kuuluvaisuuttaan länsimaiseen kulttuuripiiriin”. Niiniluoto näkee siis epätodennäköisenä, että Neuvostoliitto joutuisi toimeenpanemaan sopimuksen.²¹⁸ YYA-sopimuksen käsittely on silti mielestäni yllättävän kapeaa siihen nähden, kuinka merkittävä sen henki oli kokonaisuudessaan Suomen itsenäisyyden juhluvuonna 1967 historian esityksiin ja keskusteluihin – aihe on varmaankin koettu vielä liian haasteelliseksi oppilaille. Tätä arviota tukisi sekin, ettei aihe ollut millään tavalla esillä historian oppikirjoissa 1960-luvulla – sitä ei mainita, esitellä taikka arvioida.²¹⁹

3.4 Suomen menneisyys nuorten silmin

Nuorten kirjoituskilpailun esseissä Suomen historiaa käsitellään erityisesti kansakoulun yläasteen oppilaiden toimesta otsikoilla ”Ennen oli elämä ankaraa” ja ”Isä on ollut

---

²¹⁶ Jansson 1958, 368 - 369.

²¹⁷ Meinander 2014, 245 - 247.

²¹⁸ Niiniluoto 1957, 468.

²¹⁹ Ahonen 2017, 140.

sodassa”.²²⁰ Nämä kirjoitukset käsittelevät kirjoittajien iän vuoksi historiaa erittäin arkipäiväisistä asioista käsin – kuten ruoka, asuminen ja vaatetus. Kirjoituksissa on otsikon ”Ennen oli elämä ankaraa” mukainen esitys siitä, että aikaisemmin suomalaisten olot olivat huonommat ja elämisen mahdollisuudet rajallisemmat. Oppilaat mainitsevat muun muassa, että katovuodet ja vuoden 1867 - 1868 suuri nälänhätä johtivat merkittäviin määriin kuolemiin, kulkutaudit levisivät helpommin kansan keskuudessa, suomalaisten asuminen oli sängen vaatimatonta ja askeettista sekä kerjääminen kaduilla valitettavan yleistä. Kokonaisuudessaan kansan köyhyydestä kielivätkin itsetehdyt vaatteet sekä perheen käytössä oleva ainokainen kenkäpari. Lisäksi kirjoituksissa mainitaan tekniikan kehittymättömyyden vaikeuttaneen raskasta työntekoa, jonka vuoksi suurin osa päivästä kului askareiden teossa jättämättä lainkaan aikaa vapaaseen seurusteluun ja pakotti myös perheen lapset mukaan töihin.²²¹

Nuoret kuvailevat kaiken tämän osoittavan kuinka ahkeria, voimakkaita, rohkeita ja sitkeitä suomalaiset olivat 1960-luvun ihmisiin verrattuna: ”Monet nykyajan ihmiset valittavat ja nurisevat siitä, kuinka vaikeaa nyt on. Silloin jonkun pitäisi kertoa heille niistä vaikeista ajoista.”²²² Täten oppilaat toteuttivat juhluvuonna 1967 lehdistössäkkin korostettua ajattelutapaa, jonka mukaan historia opetti arvostamaan aikaisempia sukupolvia sekä nykypäivän autuutta.

Osittain varmasti lautakunnan asettamien otsikoiden vuoksi oppilaiden kirjoituksissa Suomen historian varhaisimmat vaiheet jäävät talvi- ja jatkosodan käsittelyn alle. Aineistossa esiintyneet sortokausi, itsenäistyminen sekä sisällissota näkyvät vain yksittäisenä mainintana hyökkäävästä helmikuun manifestista ja itsenäisyysjulistuksesta. Sisällissodasta käytetään sekaisin termejä kansalaissota, sisällissota, punakapina sekä veljessota, mutta tarkempaa käsittelyä sodan syistä tai lopputuloksista ei esitetä. Aineotsikoinnin lisäksi kirjoituksien sisältöön on osaksi varmasti vaikuttanut oppilaiden läheisempi kosketuspinta talvi- ja jatkosotaan vanhempiensa sekä isovanhempiensa kautta. Oppilaat peilaavatkin täten kirjoituksissaan paljon oman sukunsa tarinoita.²²³

---

²²⁰ Yhteensä 16 kirjoitusta.

²²¹ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 229 - 231, 234 - 235, 237 - 240.

²²² Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 231.

²²³ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 239 - 246.

Otsikolla ”Isäni on ollut sodassa” kirjoituksissa tuodaan esille erityisesti isien tarinat sodan tapahtumista kuten karkaamiset sotaan alaikäisenä, tovereiden kaatumiset sekä omat haavoittumiset. Oppilaat yleisesti kertovat tarinoiden kuulemisen saaneen heidät surullisiksi, ja eräs heistä kirjoittaakin: ”Minä toivon, ettei tänne tulisi sotaa enään koskaan, eikä minun isäni tarvitsisi lähteä sotimaan toisia vastaan.”²²⁴ Isien kuvaillaan menettäneen terveytensä, tosin vain fyysisiltä ominaisuuksiltaan. Heidän sitkeydestään kertoo se, että silti he halusivat tehdä vammautuneenakin mahdollisuuksien mukaan töitä, kokien samalla heidän menetyksillään olleen hyvä tarkoitus: ”Monet haavoittuivat. Toisilla oli käsi, jalka tai muita raajoja poikki, mutta kaikki olivat iloisia kun Suomi oli edelleen itsenäinen maa. Se oli suuri asia.”²²⁵ Täten aikaisemmin monesti esiintynyt isänmaallisuus-aspekti esiintyy näissäkin oppilaiden kirjoituksissa: ”Olen kuitenkin sitä mieltä, että sotaankin kyllä tottuu. Se on kyllä kauheaa, mutta ei niin kauheaa, etteikö sinne lähtisi isänmaansa puolesta.”²²⁶

Vaikka nuoret käsittelevät historiaa pääosin mikrotasolla, on kirjoituksissa huomattavissa myös osaksi oppilaitoksille kohdistetussa materiaalissa esitettyjä väitteitä sekä laajempaa tietämystä sodan tapahtumista. Kirjoituksissa luetellaan muun muassa rauhansopimuksen myötä alkaneen evakkotien, lapsien lähettämisen pakoon Ruotsiin sekä kaupankäyntiin ilmestyneet elintarvikekortit. Lisäksi oppilaat ovat kirjoittaneet niin saksalaisten kuin venäläisten tuhopoltoista sodan aikana sekä miesten lähdön rintamalle lisänneen työtaakkaa kotiin jääville naisille ja lapsille. Kaiken kaikkiaan talvi- ja jatkosodan kuvaillaan keskeyttäneen itsenäisen Suomen hyvän kehityskaaren ja aloittaneen ankeat ajat kuolemanpelkoineen ja elintarvikepulineen.²²⁷ Kaikesta tästä selviämisen ilman muiden maiden apua sanotaankin osoittaneen etenkin suomalaisten sisukkuutta:

”Mutta suomalaisetkin taistelivat kynsin hampain, sillä he tiesivät että itsenäiseksi tuleminen merkitsi heille kaikkea. Myös naiset tekivät parhaansa. He lähtivät rintamalle haavoittuneita miehiä

²²⁴ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 241.

²²⁵ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 246.

²²⁶ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 244.

²²⁷ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 230, 232 - 233, 236.

hoitamaan. Rakkaus kotia kohtaan antoi rohkeutta sydämiin ja pettuleipäkin maistui paremmalta kuin se todella olikaan.”²²⁸

Sodan loppuminen ja rauhaan palaaminen koetaan yleisesti kirjoituksissa positiiviseksi, vaikka rauhanehdot olivat nuorten mielestä olleet suhteettomat. Erityisesti Karjalan alueen menetys olikin oppilaiden mukaan kova pala suomalaisille, tietysti etenkin evakkotielle joutuneille. Kuten moneen otteeseen on todettu, juhluvuoden näkökulma asiaan oli eteenpäin katsova, asiasta tuli päästä yli. Kirjoituksessa toistuvatkin ”mutta asialle ei voitu mitään” sekä ”mutta tuli itsenäinen Suomi” kaltaisia lausahduksia.²²⁹ Samoin korostuu kertomus jälleenrakennuskauden valoisasta katseesta tulevaisuuteen ja sotakorvausten maksamisen tärkeys sodasta ylitsepääsemiseksi. Oppilaat kokevat, että elintason nousun ja hyvinvointivaltion muodostuminen jatkoivat itsenäisen Suomen kehitystä, joka oli sodan aikana hetkellisesti katkennut: ”Kun nyt on kulunut viisikymmentä vuotta siitä, kun Suomi tuli itsenäiseksi, on isänmaamme kehittyneimpiä maita mitä maailmassa on.”²³⁰

Kokonaisuudessaan oppilaiden kirjoituksissa on osittain yhtäläisyyksiä oppilaitoksille kohdistetun materiaalin sekä yleisemmin aikakauden ajattelutavan kanssa. Ensinnäkin sekä aineistossa että nuorten kirjoituksissa tulee vahvasti esille aiempien sukupolvien työn arvostaminen, niin arjessa kuin sodassakin. Samalla näin ollen osoitetaan jälleen suomalaisten sitkeys ja isänmaallisuus kaikessa tekemisessä. Taistelutahto esiintyy myös siinä ajatuksessa, että Suomi taisteli aivan yksin talvi- ja jatkosodassa suurvaltaa vastaan, ja täten Suomen itsenäisyydestä alkaneen kehityskaaren katkenneen hetkellisesti. Lisäksi nuoret näkevät heille kohdistetun aineiston tekstien tavoin tulevaisuuteen keskittymisen olevan tärkeää sekä sotakorvausten mahdollistavan omalta osaltaan vähentävän menneeseen kiinnijäämisen. Huomattavimpana eroavaisuutena tietenkin esiintyy nuorten katsantotapa historiaan sukulaistarinoiden ja arjen kautta. Merkittävää silti mielestäni on, että nuorten käsitys sisällissodasta ei tuntuisi olevan yhtä ”valkoinen” kuin aineiston – siitä kielivät muun muassa moninaisemmat nimitykset tapahtumista.

²²⁸ Juhluvuoden itsenäisyysaineita 1968, 236.

²²⁹ Juhluvuoden itsenäisyysaineita 1968, esim. 232, 236, 240.

²³⁰ Juhluvuoden itsenäisyysaineita 1968, 246.

4 Suomalaisen yhteiskunnan kehitys

4.1 Presidentit parrasvaloissa

Suomen itsenäisyyden juhluvuoden teema ”kansanvaltaisen yhteiskunnan vaaliminen” antaa aineistolla mahdollisuuden esitellä myös itsenäisen Suomen johtajia eli tasavallan presidenttejä. Teksteissä usein korostetaan presidenttien osaavuuden, nopean päätöksenteon sekä hyvän pelisilmän vaikuttaneen Suomen menestykseen historian aikana. Lähdekriittisesti tulee kuitenkin muistaa, että lähes kaikki presidenttejä koskevat tekstit ovat muistelmia, joille on tyypillistä kyseessä olevan henkilön glorifointi virheiden etsimisen sijaan.

Vuosina 1919 - 1925 toimineesta ensimmäisestä Suomen tasavallan presidentistä Kaarlo Juho Ståhlbergistä aineistossa ei ole materiaalia toisten kirjoittamana. Sen sijaan hänen puheensa J.W. Snellmanin syntymäpäivänä vuonna 1883 Oulun suomalaisen yksityislyseon juhlassa on päässyt juhluvuoden toimikunnan toimesta luettavien listalle. Tuon puheen kautta lukijalle tulee selkeäksi Ståhlbergin näkemys Suomen kansan itsenäistymistarpeesta. Hän puhuu kuulijoilleen kansan yhtenäistymisestä sekä tärkeästä tehtävästä muiden kansojen joukossa käyttäen erinäisiä kielikuvia ja siteeraten suurten suomalaisten 1800-luvun kansalliskirjailijoiden tuotoksia tuoden näin ollen esille isänmaanrakkauden sekä tulevaisuuden toivon keskeisiksi elementeiksi suomalaisen kansan kehityksessä.²³¹ Täten puheen avulla aineistossa osoitetaan Ståhlbergin olleen jo varhaisessa vaiheessa ajamassa Suomen historian ja kansanvaltaisen yhteiskunnan merkittävää tapahtumaa, itsenäistymistä.

Vuosina 1931 - 1937 tasavallan presidenttinä toimineesta Pehr Evind Svinhufvudista aineistossa taas on muistelmia Jalmar Castrénin kirjoittamana. Muistelmissa käsitellään heidän pakomatkaansa Helsingistä punakaartilaisten vallatessa sisällissodan alkuvaiheessa senaattitalon. Castrén kuvailee aikoinaan Siperiassa karkotettuna olleen Svinhufvudin olleen kaikesta alkuvaiheen sekasorrosta huolimatta olleen luottavainen valkokaartilaisten voittoon sodassa, eikä hän näin ollen ollut tuntenut tuskaa aikaisemmasta päätöksestään ajaa Suomen itsenäistymistä vaan pysyi loppuun asti esittämässään vakaumuksessaan. Koko pakomatkan aikana hän olikin pysynyt

---

²³¹ Ståhlberg 1883, 273 - 275.

rautahermoisesti pelottomana, rauhallisena ja tyyneenä, ottaen tilanteen lähinnä jonkinlaisena seikkailuna.²³²

Castrén kertookin Svinhufvudin olleen mielestään paras mahdollinen matkakumppani, sillä tämä osasi pelkällä läsnäolollaan rauhoittaa muita mukana olleita ja kiperissäkin tilanteissa pystyi tekemään uskomattoman nopeita päätöksiä. Positiivista hänessä nähtiin myös lisäksi se, että korkeasta virastaan huolimatta hän ei säikähtänyt tai valittanut pakomatalla kohdanneita puutteellisia oloja.²³³ Edellä esitetyillä seikoilla on varmasti haluttu osoittaa nuorisolle, että Svinhufvudilla oli jo ennen presidenttikauttaan laaja tietämys ja näkemys Suomen oloista sekä hänellä olevan monia hyviä ominaisuuksia kansanvaltaisen yhteiskunnan johtamiseen.

Eniten Suomen tasavallan presidenteistä käsitellään kuitenkin ylivoimaisesti vuosina 1944 - 1946 Suomea hallinnutta Carl Gustaf Emil Mannerheimia, joka oli keskeisissä tehtävissä kaikissa kolmessa kansanvaltaisen yhteiskunnan säilymistä horjuttavissa sodissa – sisällissodassa, talvi- ja jatkosodassa. Noiden kaikkien uhkien torjuminen osoitti kuinka erinomainen hän oli tehtävissään:

”Sodan marsalkka Mannerheim joutui Suomeen palattuaan toimimaan kolmen sodan ylipäällikkönä. Kun ottaa lisäksi huomioon, että kaikki nämä sodat käytiin erilaisissa olosuhteissa, on myönnettävä, että ne eri tilanteet, joiden eteen ylipäällikkö joutui ja joiden ratkaisuista hän joutui kantamaan vastuun, olivat monilukuiset.”²³⁴

Kaikissa sodissa oman armeijan vahvuus, vastustaja sekä olosuhteet siis vaihtelivat, minkä johdosta vanhoihin suunnitelmiin ja strategioihin ei voinut automaattisesti tuudittautua. Näiden seikkojen vuoksi Mannerheimin tietojen ja taitojen kuvaillaan hioutuneen täyteen huippuunsa, johon kukaan muu ei olisi kirjoittajien mielestä pystynyt. Esimerkiksi nostetaan sisällissodan vaihe, jolloin hän ymmärsi kuinka tärkeää oli sekä psykologisesti että kansallisesti näyttää valkokaartilaiden voittaneen sisällissodan ennen

---

²³² Castrén 1944, 238 ja 241.

²³³ Castrén 1944, 241.

²³⁴ Airo 1951, 397.

apuna olevien saksalaisten saapumista maahan.²³⁵ Kokonaisuudessaan aineistossa ei esitetäkään minkäänlaisia kritisointeja sille, että Mannerheim asetettiin lähes Jumalan tasolla: ”Hänhän oli – siinä määrin kuin yhdelle ainoalle miehelle on mahdollista – pelastanut isänmaan ja, niin ansiokkaina ja ihailtuja kuin hänen avustajansa olivatkin, päätään pitempi näitä juhlittuja miehiä.”²³⁶ Hän oli täten koko Suomen tarvitsema mies, jonka vierellä kalpenivat monet muut.

Mielenkiintoista onkin, että teksteissä korostetaan Suomen sotien merkitystä Mannerheimin taitojen hioutumiseen huippuunsa, eikä tutkimuksien tavoin tuoda esille Mannerheimin menneisyyttä Venäjän armeijan palveluksessa muun muassa sodassa Japania vastaan. Lisäksi hän toimi ensimmäisen maailmansodan aikana rintamakomentajana, minkä ansiosta muun muassa miehistön säästämisen ja huollon merkitys syöpyivät hänen mieleensä.²³⁷ Sattumaa tai ei, tuntuisi että tässäkin kohtaa on haluttu korostaa Suomen omalaatuista kehitystä sivuuttaen kansainvälisten suuntauksien vaikutusta kokonaisuudessa.

Lisäksi oppilaille kohdistetussa aineistossa korostetaan Mannerheimin olleen rauhallinen kaaoksellisissakin tilanteissa, toimineen aina aatteensa mukaisesti täsmällisesti ja huolellisesti sekä halunneen olla aina ajan tasalla sotien viimeisimmistä käänteistä – ja näitä periaatteita hän vaati myös kaikilta alaisiltaan. Lisäksi hänestä muodostuu kuva hyvänä kuuntelijana, joka pohti tarkoin hätiköimättä kuulemaansa, otti huomioon monien eri tahojen eri mielipiteet ennen varsinaista päätöksentekoa ja toimeksiantoja pelkäämättä kuitenkaan mahdollisia esteitä.²³⁸ Merkittävää mielestäni kuitenkin on, että aineistossa keskitytään yksinomaan Mannerheimin toimiin sodissa eikä laisinkaan tasavallan presidenttinä, sillä tutkimuksissa on laajalti yhdytty näkemykseen Mannerheimin keskeisestä roolista Suomen irtautumisessa toisesta maailmansodasta. Lisäksi hän muodosti presidenttikaudellaan hyvät ulkopoliittiset linjat, joista hänen seuraajansa Juho Kusti Paasikiven oli mahdollisuudet jatkaa vuosina 1946 - 1956.²³⁹

---

²³⁵ Heinrichs 1957, 546.

²³⁶ Landtman 1919, 167.

²³⁷ Visuri 2015, 16 - 17, Porvali 2017, 121 - 123.

²³⁸ Airo 1951, 396 - 397.

²³⁹ Visuri 2015, 11, 249.

Paasikivi näkyy aineistossa omien puheidensa lisäksi Jan-Magnus Janssonin artikkelissa, joka käsittelee Paasikiven toteuttamaa politiikkaa. Paasikivi saa tuossa tekstissä nimityksen isänmaallinen mies. Hän oli nimittäin se henkilö, joka ymmärsi Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden parantamisen elinehdon jo ennen talvisodan syttymistä. Täten päästessään muutaman vuoden jatkosodan päättymisen jälkeen presidentin tehtäviin hän ryhtyi siis systemaattisesti luomaan kansan mieliin kuvaa maiden yhteistyön mahdollisuudesta korostaen eriytymisen vaarallisuutta saamastaan kritiikistä huolimatta. Jansson sanoo Paasikiven olleen epätietoisuus kaikissa toimissaan – hän ei mielistellyt ketään, vaan teki monia raskaita ja epämiellyttäviä päätöksiä ottaen kaikesta täyden vastuun.²⁴⁰ Edellä mainitut seikat näkyvät omalta osaltaan selkeästi myös Paasikiven omista puheista vuosina 1944 ja 1947. Niissä nimittäin korostetaan luottamuksellisia suhteita itäiseen naapuriin, valetaan kansaan uskoa isänmaalliseen yksimielisyyteen ja yhteishenkeen sekä kannustetaan ponnistuksiin Suomen hyväksi.²⁴¹

Yleisesti tutkimuksissa on nostettu Paasikiven ansioksi juuri edellä esitetty hyvien suhteiden ylläpito itäiseen naapuriin sekä välirauhansopimuksen täyteen pano. Hänestä on myös edellisen kuvauksen kaltaisesti jäänyt laajalti kuva sinnikkäänä ja pelottomana, mikä osoittautui muun muassa jatkuvana työnä epäluulojen poistamiseksi kansojen välillä sekä uskona puolueettomuuden takaavan rauhallisen yhteiselön. Tuon kaiken nähdäänkin konkretisoituneen esimerkiksi vuonna 1948 allekirjoitettuna YYA-sopimuksena. Hänen on lisäksi todettu joutuneen taiteilemaan kansan suosion, valvontakomission ja Neuvostoliiton vaatimusten välillä aikana, jolloin sekä sisä- että ulkopolitiikan olot olivat todella epävarmoja. Siksi hänen taitonsa tunnustettiin ja häneen luotettiin jopa kansainvälisellä tasolla.²⁴²

Suomen itsenäisyyden juhluvuonna 1967 tasavallan presidentin toimessa oleva Urho Kaleva Kekkonen on esille teksteissä vain omien puheidensa kautta. Niiden kautta lukijalle käy kuitenkin selville, että Kekkonen otti tehtävänsä kansanvaltaisen yhteiskunnan päämiehenä vakavasti jatkaen Paasikiven aikaisen politiikan suuntaviivoja. Lisäksi puheet osoittavat hänen ymmärtävän aikojen muuttuvan kiihtyvään

---

²⁴⁰ Jansson 1958, 369.

²⁴¹ Paasikivi 1944, 395 ja 1947, 397.

²⁴² Visuri 2015, 250 - 252 sekä Porvali 2017, 139 ja 150 - 151.

kansainvälisyyden suuntaan, joka vaatii suomalaisen kulttuurin avautumista. Samalla hän luo uskoa Suomen nuorisoon ja kannustaa heitä ottamaan ohjat loistokkaasta tulevaisuudesta.²⁴³

Teksteissä ei ole minkäänlaisia mainintoja siitä, että vielä ennen ensimmäisen maailmansodan loppumista Suomessa oli suunnitelmia monarkiasta tasavaltaisuuden sijaan, ja että tuota näkemystä kannattivat monet myöhemmin tasavallan presidenttinä toimineet henkilöt kuten P.E. Svinhufvud, C.G.E. Mannerheim ja J.K. Paasikivi. Mikäli suunnitelma olisi toteutunut, maan kuninkaaksi oli valittu Hessenin prinssi Friedrich Karl Saksasta. Ajatuksena oli, että liitto Saksan kanssa olisi vahvistanut Suomen itsenäisyyden ja aseman kansakuntien joukossa. Saksan hävittyä maailmansodan mielipiteet kuitenkin muuttuivat Suomessa, eduskunta taipui tasavaltaisuuden puolelle ja Hessenin prinssi kieltäytyi kruunusta.²⁴⁴ Aineistossa on siten tietoisesti haluttu häivyttää tämä kansanvaltaisen yhteiskunnan ”harhapolku” esittäen kehityksen selkeäksi, suoraviivaiseksi kohti nykyistä tilaansa. Samanlaista demokratian voittokulun tuottamista nimittäin esiintyi juhlavuoden lehdistössä, kun kirjoituksissa korostettiin Ståhlbergin valintaa tasavallan presidentiksi vuonna 1919 mainitsematta lainkaan edellistä suunnitelmaa Suomesta monarkiana.²⁴⁵

Toinen merkittävä huomio on se, ettei aineistossa myöskään käsitellä laajemmin demokratiaa esimerkiksi eduskunnan toiminnan tai äänioikeuden kehityksen kautta. Kenties näiden on ajateltu olevan liian kaukaisia aiheita aineistoa lukeville nuorille – päämiesten korostaminen on mielenkiintoisempaa ja heihin kiinnittyminen helpommin hahmotettavissa. Presidentti-instituution korostaminen toisaalta laajemmalti yleistä aikakauden yhteiskuntaopin oppikirjoille, jotka aineiston kaltaisesti korostivat demokraattisen kansakunnan tarvitsevan vahvoja johtajia ja täten presidenttien toimijuus nousi eduskunnan yläpuolelle. Eduskunnan käsittely typistyiikin oppikirjoissa rakenteiden ja tehtävien tarkasteluun. Erytystä 1960-luvun oppikirjoille oli myös pitkän aikavälin katsannossa suomalaisen vaalijärjestelmän kriittinen esittely nostamalla keskusteluun pohdittavaksi esimerkiksi ongelman siitä, että vaikka kansalaiset valitsevat vaalein

---

²⁴³ Esim. Kekkonen 1962a, 114 ja 1962b, 118.

²⁴⁴ Porvali 2017, 8 - 12, 62.

²⁴⁵ Lindgren 2012, 22.

edustajat, he eivät voi myöhemmin vaikuttaa heidän päätöksiinsä.²⁴⁶ Lisäksi hyvinvointivaltiokehityksen myötä tasa-arvo ja solidaarisuus olivat keskeisiä teemoja ajan oppikirjoissa.²⁴⁷

4.2 Kansanvaltaisen yhteiskunnan haasteet

Sotien lisäksi kansanvaltaisen yhteiskunnan haasteita ja jopa eräänlaisia vaaranpaikkoja käydään aineistossa laajemmin niin menneisyydessä kuin tulevaisuudessakin. Yksi näistä on demokratian säilyttäminen, joka koetaan tärkeäksi osaksi Suomen valtiollisia laitoksia. Aineistossa tuodaan siten esille näkemys, kuinka jokaisen tulisi toteuttaa demokraattista periaatetta aina kansalaisesta tasavallan presidenttiin asti. Demokratian muodoiksi täten luetellaan olevan esimerkiksi yksikamarinen eduskunta, parlamentaarinen hallitusjärjestelmä, yleinen ja yhtäläinen äänioikeus. Noilla kansanvaltaisen yhteiskunnan elimillä kerrotaan pyrittävän edistykseen ja sosiaalisiin uudistuksiin, luovan Suomelle parhaimman tulevaisuuden.²⁴⁸

Samankaltaista demokratian ihannointia ja kyseenalaistamattomuutta oli 1960-luvun yhteiskuntaopin oppikirjoissa. Demokratia nimittäin esitettiin nuorille parhaimpana mahdollisena hallintomuotona, joka oli yleisesti käytössä länsimaissa. Samalla demokratian hyötyjä painotettiin vertaamalla hallintotapaa diktatuuriin.²⁴⁹

Edelliseen aiheeseen yhdistyy selkeästi aineistossa rauhan säilyttämisen periaate ja omien vapauden rajojen tunnistaminen.²⁵⁰ Suomen tapauksessa tämä näyttää kytkeytyvän aineistossa vahvasti suhteisiin Neuvostoliittoon, jotka vaativat ponnistelua, neuvotteluja, pitkäjänteistä työtä heti sodan päätyttyä. Keskeisinä elementteinä suhteiden parantamiseen luetellaan johdonmukaisuus ja avoimuus, kaiken kaikkiaan luottamuksen hankkiminen epäluuloja poistamalla ja naapurisopua ylläpitämällä. Tuota työtä on siis pitänyt tehdä ja tulee harjoittaa jatkossakin.²⁵¹

Aineistossa tuodaan lisäksi vahvasti esille kuinka Suomen tulee laajentaa ystävyyssuhteita muuallekin kuin itäiseen naapuriin. Kuten aikaisemmin suomalaisuutta

---

²⁴⁶ Hämäläinen 2014, 83 - 86.

²⁴⁷ Koski 1999, 35.

²⁴⁸ Paasikivi 1944, 396.

²⁴⁹ Hämäläinen 2014, 82 - 83.

²⁵⁰ Niiniluoto 1957, 469.

²⁵¹ Kekkonen 1962a, 114.

käsitellessäni totesin, kansainvälisyys voidaan kokea uhkaavana tekijänä kansallisromantiikalle ja suomalaisille perinteille, mutta samalla se esitetään aineistossa eräänlaisena välttämättömyytenä, sillä Suomeenkin on koittanut ”uusi aika”:

”Jos emme uskalla asettua vuorovaikutukseen kaikkien kansojen, toisten kulttuuripiirien kanssa, syntyy kansallisen omahyväisyyden seisova lammikko, jossa pian kaikki terve kasvaminen tukehtuu. Sama tulos, jos häpeämme jotakin ikivanhaa itsessämme tai jos esimerkiksi surkuttelemme maantieteellistä asemaamme. Kestävä kansallinen kulttuuri ei missään synny – paradoksaalista kyllä – ilman mitä vilkkainta kansainvälistä kosketusta ja vuorovaikutusta.”²⁵²

Kehitykselle esitetään kuitenkin ehto, jonka mukaan ulkomaiset vaikutteet tulee poimia harkiten ja muotoilla ne omaan kulttuuriin sopiviksi eikä vain kopioida muita – kuten esitin jo kappaleessa kaksi. Toisten kulttuurien oletetaan aineistossa silti rikastuttavan suomalaista kulttuuria. Urho Kekkonen esimerkiksi toteaa, että ”Maailmamme olisi köyhä, jos siinä olisi vain yhdenlaisia rotuja, kansoja, uskontoja, katsomustapoja ja mielipiteitä. Meidän tulisi oppia rakastamaan elämää, ja kaikkea inhimillistä elämää, sen koko rikkaudessa ja moninaisuudessa.”²⁵³ Täten suomalaisten tulee tehdä uudelleenarviointeja kulttuuristaan, harjoittaa jo aikaisemmin mainittua tervettä itsekritiikkiä.²⁵⁴

Teksteissä esitetään väite, että kansainvälisyyden kautta Suomella olisi myös paremmat mahdollisuudet toteuttaa kansallista tehtäväänsä ja auttaa muita, etenkin kehitysmaita. Suomella ei nimittäin nähdä olevan siirtomaavallan ajoista periytynyttä ”valkoisen miehen taakkaa”. Lisäksi lukijoille huomautetaan, että Suomella on historiansa kautta omakohtaista kokemusta olla alistettuna, kohdata ennakkoluuloja kansan kypsymättömyydestä osata esimerkiksi äänestää ja kehittää korkeakulttuuria.²⁵⁵ Omaperäisyydellään suomalaisilla on myös mahdollisuus antaa muille kansoille jotakin

---

²⁵² Kekkonen 1962b, 118.

²⁵³ Kekkonen 1962b, 119.

²⁵⁴ Aura 1959, 189.

²⁵⁵ Kekkonen 1962b, 119.

erikoista heidän kulttuuriinsa, vaikka taloudellisilla voimavaroilla Suomi ei pystykään kilpailemaan muiden kansojen keskuudessa.²⁵⁶

Aikakauden yhteiskuntaopin oppikirjoissa esiintyi samankaltaista ajattelutapaa Suomen tarpeesta suuntautua ulkopuolelle ja integroitua kiihtyvään globalisaatioon. Lisäksi Suomelle osoitettiin olevan vaarallista suuntautua vain joko itään tai länteen. Oppilaille kohdistetun materiaalin sijaan oppikirjojen näkökulmana toimi kuitenkin vahvemmin taloudellinen yhteistyö ja sen tuomat mahdollisuudet Suomelle kehittyä – etenkin taloudellisen kasvatuksen teemavuonna 1967.²⁵⁷

Keskeisin huoli aineistossa liittyy kuitenkin suomalaisten luontosuhteeseen sekä elinkeinorakenteen muutoksen tuomiin lieveilmiöihin. Suomalaisten nähdään etäännyneen luonnosta ja sen positiivisista vaikutuksista teollistumisen myötä. Ilmari Hustich toteaaakin vuoden 1961 artikkelissaan ”Kuinka Suomi on muuttunut” aikaisempien sukupolvien eläneen paremmin yhteisössä luonnon kanssa kuin 1960-luvun ihmisten, jotka voivat käyttää toimissaan käsivoimien sijaan väkivaltaista jälkeä aikaansaavia teknisiä välineitä ja tuhota tahtomattaankin luontoa. Suomalaisten tulisikin tekstin mukaan muistaa tulevaisuudessakin, että luonnolla on monia positiivisia vaikutuksia, kuten aistien herkistäminen ja läsnä olemisen tärkeydestä muistuttaminen. Lisäksi luonto luo yhteyttä menneisiin sukupolviin, sillä erinäiset polut ja kalliomaalaukset kielivät jonkun käyneen kyseisessä paikassa aikaisemmin. Samalla Hustich kuitenkin muistuttaa, että tulee muistaa tuon ajan takapajuisuus, ihmiset kokivat köyhyyttä, pulaa ja turvattomuutta, joutuivat taistelemaan karua luontoa vastaan. Täten ihmisten voimavarat menivät täysin arkipäivistä selviämiseen ja ympäristö vaikutti kaikkeen toimintaan sekä arvokkaina pidettyihin hyveisiin. Haasteeksi muodostuu täten, että suomalaisten tulisi vahvemmin muistaa lyhytnäköisten toimien vaikuttavan tuleviin sukupolviin. Vaarana on myös uudenlaisten paineiden, jotka kohdistuvat yhteisöä vahvemmin yksilöihin, muodostuvan liian suuriksi kantaa.²⁵⁸

Myös 1960-luvulla käytetyissä yhteiskuntaopin oppikirjoissa esiintyi tarkasteluja yhä kiihtyvästä teknologian kehityksestä ja tehokkuuden vaatimuksesta. Ristiriitaista aiheen

---

²⁵⁶ Aura 1959, 189.

²⁵⁷ Arola 2014, 223 ja Hämäläinen 2014, 80.

²⁵⁸ Hustich 1961, 521 - 524.

käsittelyssä oli kuitenkin, että talouskasvu pyrittiin esittämään nuorille ihannoivasti, vaikka samalla kehityssuunnasta oltiinkin huolissaan. Suomea koskeviksi uhkakuviksi nähtiin muun muassa lisääntyvät ympäristöongelmat sekä kasvavat tuloerot kansalaisten ja alueiden välillä.²⁵⁹

Kehityksen maanviljelysmaasta teollisuusmaaksi kerrotaan analysoitavissa teksteissä alkaneen Suomessa myöhemmin kuin muissa kansakunnissa, vasta talvi- ja jatkosodan jälkeen – sotakorvauksista sekä jälleenrakentamisesta huolimatta. Se loi paljon positiivisia vaikutuksia kuten kylien elävöitymistä bensiiniasemien ja kahviloiden kautta, tehostuneiden työvälineiden mahdollistavan vapaa-ajan, tieverkostoiden parantumista ja uusien ammattikuntien syntymistä. Kuitenkin aineistossa esitetään huoli tuosta sangen nopeasta muutoksesta: se kasvattaa sukupolvien välille kuiluja erilaistuvien elämäntapojen myötä, suuntaan massiivista maassamuutto pääkaupunkiseudulle aiheuttaen asuntopulaa ja asettaa Suomen alueet eriarvoiseen asemaan muodostaessaan teollistumisen myötä ydin- ja äärialueita.²⁶⁰

Urho Kekkonen osoittaa aineistoon kuuluvassa puheessaan, että Pohjois-Suomi ja Itä-Suomen rajaseudut ovat jääneet jälkeen kehityksessä. Hän esittää avoimesti ihmetyksensä siitä, että pyrkimyksiä alueiden auttamiseksi on vastustettu kannattamattomuuteen vedoten: ”Taloudellisen kasvun pohjana on kuitenkin koko väestön taloudellinen aktiviteetti ja sen saavuttamiseksi tarvitaan tulojen tasoittamista vaikeimmassa asemassa olevien hyväksi, koska vain täten kansakunnan kaikki ihmisten voimavarat saadaan hyödylliseen käyttöön.”²⁶¹ Siksi ei tulisikaan tuudittautua ajatukseen, että Suomessa varallisuuserot ovat pienimpiä maailmaan verrattuna, vaan toimissa tulisi pyrkiä jatkossakin yhtenäistämään kansaa vastakkaisuuksien sijaan.²⁶²

Suomen itsenäisyyden juhluvuoden kontekstista huolimatta oppilaitoksille ole valittu luettavaksi vain korupuheita sisältäviä tekstejä vaan myös yhteiskunnan ongelmakohtiin tartutaan rohkeasti. Tähän on voinut osaltaan vaikuttaa 1960-luvulla vaikuttanut opiskelijaradikalismi, joka pakotti koulujen yhteiskunnallisen keskustelun ilmapiirin vapautumiseen. Siten monia asioita ryhdyttiinkin kyseenalaistamaan nostamalla esiin

---

²⁵⁹ Hämäläinen 2014, 76.

²⁶⁰ Hustich 1961, 524 - 528.

²⁶¹ Kekkonen 1962a, 115.

²⁶² Kekkonen 1962a, 115.

aiemmin vaiettuja aiheita. Samoin aikakautena koulujen oppikirjoissa alkoi painottua suuntaus kriittisempiin keskusteluihin yhteiskunnasta, vaikka toisaalta nuorisolle tahdottiin muodostaa kuvaa menestyneestä valtiosta.²⁶³ Tämä osoittaa halua kehittyä ja parantaa yhteiskuntaa edelleen.

4.3 Nuorisossa on tulevaisuus

Historian käsittelyn lisäksi keskeisenä teemana oppilaille esitetään Suomen tulevaisuus. Tutkimusten mukaan ihmisten tulevaisuuden odotukset ovatkin yksi osa historiatietoisuuden kokonaisuutta:

”Historialla tarkoitetaan tietoa ajassa alati tapahtuvasta, ihmisen ja heidän yhteisöjensä aikaansaamasta muutoksesta. Aika virtaa ja täyttyy toimijoiden aikomuksista ja teoista, ja historia on kertomus niistä. Koska aika virtaa myös eteenpäin, ihmisen historiatietoisuus rakentuu paitsi menneisyyden selittämisestä myös tulevaisuuden odotuksista. Odotushorisontti kuuluu historiatietoisuuteen yhtä olennaisesti kuin menneisyyden perspektiivikin.”²⁶⁴

Tulevaisuuden keskeisenä toimijana aineistossa nähdään nuoriso. Aiheen nouseminen aineistossa ei siis sikäli yllätä, sillä materiaalihan oli kohdistettu oppilaitoksissa oleville nuorille. Nuorison korostaminen teksteissä on varmasti tuonut tekstejä lähemmäksi oppilaita sekä luoneen usko siitä, että heidän ajatuksensa ovat tärkeitä ja kuulemisenarvoisia.

Ensinnäkin aihe tulee esille kansansivistystä korostavissa näkökannoissa: kouluttautumisen aloittaminen varhain koetaan tärkeäksi, kasvattajilla nähdään olevan merkittävä velvollisuus kohottaa kansan henkistä tasoa sekä kasvattaa nuoriso ottamaan vastuun isänmaastaan – tuolloin he pystyisivät parhaimpaan suoritukseensa, kun aika vaatii heidän urotekojaan.²⁶⁵ Kasvatukselta toivotaan kaiken kaikkiaan myös avointa ja

---

²⁶³ Arola 2014, 224 ja Hämäläinen 2014, 67.

²⁶⁴ Rantala & Ahonen 2015, 14.

²⁶⁵ Aura 1959, 189.

suvaitsevaa ilmapiiriä, sillä nuo opetukset näkyvät myöhemmin yhteiskunnan toiminnassa:

”Haluaisin, että kasvaisitte siihen todelliseen ihmisten ja kansojen väliseen veljeyteen, mikä ei tee eroa värin, rodun, sivistysasteen tai kulttuuripiirin, yhteiskuntajärjestelmän tai maailmankatsomuksen toisenlaisuuden takia ja mikä ei ole pelkkä juhlatilaisuuksien puheenparsi, vaan elämänasenne, kaiken perustana oleva tunto ihmisten yhteenkuuluvaisuudesta ja ihmiskunnan kohtalonyhteydestä.”²⁶⁶

Teksteissä nuorisoa puhutellaan lisäksi useasti suoraan. Heitä pyydetään muun muassa pitämään huolta kansan yhtenäisyydestä muistuttamalla Suomen historian traagisista hetkistä kuten sodista. Täten etenkin sisällissota esitetään varoittavana esimerkkinä siitä kuinka sisäinen eripuraisuus on tuhoisampaa kuin vihollisen hyökkäys ja samalla se mahdollistaa ulkoisten tekijöiden tunkeutumisen Suomen asioihin. Talvi- ja jatkosota sen sijaan osoittivat yhtenäisyyden voiman maan pelastamiseksi vaaran uhatessa, mikä mahdollisti vapauden Suomen kansalle. Tuohon yhtenäisyyteen rinnastetaan myös suomalaisten arvojen varjeleminen, aiempien sukupolvien kunnioittaminen sekä isänmaanrakkauden ja puolustustahdon ylläpitäminen. C.G.E. Mannerheim vetoaa erityisesti näihin seikkoihin pohtiessaan Suomen tulevaisuutta muistelmissaan:

”Jos pysymme uskollisina itsellemme ja kaikissa kohtalon vaiheissa yksimielisesti ja järkyttämättä pidämme kiinni niistä arvoista, jotka tähän päivään asti ovat olleet suomen vapauden perustuksena – isiltä periytystä uskosta, isänmaanrakkaudesta, päättäväisestä ja uhrivalmiista puolustustahdosta -, niin suomen kansa voi lujasti luottavaisena katsoa tulevaisuuteen.”²⁶⁷

Nuorisoa muistutetaan, että jotta kansa pystyisi rakentamaan tulevaisuuttaan, sen tulisi pystyä tunnustamaan menneisyyden erehdykset käsittelemällä avoimesti historian tapahtumia. Esimerkiksi Mannerheimin muistelmissa esitetään, että siten pystytään

---

²⁶⁶ Kekkonen 1962b, 118.

²⁶⁷ Mannerheim 1952, 496.

oppimaan virheistä ja välttämään sudenkuoppiin astumisen uudestaan: ”Kehitys ei pysähdy, tulevaisuus on edessämme kaikkine vaatimuksineen, ja ne on kyettävä kohtaamaan viisaasti ja selvänäköisesti. Menneiden sukupolvien kalliisti ostetuista kokemuksista on tulevien polvien opittava välttämään niiden erehdyksiä.”²⁶⁸ Myös J.K. Paasikivi toistaa tätä viisastumisen ajattelutapaa muistuttaessaan tosiasioiden tunnustamisesta.²⁶⁹ Urho Kekkonen taas korostaa tilintekoa menneisyyden kanssa uuden aikakauden avaimeksi.²⁷⁰

Kaiken lisäksi Kekkonen osoittaa tyytyväisyytensä siihen, että nuoriso on käsittänyt Suomen olevan osa kansainvälistä maailmaa, joka vaatii sulkeutumisen sijaan kanssakäymistä muiden kansojen kanssa:

”Siinä ennakkoluulottomassa etsimisessä, jonka olen suureksi mielihyväkseni havainnut virinnee ylioppilasnuorison ja nuoren sivistyneistön parissa, näen rohkaisevan osoituksen rehellisestä pyrkimyksestä löytää suomalaiselle kulttuurille ja yhteiskunta-ajattelulle uuden ajan vaatimusten mukainen kestävä kansallinen perusta. Nuoret tuntevat ilmeisesti selvemmin kuin vanhat, että maailma on astunut uuteen historialliseen aikakauteen.”²⁷¹

Hän uskoo täten vakaasti suomalaisen nuorison löytävän parhaat keinot toteuttaa kansakunnan vapauden ja itsenäisyyden varjelemisen tehtävässä omalla parhaaksi katsomalla tavallaan.

4.4 Nuorten kuvailema tulevaisuus

Nuoret näkevät kirjoitelmissaan Suomen tulevaisuuden²⁷² melko synkkänä. He tiedostavat, että maataloudessa on liikaväestöä eivätkä kaikki enää pysty elättämään

²⁶⁸ Mannerheim 1952, 494.

²⁶⁹ Paasikivi 1944, 395.

²⁷⁰ Kekkonen 1962a, 116.

²⁷¹ Kekkonen 1962b, 118.

²⁷² Nuorten kirjoituskilpailun esseissä oppilaat käsittelevät Suomen tulevaisuutta aiheotsikoilla ”Maaseudun tulevaisuuden mahdollisuudet”, ”Suomen maatalouden tulevaisuus”, ”Maaseutu muuttuu”, ”Pienen kansakunnan mahdollisuudet nykymaailmassa”, ”Kotiseutuni kehitys”, ”Kotikuntani kehittämismahdollisuudet”, ”Kotiseutuni tulevaisuudennäkymiä”, ”Mitä yhteiskunnallista muutosta odotan eniten” sekä ”Yhteiskunnallinen epäkohta, jonka haluaisin muuttaa”. Täten nuoret ottavat kantaa tulevaisuuteen sekä lähiympäristönsä että maailmanpolitiikan tasolla yhteensä 16:sta kirjoitelmalla.

itseään alalla. Yhdeksi merkittäväksi tekijäksi ongelmatilanteelle mainitaan sodan jälkeinen evakoiden²⁷³ asuttaminen, joka keskittyi maaseudulle ennen kaikkea sen vuoksi, ettei evakkoon lähteneillä ihmisillä ollut juurikaan ammattitaitoa muihin kuin maatalouden töihin. Lisäksi vähitellen teollisuuden mukana tuomat tehokkaat työvälineet kuten traktori, leikkuupuimuri ja lypsykone vähensivät tarvetta ihmistyövoimalle. Nuoret näkevätkin, että perinteinen maaseudun elämä on muutoksenalainen ja tulevaisuudessa maatalon toiminta yhä vahvemmin koneellistettu, tavoitteenaan maksimaalinen tehokkuus ja kustannusneutraalisuus.²⁷⁴

Nuoret eivät kuitenkaan tyydy kirjoituksissaan vain esittämään synkkää mielikuvaansa maataloudesta vaan esittävät monia parannusehdotuksia. Tärkeimmäksi lääkkeeksi nuoret nostavat tilojen mahdollisuutta erikoistua tietylle yksittäiselle maatalouden saralle. Erikoistumisen myötä tilalliset voisivat keskittää kaikki voimavaransa ja maksimoida elinkeinonsa hyödyt. Toimenpide vaatisi kuitenkin oppilaiden mielestä vahvemmin tilallisten keskinäistä yhteistyötä, joka taas minimois mahdollisia riskejä kuten katovuosien katastrofia. Päättäjiltä nuoret toivoisivat lainsäädännöllistä apua maaseutujen synkkään tilanteeseen – esimerkiksi valtionlainan uudistuksilla tilojen suurentaminen mahdollistuisi. Lisäksi koulutusta laajentamalla valtiovalta turvaisi maaseudun väestön edellytykset työskennellä tarvittaessa teollistuneissa kaupungeissa, sillä oppilaiden mielestä ammattitaidon puute on yksi keskeisimmistä esteistä liikaväestön purkautumiselle. Kolmanneksi kirjoituksissa toivottaisiin maaseudun turismin tukemista niin rahallisesti kuin markkinoinnillisesti.²⁷⁵

Kirjoituksissa esitetään kuitenkin ymmärrystä asioiden hoitamisen vaikeudesta. Oppilaat ottavat muun muassa sen huomioon, että suomalaisten maataloustuotteiden vientimahdollisuudet ovat pienet kysynnän puutteen ja tuotannon kalleuden vuoksi. He ymmärtävät lisäksi, että uudistukset vaativat suuria taloudellisia ponnistuksia, jonka vuoksi mikään ei tapahdu hetkessä. Kuten aineistossa, myös oppilaat toivoisivatkin

---

²⁷³ Sodan jälkeen tosiaan evakoiden asuttaminen painottui maaseudulle. Syynä oli osaltaan kaupunkien asuntopula. Pientiloja perustettiin etenkin Pohjois- ja Itä-Suomen alueelle. Vaikka julkinen valta oli auttanutkin näin kansalaisiaan, monet kokivat myöhemmin jääneensä oman onnensa nojaan, joutuivat tyytymään vähempään keinoissa oloissa ja osittain väliaikaisissa sijoituspaikoissa. Visuri 2015, 129 - 130 sekä Holmila & Mikkonen 2015, 101 - 106.

²⁷⁴ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, esim. 71 - 73, 221.

²⁷⁵ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, esim. 28 - 30, 72, 91 - 92, 96, 125.

toimissa ennen kaikkea pitkäjänteistä ja harkittua suunnittelua eivätkä hätiköityjä ratkaisuja. Kokonaisuudessaan nuoret selkeästi kokevat maatalouden tulevaisuuden parantamisen olevan ratkaiseva tekijä Suomen elinvoimaisuudelle.²⁷⁶

Laajemmalti kotiseutujen tulevaisuuden näkymät koetaan myös melko lohduttomana. Lähes jokainen oppilas kirjoittaa siitä kuinka nuoret muuttavat pois synnyinsijoiltaan töiden perässä ja vuosi vuodelta kylät autioituvat entisestään. Kirjoituksissa toivotaankin, että kotiseutujen elinkeinoelämää voitaisiin monipuolistaa. Esimerkiksi verohelpotusten arvellaan olevan yksi keino houkutella teollisuutta alueelle. Asukkaita haluttaisiin kannustaa aikaisempaa enemmän yritteliäisyyteen, kuten lomakyläperustamiseen, sekä valaa uskoa omiin kykyihin luottamiseen ja halua vaikuttaa paikkakunnan asioihin. Erilaiset tapahtumat taasens lisäisivät viihtyisyyttä, mikä omalta osaltaan voisi edistää nuorten halukkuutta jäädä kotiseudulle. Suurena huolena kuitenkin esitetään, että kuntaliitokset karsivat entisestään elämää kylillä ja siirtävät palveluita kauemmas tarvitsijoistaan. Ainoana valonpilkahduksena oikeastaan kirjoituksissa nähdään asiassa se, että useimmat poismuuttaneet saapuvat kesäisin turisteina takaisin alueelle elävöittäen ja rikastuttaen kylää.²⁷⁷

Nuorten huolet ovat tutkimusten valossa varteenotettavia, nimittäin sotakorvauksien maksamisesta alkanut teollistumisen uusi vaihe kiihdytti omalta osaltaan kaupungistumista Suomessa 1950-luvulla – yhä useampi joutui muuttamaan töiden perässä etenkin Keski- ja Itä-Suomen maaseudulta kasvukeskuksiin. Samalla kuitenkin myös muutto Ruotsiin, jossa oli työvoimapula ja palkkaa maksettiin huomattavasti enemmän kuin Suomessa, houkutteli yhä useampia paremman tulevaisuuden toivossa. Ajankuvaan kuului myös maaseudun elinkeinoelämän uudistuminen työntekoa nopeuttavien työvälineiden kuten traktorin ja moottorisahan muodossa. Täten maaseudulle jäi voimavaroja uudella tavalla erityisesti omavaraisuuteen keskittymiseen.²⁷⁸

Suomessa koko yhteiskuntaa koskevia muutoksia oppilaat kaipaavat kirjoituksissaan alkoholilainsäädäntöön väkevien juomien vähentämiseksi, kiihkomielisestä

²⁷⁶ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 28 - 31.

²⁷⁷ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 54, 92, 94, 97.

²⁷⁸ Meinander 2014, 255 - 256.

isänmaallisuudesta irrottautumiseen, kotikoulujen poistamiseen ja aborttilainsäädäntöön. Lisäksi kouluopetuksen toivottaisiin kannustavan enemmän nuoria itsenäiseen työskentelyyn sekä innostavan tiedonhakuun.²⁷⁹ Nämä osoittavat jälleen nuorison olevan valveutuneita yhteiskuntansa tilasta ja esittävän konkreettisia parannusehdotuksia. Täten he haluavat isänmaallisuus-kappaleen tavoin kehittää yhä kotimaataan.

Maailmanpolitiikan mittakaavassa nuoret kokevat yhteistyön muiden maailman kansojen kanssa olevan tärkeää Suomelle. Yhteistyön nähdään olevan merkittävä muun muassa taloudelliselle kehitykselle, sillä kumppanuuksien avulla erikoistuminen mahdollistuu. Samalla kuitenkin oppilaiden mielestä tulee muistaa, että tämän kaltainen kehitys altistaa riippuvuuteen muista kansoista, mikä on liian pitkälle mennessään vaarallista. Yhteistyöllä Suomen vaikutusmahdollisuuksien nähdään silti kasvavan huomattavasti, sillä yhteisöjen kautta on helpompi esittää vaatimuksia kuin yksittäisenä kansakuntana. Kokonaisuudessaan nuorten mielestä Suomen kannattaisikin olla aktiivinen ja muistuttaa säännöllisesti muita olemassaolostaan edistämällä yhtä aikaa maailmantilanteen tasapainoa ja kansojen yhteisymmärrystä. Täten puolueettomuus nähdään tärkeäksi pienelle valtiolla kuten Suomi.²⁸⁰

Lisäksi kirjoituksissa nousee näkökanta, jonka mukaan Suomi ei voi elää umpiossa vaan sen on harjoitettava hedelmällistä vuorovaikutusta muiden kanssa. Vaarana toki voi olla kansallisten piirteiden häviäminen, mutta nuoret silti uskovat suomalaisilla olevan kyky ” kulttuurinsa rikastuttamiseen yhdistämällä järkevästi ja oikeudenmukaisesti kansallisia aineksia ja kansainvälisiä vaikutteita”²⁸¹. Samoin kirjoituksissa esitetään, että suomalaisten tulee kunnioittaa ”jokaisen kansan oikeutta olla olemassa omalla itsenäisellä ja parhaaksi katsomalla tavalla”²⁸². Nämä seikat ovat yhteneväisiä aineiston kanssa.

Kun vertaa nuorten kirjoituksia heille kohdistettuun aineistoon, molemmissa löytyy samanlaisia pohdintoja maaseudun tilasta ja tulevaisuudesta sekä elinkeinoelämän muutoksista. Nuoret kuitenkin keskittyvät asiaan enemmän työttömyyden näkökulmasta

²⁷⁹ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 101 - 105, 147 - 154.

²⁸⁰ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 50 - 52, 113 - 114.

²⁸¹ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 114.

²⁸² Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 114.

kun taasen aineistossa painotetaan suurempia yhteiskunnan linjoja esittelemällä sukupolvien välisen kuilun ja alueiden tasa-arvoistumisen. Kuitenkin nuoret esittävät aineiston sijaan konkreettisia monipuolisia pohdintoja mahdollisista parannusvaihtoehdoista. Yhteistä on lisäksi tietoisuus tekniikan laajoista vaikutuksista ihmisten elämään sekä ajatus kansainvälistymisen ja aktiivisen toiminnan tärkeydestä. Suurin ero mielestäni on nuorten pessimistisempi kuva tulevaisuudesta, sillä vaikka aineistossa esitetään yhteiskunnan haastekohtia, annetaan lukijan ymmärtää niiden olevan helppoja ylittää. Oikeastaan ainoa positiivinen lausahdus nuorison parissa kuuluukin näin: ”Mikäli kehitys jatkuu samalla tavalla, kuulumme varmasti 50 vuoden kuluttua maailman kehittyneimpien hyvinvointivaltioiden joukkoon.”²⁸³

---

²⁸³ Juhlavuoden itsenäisyysaineita 1968, 222.

5 Päättäntö

Olen tutkinut Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 kansallisen identiteetin ja historian esityksiä nuorten näkökulmasta käyttäen alkuperäisaineistonani oppilaitoksille jaetun ”Juhliva Suomi”-ohjeistuksen kirjallisuusvinkkien lyhyitä asiatekstejä sekä ”Juhluvuoden itsenäisyysaineita – 100 parasta ja 100 hupaisinta”-teoksessa julkaistuja koululaisten kirjoittamia esseitä, joissa käsitellään asiateksteistä kumpuavia aiheita. Tutkimuskysymykseni avulla olen esittänyt miten aineistossa on pyritty kuvaamaan suomalaisuutta, Suomen historiaa ja kansanvaltaisen yhteiskunnan kehitystä. Lisäksi tutkimuksessa eritellään juhluvuoden kokonaisteeman ja aikakauden oppikirjojen maailmaa suhteessa kirjallisuusvinkkien esityksiin. Täten on voitu tulkita kokonaisuudessaan sitä virallista kuvaa, jota nuorisolle pyrittiin luomaan. Koululaisten esseet taasen osoittavat minkälaista vuorovaikutusta aineistolla on voinut olla nuorten kansanomaisiin käsityksiin ja antavat siten laajemman kuvan juhluvuoden kulttuurista.

Aineistossa suomalaisuutta on käsitelty ensinnäkin kulttuurin ja siinä tapahtuvien muutosten sekä säilyvyyden kautta. Kulttuurin muutosvaiheiksi teksteissä luetellaan 1860- ja 1870-lukujen taite, jolloin suomalaisten sivistystaso alkoi kehittyä ja yhteiskunta muuttua teknologian myötä sekä 1950-luvulta alkanut kaupungistuminen, joka aiheutti juurettomuuden tunnetta ja keskusteluja siitä mitä kulttuurissa on säilyttämisen arvoista – mitä perinteitä, tapoja ja uskomuksia halutaan vaalia. Analysoitavista teksteistä voi lisäksi aistia nähdäkseni kolmannen vaiheen, joka oli selkeästi vasta käynnistymässä: kansainvälistymisen kautta tapahtuva avautuminen sekä aiempaa positiivisempi suhtautuminen muutoksille. Kokonaisuudessaan säilymisen ja muutosten tarkasteluilla tehdään kuitenkin erottelua muihin kansoihin, korostetaan oman kulttuurin omintakeisuutta sekä suomalaisten kykyä säilyttää kulttuurinsa ydin.

Toiseksi teksteissä käsitellään suomalaisuutta kansalaisten olemuksen kautta luettelemalla erinäisiä kansalliseen identiteettiin kuuluvia ominaisuuksia. Tällaisia ovat muun muassa päättäväisyys, rohkeus ja rehellisyys. Ominaisuuksien avulla pyritään luokittelemaan ja selittämään kansalaisten käyttäytymismalleja – muodostamaan jonkinlaista aikaa kestävästä kansanluonnetta. Lisäksi merkittäviksi suomalaisuuden tukipilareiksi mainitaan vahva suhde luontoon, rakkaus rauhaan sekä sisu selviytymiskeinona vastoinkäymisissä. Aineistossa on kuitenkin myös esitelty

suomalaisten yleisinä pidettyjä heikkouksia kuten jörömyisyys, harvapuheisuus, itsepintaisuus, mielen synkkyys ja haikeamielisyys. Näin kokonaisuudessaan harjoitetaan kansalliseen identiteettiin kuuluvaa tervettä itsetutkiskelua sekä erotellaan ”meitä” ”muista”.

Kolmanneksi suomalaisuutta käsittelevät tekstit esittävät seikkoja pienen kansan olemassaolon säilymiselle. Aineistossa korostuu erityisesti isänmaallisuuden teema, joka yhdistetään työntekoon sekä kansan sivistystyöhön. Täten itsenäisyyttä ei haluta otettavan itsestäänselvyytenä, ja kansalaisvelvollisuutensa täyttäneitä aikaisempia sukupolvia tulee kunnioittaa. Koulutuksen nähdäänkin teksteissä opettavan kansalle tuota ajattelutapaa, ohjeistavan isänmaallisuuteen sekä lisäävän tietoisuutta yhteiskuntaa ylläpitävistä voimista.

Suomen historiaa käsitellään aineistossa osittain varmasti juhluvuoden teeman ”suomalaisen työn, kulttuurin ja kansanvaltaisen yhteiskunnan vaaliminen” vuoksi kansanvaltaisen yhteiskunnan syntyvaiheiden ja säilymisen näkökulmasta. Ensinnäkin sortovuodet esitetään itsenäistymistä edistävänä voimana vaarantaessaan suomalaisten oikeuksia ja omalaatuista kulttuuria: uhka yhdisti kansan puolustamaan isänmaataan ja loi uskoa taistelutahtoon. Kaiken kaikkiaan aikakauden venäläisten toimien annetaan teksteissä täten ymmärtää vahingoittaneen pysyvästi kansojen keskinäiset välit. Itsenäistymiskehitystä oikeutetaan myös osoittamalla suomalaisen ja venäläisen kulttuurien eroavan toisistaan perustavanlaatuisesti, mikä juontaa 1800-luvun suomalaisen nationalismin traditioon. Vuoden 1917 itsenäistymisessä korostetaankin enemmän suomalaisten toimia kuin maailmantapahtumien vaikutusta pitkäaikaisen haaveen toteuttamiseen.

Sisällissota taasen esitetään lähes yksinomaan sodan voittaneiden valkoisten näkökulmasta muun muassa antaen tapahtumille nimityksiä punainen hirmuvalta ja kapina. Lisäksi teksteissä on esillä käsitys kapinan kukistamisesta, valkoisten voitosta isänmaan pelastuksena ja vapauden aamuna. Toisaalta aineistossa näkyy jonkin verran myös ajan mukaisesti pyrkimystä esittää kriittisempiäkin pohdintoja ”valkoista totuutta” vastaan inhimillistämällä punaisten puolella taistelleita. Mielestäni merkillistä kuitenkin on, ettei aineistossa esitetä millään tavalla sisällissotaan johtaneita taustoja eikä juurikaan

saksalaisten apua valkoisten puolella – nämä asiat on siis kenties haluttu tietoisesti jättää syrjään. Kokonaisuudessaan sisällissota näyttäytyy lukijoille johdannossa esittämien Suomen itsenäistymisen myyttien kaltaisesti välttämättömänä tapahtumana – siten Suomi viimeistään vapautui Venäjän siteistä ja pystyi vahvistamaan sisäistä rauhaansa demokraattisesti. Toisaalta silti itsenäistymisen myyteistä sortovuosien kertomus eli yhtä vahvana, kuten aikaisemmin olen todennut. Täten ei voida sanoa, että vain yksi myyteistä olisi elänyt aineistossa vahvasti.

Talvi- ja jatkosodan esityksissä Suomen nähdään selkeästi joutuneen vedetyksi sotaan sekä taistelemaan tyystin yksin turvatakseen itsenäisyytensä. Sodan välttämisestä esitetään aineistossa jonkin verran pohdintoja kuitenkin pidemmän päälle torjumalla sellaisen ajatuksen osoittamalla sodan olleen osa maailman sodan tapahtumia ja Suomen olevan osaltaan suurvaltojen pelinappulana. Tämä on hieman poikkeuksellista aineistossa, jossa muuten korostetaan Suomen omalaatuista kehitystä, erinäisyyttä muusta maailmasta. Sodan jälkeistä aikaa eli jälleenrakennusta taasen kuvataan pitkälti irrottautumisella menneestä, katseen suuntaamisella tulevaisuuteen. Kokonaisuudessaan historian esityksillä onkin nähdäkseni pyritty luomaan eräänlaista kansan kasvukertomusta ja vahvistamaan suomalaisten kansallistuntoa.

Viimeisenä tutkimuksessani käsittelin laajemmassa katsannossa Suomen kehitystä. Tässä kohtaa teksteissä korostuvat presidentit, joiden esitetään olleen merkityksellisiä Suomen menestykseen. Esimerkiksi Ståhlberg ymmärsi jo ennen sortovuosia korostaa ajatusta Suomen itsenäistymistä Venäjän alaisuudesta ja uskoa Suomen nousevan vielä toteuttamaan tehtävänsä muiden kansojen joukossa, Svinhufvud uskoi hartaasti valkoisten tuovan rauhan palauttavan voiton punaisista sisällissodassa ja Mannerheim torjui sodissa Suomen itsenäisyyden horjuttamisen. Lisäksi Paasikivi nousee aineistossa todelliseksi esikuvalliseksi isänmaalliseksi mieheksi tehden epäitsekkäitä tekoja ja parantaessaan Suomen asemaa suurvallan rinnalla, samoin kuin Kekkosella on taito ymmärtää aikojen muuttuvan ja kansainvälisyyden koskettavan myös Suomen kehityskulkua. Täten osoitetaan näiden miesten olleen sellaisia, joita Suomi kaipasi.

Toiseksi kehityksen näkökulmasta aineistosta nousevat kannanotot suomalaisen yhteiskunnan haasteista. Näitä ovat muun muassa demokraattisesta periaatteesta

kiinnipitäminen kaikilla osa-alueilla, rauhan säilyttäminen niin lähialueilla kuin maailman mittakaavassa, kansainvälisyyden lisääminen sekä sen myötä muiden kansojen auttaminen ja kulttuurien rikastuttaminen. Lisäksi analysoitavissa teksteissä tuodaan esille vahva huoli suomalaisille tärkeän luontosuhteen romuttumisesta teknologian ja elinkeinoelämän muutoksien myötä sekä elämän tempon nopeutumisen kautta lyhytnäköisten toimien lisääntymisestä ja uusien paineiden raskaudesta. Suomalaisten yhtenäisyyttä taasen uhkaavat etenkin sukupolvien välillä kasvava kuilu ja asuinalueiden eriarvoistuminen epätasaisen teollistumisen myötä.

Tulevaisuuden toivoksi nähdäänkin nuoriso, jolle aineisto on kohdistettu. Täten teksteissä tuodaan ilmi näkemys nuorison sivistämisen tärkeydestä – tavoitteesta kasvattaa heistä isänmaan vastuunkantajia. Heidän toivotaan näin ollen löytävän itselleen toimivimmat tavat varjella Suomen vapautta ja itsenäisyyttä, kun sen aika koittaa. Nuorisoa suoraan puhuttelemalla muistutetaan myös yhtenäisyyden ylläpitämisen ja historian kanssa tehdyn sovinnon tärkeydestä: tavoitteena olisi, että he tunnustaisivat menneiden erehdykset ja osaisivat välttää ne omana elinaikanaan. Lisäksi ajan kuvaan kuuluu myös koko tutkimuksen läpi kulkevan kansainvälistymisen toiveen kohdentaminen tulevaisuuden toivoille. Näin ollen ikään kuin tutkimuksessa käsiteltävien aiheiden ympyrä sulkeutuu.

Oppilaitoksille kohdennetulla kirjallisuudella on paljon yhteneväisyyksiä varsinaiseen juhluvuoden teemaan. Näitä ovat muun muassa omalaatuisen kulttuurin osoittaminen, työn tärkeyden korostaminen painottamalla jokaisen kansalaisen työpanoksen olevan arvokas yhteiskunnalle sekä tuomalla esille historian kautta erinäisiä kansanvaltaisen yhteiskunnan merkkipaaluja ja kehityskohtia. Juhlavuoden ohjelmassa nämä aiheet olivat esille muun muassa ”Vapausperinteen” ja ”Suomalaisen työn” viikkojen muodossa. Merkittävää on myös se, miten aineistossa on pyrkimystä jonkinlaiseen YYA-sopimuksen ajan henkeen. Tämä osoittaa, miten tekstit on valikoitu harkiten menneiltä vuosikymmeniltä. Samoin kokonaisuudessaan juhluvuonna sekä aineistossa annettiin painoarvoa 1800-luvun kirjailijoille suomalaisuuden kuvaamisesta ja itsenäisyysajattelun levittämisestä. Juhlavuoden lehdistöön verrattuna taasen sisällissodasta puhutaan samalla tavalla ikävänä kansakuntaa kohdanneena onnettomuutena ja talvisodan kautta osoitettiin kansan yhtenäisyys kansaa kohtaavaan uhkan selittäjänä. Lisäksi kansanvaltaisen

yhteiskunnan kehitys esitettiin suoraviivaisena mainitsematta lainkaan suunnitelmia Suomen muodostamisesta monarkiaksi. Suurin eroavaisuus kuitenkin aineiston ja juhlavuoden kokonaisuuden välillä sen, että Kekkonen ajamaa sovittavaa asennetta Neuvostoliittoa kohden ei kokonaisuudessaan samalla tavalla ole teksteissä. Tekstit tuovat myös lehdistöä enemmän kriittisempiä tarkasteluja sisällissodan jälkeisestä ”valkoisesta totuudesta” ja inhimillistävät punaisten puolella taistelleita, joka toki muuten oli 1960-luvun historiantutkimuksen kanssa linjassa.

Aineiston yhteneväisyyksiä 1960-luvulla käytettyihin historian oppikirjoihin löytyy myös monia. Ensinnäkin talonpoikaiskulttuuri esitetään muutoksien yli kantavana voimana suomalaisuudessa. Samoin Suomen katsotaan kuuluvan Venäjän sijaan ennemmin läntiseen kulttuuripiiriin. Toiseksi ajan hengen mukaisesti suomalaisten aktiivista roolia historian tapahtumiin korostetaan useassa kohtaa erottamalla Suomen ja Euroopan kehityslinjat toisistaan, vaikkakin Venäjän vallankumouksen myönnetään helpottaneen itsenäistymisvaatimuksia. Talvisodan suhteen korostuu taas näkemys Suomesta yksinäisenä taistelijana sodassa, johon oli ajautettu muiden toimesta. Täten Suomi on 1860-luvulta alkaneen oppikirjoissa esitetyn myytin kaltaisesti sekä uhri että sankari. Kolmanneksi 1960-luvun historian opetuksen pyrkimys objektiivisuuteen on myös osittain havaittavissa teksteissä, muun muassa kriittisinä pohdintoina siitä, että sota olisi sittenkin voitu välttää erilaisella toiminnalla. Tällä tavalla pyritään hieman kyseenalaistamaan ”suurta kertomusta” sekä vihollismielistä kuvaa itänaapurista. Neljäntenä huomiona oppikirjojen tavoin katsetta pyrittiin teksteissä kohdentamaan pelkkien menneisyyden kuvien sijaan tulevaisuuteenkin. Kokonaisuudessaan vuoden 1963 opetussuunnitelman uudistuksen kaltaisesti aineisto painottuikin uusimpaan historiaan tuomalla esille tapahtumia ennen 1900-lukua vain sivumaininoin.

Ajan yhteiskuntaopin kirjojen tavoitteiden kaltaisesti nuorista pyritään selkeästi materiaalin avulla kasvattamaan valveutuneita kansalaisia, jotka arvostavat työntekoa eri ammattikunnissa, ymmärtävät suomalaisen yhteiskunnan suuntaavan kohti teollistumista ja kansainvälistymistä. Tätä tuotetaan esimerkiksi asettamalla maaseutu ja kaupungit vastakkain niin kulttuurisesti kuin elinkeinorakenteellisesti. Lisäksi oppikirjojen tavoin aineistossa esitetään kriittisiä arvioita luonnonvarojen kulutuksesta sekä teknologisoituvan yhteiskunnan kiihtyvistä tahdistista ja muuttuvista paineista. Sen sijaan

oppikirjojen kriittisyyttä vaalijärjestelmää kohtaan ei löydy – demokraattinen hallintomuoto koetaan siis teksteissä parhaimpana ja esitetään kyseenalaistamattomana. Kansanvallan juhlimisen näkökulmasta olisinkin luullut aineistosta löytyvän laajempaa tarkastelua poliittista järjestelmää kohtaan eikä yksinomaan kiinnittymistä presidentti-instituution palvontaan. Tekstien avulla on kuitenkin ilmi selvästi pyritty opetuksen tavoin siirtämään yhteiskunnan arvoja ja normeja, sosiaalistamaan lukija yhteisönsä kansalaiseksi.

Nuorten kirjoituskilpailun esseissä tuodaan esille aineiston kaltaisesti ajatuksia isänmaasta toisaalta konkreettisenä alueena ja toisaalta jokaisen omana sisäisenä tunteena. Samoin huomioidaan, että isänmaallisuuden sisältö vaihtelee ihmisryhmien välillä – aineistossa tosin tuodaan vahvemmin erittelyä poliittisten yhteisöjen kautta, nuorten esseissä taas sukupolvien välillä. Nuoret eivät toivokaan, että vanhanaikainen sotaa jumaloiva yltiöisänmaallisuus jäisi voimaan, vaan haluaisivat osoittaa rakkautensa kotimaataan kohtaan ennemmin arkipäiväisten tekojen kautta. Esseissä löytyykin painokkaita kommentteja, kuinka vanhempien ihmisten tulisi hyväksyä tämä ja uskoa siihen, että nuoret tekevät osuutensa isänmaan suojelemisessa. Yhtäläisyytenä voidaan nähdä myös asian tärkeyden kokemus: isänmaallisuutta ei koeta tyhjänpäiväisenä, jokaisen tulisi tavalla tai toisella se kokea, ja siihen tulee osaltaan kasvattaakin.

Historian katsannossa nuorten esseiden ja analysoitavien tekstien välillä huomattavin ero on niiden painopisteissä. Aineistossa nimittäin käydään läpi ensinnäkin sortovuodet ja itsenäistyminen, toiseksi sisällissota ja kolmanneksi talvi- ja jatkosota sekä jälleenrakennus – nuoret keskittyvät lähinnä viimeisimmäksi mainittuun. Lisäksi esseissä käsitellään historiaa arkisemmalta kannalta aineiston osittain poliittistenkin näkökulmien sijaan. Yhdistävänä teemana on kuitenkin selkeästi aikaisempien sukupolvien tekemän työn kunnioitus sekä niiden osoitus suomalaisista sitkeänä ja isänmaallisena kansakuntana. Tuo taistelutahto näkyy muun muassa esityksistä Suomen taistelleen aivan yksin toisen maailmansodan sodissa. Lisäksi nuoret näkevät aineiston tavoin tulevaisuuteen keskittymisen olevan tärkeää sekä sotakorvausten mahdollistavan omalta osaltaan menneestä ylipääsemiseen.

Nuoret näkevät mielestäni jokseenkin Suomen tulevaisuuden lohduttomampana kuin aineiston tekstit – erityisesti maaseudun tulevaisuuden. Maaseudun kerrotaankin autioituvan, kuntalaisten muuttavan työn perässä Etelä-Suomen teollistuviin kaupunkeihin ja saapuvan entisille synnyinsijoilleen ainoastaan kesäisin. Huolestuneisuutta esitetään myös maastamuutosta Ruotsiin, joka kieli osittain isänmaallisuudenkin vaikeuksista. Esseissä tarkastellaan myös kriittisesti teknologian lisääntymistä: toisaalta se helpottaa elämää, mutta samalla luo kuiluja ja eriarvoisuutta kansalaisten välille. Täten aineistossa esitetyn yhtenäisyyden toiveen voidaan nähdä olevan nuorten mielestä vähintään haasteellinen. Oikeastaan ainoa yhtenevä näkemys Suomen tulevaisuudesta aineiston ja nuorten kesken näyttäisikin olevan vain kansainvälisyyden tarpeellisuus sekä suomalaisen kulttuurin avoimuus maailman vaikutteille.

Kokonaisuudessaan tutkimukseni perusteella Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 kulttuurin nuorten näkökulmasta voi todeta olleen suomalaisuutta ylistävää sekä täynnä tulevaisuudentoivoa, mikä on ymmärrettävää kontekstista käsin. Samoin nähdäkseni juhluvuonna on pyritty tasapainottelemaan menneen ja kehityksen välillä: menneitä sukupolvia kunnioitetaan, mutta muistoihin ei haluta jäädä liiaksi kiinni. Suomen jatkuva kehittyminen ja oman linjansa etsiminen kansainvälistyvässä maailmassa toimivatkin mielestäni kaiken kaikkiaan punaisena lankana, ja tässä tehtävässä suomalaisten toimiminen yhdessä on tärkein.

Selkeästi, kuten johdannossa totesin, juhluvuoden virallinen esitys sekä kansanomaisemmat nuorten näkemykset eivät ole olleet toisistaan riippumattomat. Juhluvuoden kokonaisuuteen ja aikakauden oppikirjoihin sulautuva aineisto ja nuorten kirjoituskilpailun esseet nimittäin käsittelevät samankaltaisia aiheita. Esitykset toki eivät kaikilta osin ole samankaltaiset, vaan eriäviä mielipiteitä ja näkökulmia asioihin löytyy. Nähdäkseni tutkimukseni tuloksena onkin, että eniten samankaltaisuutta esitysten välillä on huomattavissa isänmaallisuuden käsittelyssä. Menneisyudessa taasen nuoret ovat enemmän käytännönläheisiä, ammentavat kertomuksia omasta lähipiiristään ja siten pyrkivät ymmärtämään nyky maailmaa, mutta toisaalta tuntuvat tuntevan kokonaiskuvan. Eniten ristiriitaisuuksia sen sijaan syntyy tulevaisuuden kuvaamisesta.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Aaltonen, Esko (1943): ”Suomalainen elämäntyyli” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 1, Alvar Aalto - Selma Anttila (1963) Porvoo: WSOY. 24 - 29.

Ahlman, Erik (1950): ”Kansallinen itsekritiikki ja kansanluonne” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 1, Alvar Aalto - Selma Anttila (1963) Porvoo: WSOY. 157 - 160.

Ahava, Iivar (1937): ”Eduskunnassa vuonna 1917” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto 1, Alvar Aalto - Selma Anttila (1963) Porvoo: WSOY. 132 - 138.

Aho, Juhani (1918 - 1919): ”Hajamietteitä kapinaviikolta” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto 1, Alvar Aalto - Selma Anttila (1963) Porvoo: WSOY. 325 - 326, 330 - 331, 338 - 341, 344 - 349.

Airo, A.F. (1951): ”Mannerheim ylipäällikkönä” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto 1, Alvar Aalto - Selma Anttila (1963) Porvoo: WSOY. 396 - 398.

Aura, Teuvo (1959/1962): ”Puhe partiojohtajille 1959” teoksessa Suomen sana: kirjallisuutemme valiolukemisto 2, Bertel Appelberg - Einar Böök (1963) Porvoo: WSOY. 188 - 190.

Appelberg, Bertel (1919/1963): ”Vallankumousvuosi 1917” teoksessa Suomen sana: kirjallisuutemme valiolukemisto 2, Bertel Appelberg - Einar Böök (1963) Porvoo: WSOY. 5 - 13.

Castrén, Jalmari (1944): ”Pako Svinhuvudin kanssa punaisesta Helsingistä 1918” teoksessa Suomen sana: kirjallisuutemme valiolukemisto 3, J. F. Cajan - Uno Cygnaeus (1963) Porvoo: WSOY. 238 - 242.

Heinrichs, Erik (1957): ”Vapaussodan ylipäällikkö” teoksessa Suomen sana: kirjallisuutemme valiolukemisto 6, Hilja Haahti - Aaro Hellaakoski (1964) Porvoo: WSOY. 542 - 548.

Hustich, Ilmari (1961): ”Kuinka Suomi on muuttunut?” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 7, Helle Hellberg - V. Hämeen-Anttila (1964) Porvoo: WSOY. 521 - 531.

Jansson, Jan-Magnus (1958/1960): ”Paasikiven linja” teoksessa Suomen sana: kirjallisuutemme valiolukemisto 8 Albert Hämäläinen - Yrjö Jylhä (1964) Porvoo: WSOY. 367 - 370.

Juhliva Suomi: viitteitä itsenäisyysjuhlien järjestäjille (1967) Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Kekkonen, Urho (1962a): ”Kaikki olemme suomalaisia” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 10, K. F. Karjalainen - Yrjö Kokko (1964) Porvoo: WSOY. 113 - 116.

Kekkonen, Urho (1962b): ”Suomi maailmankartalla” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 10, K. F. Karjalainen - Yrjö Kokko (1964) Porvoo: WSOY. 116 - 120.

Koskimies, Rafael (1940): ”Maamme” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 11, Joonas Kokkonen - Rolf Lagerborg (1964) Porvoo: WSOY. 255 - 258.

Landtman, Gunnar (1919/1963): ”Kenraali Mannerheim ja valkoiset joukot Helsingissä” teoksessa Suomen sana: kirjallisuutemme valiolukemisto 12 Eliel Lagercrantz - Santeri Levas (1965) Porvoo: WSOY. 167 - 168.

Mannerheim, C.G.E. (1952): ”Loppuluku teoksesta Muistelmat II” teoksessa Suomen sana: kirjallisuutemme valiolukemisto 13 Eliel Levón - Guss Mattsson (1965) Porvoo: WSOY. 493 - 496.

Niiniluoto, Yrjö (1957): ”Etuvartiostossa” teoksessa Suomen sana: kirjallisuutemme valiolukemisto 14 Leo Mechelin - J. J. Nordström (1965) Porvoo: WSOY. 463 - 469.

Paasikivi, J.K. (1944/1956): ”Puhe itsenäisyyden päivänä 1944” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 15, P. H. Norrmén - Selim Palmgren (1965) Porvoo: WSOY. 394 - 397.

Paasikivi, J.K. (1947/1956): ”Puhe itsenäisyyden päivänä 1947” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 15, P. H. Norrmén - Selim Palmgren (1965) Porvoo: WSOY. 397 - 398.

Puntila, L.A. (1950): ”Suomi isänmaana” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 16, Martti Paloheimo - A. F. Puukko (1965) Porvoo: WSOY. 561 - 565.

Puukko, A.F. (1928): ”Suomen lipun synty” teoksessa Suomen sana: kirjallisuutemme valiolukemisto 16, Martti Paloheimo - A. F. Puukko (1965) Porvoo: WSOY. 600 - 604.

Pälsi, Sakari (1944): ”Sisu” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 17, Riitta Pylkkänen - Raul Roine (1965) Porvoo: WSOY. 67 - 69.

Ravila, Paavo (1964/1965): ”Suomalainen isänmaallisuus” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 17, Riitta Pylkkänen - Raul Roine (1965) Porvoo: WSOY. 354 - 356.

Salonen, Seppo Heikki (toim.): Juhlavuoden itsenäisyysaineita: 100 parasta ja 100 hupaisinta (1968) Porvoo: WSOY.

Ståhlberg, K.J. (1883/1951): ”Koulupojan puhe isänmaalle” teoksessa Suomen sana: kansalliskirjallisuutemme valiolukemisto. 20, Yrjö Sirola - Väinö Tanner (1966) Porvoo: WSOY. 273 - 275.

Suomen itsenäisyysjuhluvuoden 1967 neuvottelukunnan toimintakertomus (1968) Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Talas, Onni (1960): ”Itsenäisyyden julistaminen” teoksessa Suomen sana: kirjallisuutemme valiolukemisto 20, Yrjö Sirola - Väinö Tanner (1966) Porvoo: WSOY. 497 - 499.

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Sirkka (2017): Suomalaisuuden monet myytit – kansallinen katse historian kirjoissa. Helsinki: Gaudeamus.

Alasuutari, Pertti (2011): Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Alho, Olli ”Kulttuuristen erityispiirteiden syntyminen” teoksessa: Alho, Olli; Lehtonen, Jaakko; Raunio, Aino & Virtanen, Matti (1994): Ihminen ja kulttuuri - suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. Helsinki: Kansainvälisen kaupan koulutuskeskus. 67 - 104.

Antikainen, Ari (1993): Kasvatus, koulutus ja yhteiskunta. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Antikainen, Ari; Rinne, Risto & Koski, Leena (2013): Kasvatussosiologia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Anttila, Jorma (2007): Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen. Helsinki: Yliopistopaino.

Anttila, Jorma ”Käsitykset suomalaisuudesta – traditionaalisuus ja modernisuus” teoksessa: toim. Korhonen, Teppo (1993): Mitä on suomalaisuus? Helsinki: Suomen Antropologinen Seura. 108 - 134.

Anttonen, Veikko ”Pysy Suomessa pyhänä – Onko Suomi uskonto?” teoksessa: toim. Korhonen, Teppo (1993): Mitä on suomalaisuus? Helsinki: Suomen Antropologinen Seura. 33 - 67.

Arola, Pauli ”Maalaiskoulun opetussuunnitelma ja yhteiskunnan rakennemuutos” teoksessa: toim. Kauranne, Jouko (2007): Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana. Helsinki: Suomen Kouluhistoriallinen Seura. 26 - 45.

Arola, Pauli ”Oppikoulun yhteiskuntaopista peruskoulun yhteiskuntatiedon oppikirjaksi - Veikko Huttusen ja Kai R. Lehtosen Yhteiskuntaopin tarkastelua” teoksessa: toim. Jouko Kauranne (2014) Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian vuosikirja 2014. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. 217 - 233. <http://www.kasvhistseura.fi/julkaisut/koulu-ja-menneisyys/oppikirjat-oman-aikansa-ilmentymin%C3%A4>. Katsottu 23.1.2019.

Autio, Olavi (1978): Itsenäisyyden 60-vuotisjuhlavuoteen liittyvä lehdistökirjoittelu. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia 1978.

Holmila, Antero & Mikkonen, Simo (2015): Pelon, katkeruuden ja toivon vuodet 1944 - 1949. Jyväskylä: Atena.

Hujakka, Titta (1997): Historianopetus politiikan ristiaallokossa - Talvi- ja jatkosodan kuva lukion historian oppikirjoissa toisen maailmansodan jälkeen. Suomen historian pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Hämäläinen, Riina (2014): Arvotettu kansalaisuus - tutkimus kansalaisuuden tuottamisesta yhteiskuntaopin oppikirjoissa 1920-luvulta 2000-luvulle. Valtio-opin pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Jalava, Marja, Kinnunen, Tiina & Sulkunen, Irma (2013): Kirjoitettu kansakunta - sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa.. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Jokinen, Arto ”Myytti sodan palveluksessa. Suomalainen mies, soturius ja talvisota” teoksessa: toim. Kinnunen, Tiina ja Kivimäki, Ville (2006): Ihminen sodassa: Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Jyväskylä: Minerva, 141 - 158.

Jokisipilä, Markku ”Suomi toisessa maailmansodassa” teoksessa: toim. Railo, Erkki & Laamanen, Ville (2010): Suomi muuttuvassa maailmassa. Helsinki: Edita. 253 - 284.

Jussila, Osmo (2007): Suomen historian suuret myytit. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kaarninen, Mervi ”Pitäisi olla puoleksi runoilija voidakseen kirjoittaa historiaa...” teoksessa: toim. Jalava, Marja, Kinnunen Tiina ja Sulkunen Irma (2013): Kirjoitettu kansakunta – sukupuoli, uskonto ja kansallinen historia 1900-luvun alkupuolen suomalaisessa tietokirjallisuudessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 149 - 188.

Kalela, Jorma (2000): Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Kananen, Jorma (2017): Laadullinen tutkimus pro gradussa ja opinnäytetyössä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Karkama, Pertti (1998): Kulttuuri ja demokratia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koski, Leena ”Hyvä tyttö ja hyvä poika – ihanteelliset yksilöt aapisten moraalisisissa kertomuksissa” teoksessa Tolonen, Tarja (1999): Suomalainen koulu ja kulttuuri. Tampere: Vastapaino. 21 - 50.

Liikanen, Ilkka ”Kansallinen yhtenäisyys ja kansanvalta – suomalainen nationalismi” teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (2005): Nationalismit. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. 222 - 245.

Lindgren, Mikko (2012): Kertomus Suomesta – Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa esitetty historia itsenäisyyspäivinä 1967 - 2007. Historian pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto.

Meinander, Henrik (2014): Suomen historia. Ruotsinkielinen alkuteos Finlands historia (2006), suomentanut Paula Autio. Helsinki: Schildts & Söderströms.

Metsämuuronen, Jari (2008): Laadullisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: International Methelp.

Ortamo, Simo (2017): "Juhlapäivinä on oikeus lukea valikoiden historiaa - Suomen itsenäisyyden 20-vuotisjuhlat ja sisällissodan muisto". Poliittisen historian pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto.

Peltonen, Ulla-Maija (1996): Punakapinan muistot - tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Peltonen, Ulla-Maija "Sisällissodan muistaminen ja unohtaminen" teoksessa: toim. Hämeen-Anttila, Jaakko; Katajala, Kimmo; Sihvola, Ari; Hetemäki, Ilari (2013): Kaikki syntyy kriisistä. Helsinki: Gaudeamus. 200 - 212.

Porvali, Seppo (2017): Suomen presidentit. Helsinki: Readme.fi.

Pöysä, Jyrki "Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteiden välisenä metodina" teoksessa: toim. Pöysä, Jyrki; Järviluoma, Helmi & Vakimo, Sinikka (2010): Vaeltavat metodit. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. 331 - 360.

Rantala, Jukka & Ahonen, Sirkka (2015): Ajan merkit - historian käyttö ja opetus. Helsinki: Gaudeamus.

Rentola, Kimmo "Suomi kylmässä sodassa" teoksessa: toim. Railo, Erkka & Laamanen, Ville (2010): Suomi muuttuvassa maailmassa. Helsinki: Edita. 285 - 317.

Salminen, Esko (2007): Päätymätön sota 1918: sisällissota julkisessa sanassa 1917 - 2007. Helsinki: Edita.

Saukkonen Pasi "Kansallinen identiteetti" teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (2005): Nationalismit. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö . 90 - 105.

Simola, Hannu "Hienotunteisuuden dilemma – käyttäytymisen arvostelu suomalaisessa kansanopetuksessa" teoksessa Tolonen, Tarja (1999): Suomalainen koulu ja kulttuuri. Tampere: Vastapaino. 51 - 78.

Soikkanen, Timo "Autonomia ja sen kiistakohdat" teoksessa: toim. Railo, Erkka & Laamanen, Ville (2010): Suomi muuttuvassa maailmassa. Helsinki: Edita. 15 - 75.

Syvöja, Hannu (2004): Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja: perussivistystä koko kansalle 1866 - 1977. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Tolonen, Tarja "Johdanto" teoksessa Tolonen, Tarja (1999): Suomalainen koulu ja kulttuuri. Tampere: Vastapaino. 7 - 20.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vainio, Matti & Savolainen, Pentti (2006): Suomi herää: Mistä on suomalaisuus tehty? Helsinki: Minerva.

Varto, Juha (1992): Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Vilho, Harle & Moisio, Sami (2000): Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka. Tampere: Vastapaino.

Virtanen, Matti ”Mitä suomalaisuus on?” teoksessa: Alho, Olli; Lehtonen, Jaakko; Raunio, Aino & Virtanen, Matti (1994): Ihminen ja kulttuuri - suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa. Helsinki: Kansainvälisen kaupan koulutuskeskus. 9 - 40.

Visuri, Pekka (2015): Paasikiven Suomi suurvaltojen puristuksessa 1944 - 1947. Jyväskylä: Docendo.

Vuorinen, Marja ”Herrat, hurrit ja ryssän kätyrit - suomalaisuuden vastakuvia” teoksessa Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (2005): Nationalismit. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. 246 - 264.

Väisänen Jaakko (2005): Murros teksteissä vai niiden taustalla? 1960- ja 1990-luvun historian oppikirjat kriittisen diskurssianalyysin silmin. Kasvatustieteiden väitöskirja-tutkielma, Joensuun yliopisto.